

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПРИЙМАК ІВАННА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.13

ДИСЕРТАЦІЯ
ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

081 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела

_____ **І. В. Приймак**

Науковий керівник – Татарин Ігор Іванович, кандидат юридичних наук

Львів – 2022

АНОТАЦІЯ

Приймак І. В. Повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії (081 – Право). Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2022.

Дисертацію присвячено аналізу інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. Робота є одним із перших в Україні комплексним дослідженням інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування на основі положень КПК України 2012 року.

Проведено аналіз законодавчих положень і досліджено низку наукових праць у галузі кримінального процесу за тематикою повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, у ході якого встановлено, що інститут повідомлення у кримінальному провадженні не досконалий і потребує реформування.

Ураховуючи законодавчу базу, наукові положення, результати узагальнення та аналізу практики застосування норм кримінального процесуального законодавства та судову практику, сформовано дефініції повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування через розуміння повідомлення як процесуального рішення та повідомлення як процесуальної дії. Крім того, розкрито проблему перенавантаження кримінальної процесуальної форми під час здійснення повідомлення та вказано на негативні наслідки такого перенавантаження, а саме незрозумілість і неконкретизованість процедури здійснення повідомлення, на основі чого виведено формулювання «традиції відсильності» у здійсненні повідомлення. Вперше запропоновано покладення обов'язку на особу (наприклад, дорослого члена сім'ї), якій фактично

вручено повідомлення чи повістку, передати його (чи інформацію, яку воно містить) будь-яким способом тій особі, якій воно безпосередньо адресоване, звісно, за наявності реальної можливості у такої особи це зробити. Детально розглянуто правовий порядок його здійснення, а також запропоновано запровадження адміністративної відповідальності за його нездійснення.

Запропоновано визначення особливих ознак, які характерні повідомленню у кримінальному провадженні загалом і під час досудового розслідування, наприклад, таких, як двозначність лексичних значень повідомлення, двозначність правової природи – процесуальної дії та рішення водночас тощо. Крім того, описано ознаки повідомлення у кримінальному провадженні як окремого інституту кримінального процесу, які визначено як такі: вперше повідомленню у кримінальному процесі присвячено окрему главу кримінального процесуального кодексу – главу 6; повідомлення у кримінальному провадженні визначено як процесуальну дію; окремо визначено випадки повідомлення у кримінальному провадженні; чітко та деталізовано описано зміст повідомлення у кримінальному провадженні; повідомленню надано ознак процесуального рішення у кримінальному процесі (мається на увазі повідомлення про підозру) (глава 22 КПК України).

Детально опрацьовано та вивчено всі складові змісту повідомлення у кримінальному провадженні, виокремлено недосконалості в його формуванні, наголошено на необхідності розмежування та встановлення окремих вимог до повідомлень про проведення процесуальних дій та до повідомлень про прийняті слідчим, прокурором процесуальні рішення.

Розкрито зміст поняття повідомлення у кримінальному процесі не тільки із законодавчо-визначеного погляду, тобто з самої норми ст. 111 КПК України, а із наукового, практичного та теоретико-прикладного, і встановлено, що головними функціями здійснення повідомлення у широкому розумінні є доведення до чийого-небудь відома певної інформації в усній чи письмовій формі, а у вузькому – здійснення інформування учасників кримінального провадження.

Проведеним ретроспективним дослідженням встановлено, що поняття «повідомлення» та «виклик» у судовому, а згодом і досудовому процесі на всіх етапах історії їх становлення «ішли» поруч, вони ніби тотожні у своїй юридичній площині, поєднуються єдиною правовою природою, механізмом реалізації, а також загалом мають єдину «підвалину» – обидва мають певний інформативний характер для учасників процесу.

Доведено доцільність і запропоновано встановити чіткий перелік способів та строків підтвердження отримання повідомлення чи ознайомлення із його змістом, для чого рекомендуємо доповнити КПК України спеціальною нормою – «Стаття 111-2. Підтвердження отримання стороною повідомлення або ознайомлення з його змістом іншим шляхом». Також запропоновано запровадити можливість учаснику провадження чи стороні обирати зручний для них спосіб здійснення її інформування чи підтримання контакту з нею, для реалізації чого запропоновано ввести до КПК України ст. 112-1 «Право на вибір способу інформування, підтримання контактів із учасниками провадження».

Віднайдено «прогалини» у формулюванні терміна «повідомлення у кримінальному провадженні», що стосується обмеженого кола суб'єктів, які можуть здійснювати повідомлення, та учасників провадження, яким таке повідомлення може бути здійснене, а також невизначеності між повідомленням і повідомленням про підозру, з огляду на це запропоновано заповнити їх, увівши більш чітке формулювання ч. 1 ст. 111 КПК України.

Розкрито співвідношення розуміння таких понять, як «повідомлення у кримінальному провадженні» та «повідомлення особі про підозру» в кримінальному процесі України. Досліджено правову природу повідомлення про підозру як особливу форму саме повідомлення у кримінальному провадженні.

Вивчено та сформовано проблематику здійснення повідомлення в кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні крізь призму невизначеності статусу учасника такого виклику. Вперше запропоновано

введення уточнення та розширення кола учасників, яким може бути здійснено повідомлення у кримінальному провадженні. Так, запропоновано уможливлення здійснення повідомлення і учасникам кримінального провадження, і третій стороні, що не є учасником кримінального провадження, проте права й інтереси якої зачіпаються таким провадженням.

Проведено порівняльний аналіз норм, що регулюють здійснення повідомлення в кримінальному провадженні в рамках національного законодавства та законодавства зарубіжних країн, таких як Республіка Польща, Республіка Австрія, Словацька Республіка, Чеська Республіка, яким встановлено, що закордоном простежуються і більш традиційні способи здійснення повідомлення в кримінальному провадженні, і впроваджуються новітні. З'ясовано, що і наша держава, і зарубіжні країни також стикаються із проблематикою здійснення повідомлення учасників кримінального провадження та з проблематикою підтвердження здійснення такого повідомлення, що, як показує дослідження, законодавці усувають шляхом удосконалення свого законодавства.

Запропоновано встановити відповідальність особи за невчинення нею передоручення, передачі, неінформування тощо адресата – відповідного одержувача повідомлення – про факт наявності для нього відповідного повідомлення, а саме запропоновано встановити адміністративну відповідальність за вказане порушення та доповнити Главу 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» КУпАП статтею 185-15 «Недоставлення, невручення, нездійснення передачі будь-яким способом або нездійснення інформування будь-яким способом особи про повідомлення їй у кримінальному провадженні, в тому числі повістки про виклик, особою, якій таке повідомлення було вручено та роз'яснено обов'язок передати зазначене повідомлення».

Завдяки зіставленню різних наукових поглядів із урахуванням проведеного аналітичного дослідження судової практики та практичного

досвіду розроблено низку пропозицій щодо вдосконалення законодавства, які передусім спрямовані на якнайефективніше здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування та просте використання у практичній площині, а саме пропонується викласти в нових редакціях статті 112, 135, 136, 276–279 КПК України, частину 1 статті 42, доповнити частину 3 статті 110 КПК України, доповнити пунктом 4 частину 5 статті 110 КПК України, частини 1, 3 статті 111 КПК України, доповнити частиною 4 статтю 111 КПК України, доповнити КПК України статтями 111-1, 111-2, 112-1, доповнити КУпАП статтею 185-15.

Запропоновано розширення належного забезпечення на державному рівні органів досудового розслідування, прокуратури, суду технічними засобами фіксації (пристроями із функціями аудіо-, відеофіксації, факсимілярного зв'язку тощо), програмного забезпечення, прийнятного та закріпленого на національному рівні, що б відповідало державним стандартам, для уможливлення функцій передачі даних через інтернет-мережу тощо. На перспективу пропонується розширення технічно-оснащувальної бази для здійснення повідомлення про проведення процесуальних дій та виклику у кримінальному провадженні та залучення для здійснення повідомлення у кримінальному провадженні інтернет-додатків («WhatsApp», «Viber», «Skype» чи «Telegram», «Дія» тощо) та соціальних мереж (наприклад, «Instagram», «Facebook» тощо) із забезпеченням нерозголошення даних досудового розслідування.

На науковому рівні систематизовано шляхи вдосконалення здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, які визначено як законодавчий, науковий, техніко-криміналістичний, технічно-оснащувальний, новітньо-упроваджувальний.

Систематизовано за ознакою причинно-наслідкового зв'язку проблеми, що виникають під час здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. Виокремлено такі категорії: 1) недосконалість регулювання інституту здійснення повідомлення у кримінальному провадженні на

законодавчому рівні; 2) відсутність єдиної, стабільної, теоретично обґрунтованої практики застосування норм кримінального процесуального кодексу при виникненні проблемних ситуацій під час здійснення повідомлення у кримінальному провадженні; 3) значна консервативність законодавства, що стосується здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, незмога його змінюватися відповідно до темпів розвитку суспільства; 4) відсутність сучасного, якісно наповненого технічного забезпечення для фактичного здійснення повідомлення у кримінальному провадженні.

Ключові слова: досудове розслідування, кримінальне провадження, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, документообіг, електронні системи, виклик, учасники кримінального провадження, заходи забезпечення кримінального провадження.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Приймак І. В. Загальні особливості здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2020. № 1. С. 568–571. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1-1.pdf>

2. Приймак І. В. Особливості виклику особи, яка перебуває за межами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 397–399. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/96>

3. Приймак І. В. Деякі пропозиції внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою удосконалення процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 264–267. URL: http://lsej.org.ua/9_2021/67.pdf

4. Приймак І. В. Генеза становлення інституту повідомлення у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 53. С. 142–146. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/28.pdf>

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Приймак І. В. Повідомлення у кримінальному провадженні. *Polish journal of science*. 2020. № 28. С. 38–41. URL: <https://www.poljs.com/wp-content/uploads/2020/06/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9628-2020-VOL.-4.pdf>

2. Приймак І. В. Неоднозначность терминов как основа проблематики осуществления уведомления о подозрении в уголовном производстве в Украине – уловка языка либо пробелы в законе? *Dövlətidarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə: jurnalı*. 2021. № 2 (74). С. 253–260.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Приймак І. В. Проблематика здійснення виклику на досудовому розслідуванні крізь призму невизначеності статусу учасника такого виклику. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (м. Львів, 30 листопада 2018 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 73–76.

2. Приймак І. В., Татарин І. І. Особливості повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 87–92.

3. Приймак І. В. Деякі проблеми здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Topical issues of modern science, society and education* : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5–7 вересня 2021 р.). Scientific Publishing Center «Sci-conf.com.ua». Харків, 2021. С. 612–618.

4. Приймак І. В. Польський підхід до удосконалення процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects* : збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берлін, 25–27 вересня 2021 р.). Scientific Publishing Center «Sci-conf.com.ua», MDPC Publishing. Берлін, 2021. С. 291–297.

SUMMARY

Priymak I. V. Notification in criminal proceedings during the pre-trial investigation. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (081 – Law). Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2022.

The dissertation is devoted to the analysis of the institute of notification in criminal proceedings during the pre – trial investigation. The work is one of the first in Ukraine to conduct a comprehensive study of the institution of notification in criminal proceedings during the pre-trial investigation based on the provisions of the CPC of Ukraine in 2012.

The analysis of legislative provisions and a number of scientific works in the field of criminal procedure on the subject of notification in criminal proceedings during the pre-trial investigation, during which it was established that the institution of notification in criminal proceedings is not perfect and needs reform.

Taking into account the legal framework, scientific provisions, results of generalization and analysis of the practice of application of criminal procedure law and judicial practice, definitions of notification in criminal proceedings during pre-trial investigation are formed through understanding of notification as procedural decision and notification as procedural action. In addition, the problem of overloading the criminal procedural form during the notification is revealed and the negative consequences of such overloading are pointed out, namely the incomprehensibility and vagueness of the notification procedure, on the basis of which the wording «tradition of exile» in the notification is derived. For the first time, it is proposed to oblige a person (for example, an adult family member) who has actually been served with a notice or summons to pass it (or the information it contains) in any way to the person to whom it is directly addressed, of course. there is a real opportunity for such a person to do so. The legal procedure for its implementation is considered in detail, and the introduction of administrative liability for its non-implementation is proposed.

It is proposed to define special features that are characteristic of the message in criminal proceedings in general and during the pre-trial investigation, such as ambiguity of lexical meanings of the message, ambiguity of legal nature – procedural action and decision at the same time and so on. In addition, the features of notification in criminal proceedings as a separate institution of criminal proceedings are described, which are defined as such: for the first time a separate chapter of the Criminal Procedure Code is devoted to notification in criminal proceedings – Chapter 6; notification in criminal proceedings is defined as a procedural action; cases of notification in criminal proceedings are separately identified; the content of the notification in the criminal proceedings is clearly and in detail described; the notification provides signs of a procedural decision in criminal proceedings (meaning a notice of suspicion) (Chapter 22 of the CPC of Ukraine).

All components of the content of the report in criminal proceedings are elaborated and studied, imperfections in its formation are highlighted, the need to differentiate and establish separate requirements for notifications on procedural actions and notifications on procedural decisions made by the investigator and prosecutor is emphasized.

The content of the concept of notification in criminal proceedings is revealed not only from the legally defined point of view, in from the very norm of Art. 111 of the CPC of Ukraine, and from scientific, practical and theoretical-applied, and it is established that the main functions of the message in the broadest sense is to bring to someone's attention certain information orally or in writing, and in the narrow – to inform participants in criminal proceedings.

A retrospective study found that the concepts of «message» and «challenge» in court and later pre-trial proceedings at all stages of the history of their formation «went» side by side, they seem to be identical in their legal plane, combined by a single legal nature, implementation mechanism, and also generally have a single «foundation» – both have a certain informative nature for the participants in the process.

The expediency is proved and it is offered to establish the accurate list of ways and terms of confirmation of receipt of the message or acquaintance with its maintenance for what we recommend to supplement the CPC of Ukraine with the special norm – «Article 111-2. Acknowledgment of receipt by the party of the message or acquaintance with its content in another way». It is also proposed to introduce the possibility for a party to the proceedings or a party to choose a convenient way for them to inform it or maintain contact with it, for the implementation of which it is proposed to introduce into the CPC of Ukraine Art. 112-1 «The right to choose the method of informing, maintaining contacts with the participants in the proceedings».

«Gaps» were found in the wording of the term «notification in criminal proceedings», referring to the limited number of subjects who can make a notification and participants in the proceedings to whom such a notification can be made, as well as uncertainty between the notification and the suspicion notification, given it is proposed to fill them in by introducing a clearer wording of Part 1 of Art. 111 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

The relationship between the understanding of such concepts as «notification in criminal proceedings» and «notification of a person of suspicion» in the criminal process of Ukraine is revealed. The legal nature of the notification of suspicion as a special form of the notification in criminal proceedings is investigated.

The issue of notification in criminal proceedings at the pre-trial investigation through the prism of uncertainty of the status of the participant of such a call has been studied and formed. For the first time, it has been proposed to clarify and expand the range of participants who can be notified in criminal proceedings. Thus, it is proposed to allow notification of both participants in criminal proceedings and a third party who is not a party to criminal proceedings, but whose rights and interests are affected by such proceedings.

A comparative analysis of the rules governing the implementation of notification in criminal proceedings under national law and the legislation of

foreign countries, such as the Republic of Poland, the Republic of Austria, the Slovak Republic, the Czech Republic, which found that abroad and more traditional ways of notification in criminal proceedings, and the newest are introduced. It was found that both our country and foreign countries also face the problem of notification of participants in criminal proceedings and the problem of confirming the implementation of such notification, which, as research shows, legislators eliminate by improving their legislation.

It is proposed to establish the responsibility of a person for failure to reassign, transfer, failure to inform, etc. to the addressee – the recipient of the notification – the fact that he has a notification, namely proposed to establish administrative liability for this violation and add Chapter 15 «Administrative offenses «Code of Administrative Offenses Article 185-15» Failure to deliver, non-delivery, failure to transfer in any way or failure to inform in any way a person about his notification in criminal proceedings, including summons, the person to whom such notice was served and explained obligation to transmit the specified message «.

Due to the comparison of different scientific views, taking into account the analytical study of judicial practice and practical experience, a number of proposals have been developed to improve the legislation, primarily aimed at the most effective implementation of notification in criminal proceedings during pre-trial investigation and ease of use in practice. Articles 112, 135, 136, 276-279 of the CPC of Ukraine, part 1 of Article 42, supplement part 3 of Article 110 of the CPC of Ukraine, supplement paragraph 4 part 5 of Article 110 of the CPC of Ukraine, part 1, 3 of Article 111 of the CPC of Ukraine, supplement part 4 of Article 111 CPC of Ukraine, to supplement the CPC of Ukraine with Articles 111-1, 111-2, 112-1, to supplement the Code of Administrative Offenses with Article 185-15.

It is proposed to expand the proper provision at the state level of pre-trial investigation bodies, prosecutors, courts with technical means of fixation (devices with audio, video recording, facsimile functions, etc.), software acceptable and

fixed at the national level that would meet state standards for enabling data transfer functions via the Internet, etc. In the future, it is proposed to expand the technical and equipment base for notification of procedural actions and summons in criminal proceedings and to attract Internet applications for notification in criminal proceedings («WhatsApp», «Viber», «Skype» or «Telegram», «Action» Etc.) and social networks (for example, «Instagram», «Facebook», etc.) with non-disclosure of pre-trial investigation data.

At the scientific level, the ways of improving the implementation of notification in criminal proceedings are systematized, which are defined as legislative, scientific, technical-criminological, technical-equipping, new-introductory.

Systematized on the basis of causation problems that arise during the notification in criminal proceedings. The following categories are distinguished: 1) imperfection of regulation of the institution of notification in criminal proceedings at the legislative level; 2) the absence of a single, stable, theoretically sound practice of applying the rules of the Criminal Procedure Code in the event of problematic situations during the notification in criminal proceedings; 3) significant conservatism of the legislation relating to the implementation of the notification in criminal proceedings, its inability to change in accordance with the pace of development of society; 4) lack of modern, high-quality technical support for the actual implementation of the notification in criminal proceedings.

Key words: pre-trial investigation, criminal proceedings, investigator, prosecutor, investigating judge, court, documents, electronic systems, summons, participants in criminal proceedings, measures to ensure criminal proceedings.

**LIST OF PUBLISHER'S PUBLICATIONS ON THE TOPIC
OF THE DISSERTATION**

*Scientific works in which the main scientific results
of the dissertation are published:*

1. Priymak I. V. General features of the notification in criminal proceedings. Electronic scientific publication «Comparative and Analytical Law». 2020. № 1. P. 568–571. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1-1.pdf>
2. Priymak I. V. Features of calling a person who is outside Ukraine. Legal scientific electronic journal. 2020. № 3. P. 397–399. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/96>
3. Priymak I. V. Some proposals to amend the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to improve the procedure for notification in criminal proceedings during the pre-trial investigation. Legal scientific electronic journal. 2021. № 9. P. 264–267. URL: http://lsej.org.ua/9_2021/67.pdf
4. Priymak I. V. Genesis of the institution of communication in criminal proceedings. Scientific Bulletin of the International Humanities University. Jurisprudence series. 2021. № 53. P. 142–146. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/28.pdf>

Scientific works that additionally reflect the scientific results of the dissertation:

1. Priymak I. V. Notification in criminal proceedings. Polish journal of science. 2020. № 28. P. 38–41. URL: <https://www.poljs.com/wp-content/uploads/2020/06/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9628-2020-VOL.-4.pdf>
2. Priymak I. V. Ambiguity of terms as a basis for the implementation of the notification of suspicion of criminal proceedings in Ukraine – a trick of the language or gaps in the law? Dövlətidarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə: jurnalı. 2021. № 2 (74). P. 253–260.

Scientific works that certify the approbation of the dissertation materials:

1. Priymak I. V. Problems of making a call in the pre-trial investigation through the prism of uncertainty of the status of the participant of such a call. Procedural and forensic support of pre-trial investigation: collection of abstracts of the scientific-practical seminar (Lviv, November 30, 2018). Lviv: LvDUVS, 2018. P. 73–76.

2. Priymak I. V., Tatarin I. I. Features of the report of suspicion in criminal proceedings. Criminal procedural and forensic support of pre-trial investigation: a collection of abstracts of scientific and practical seminar (Lviv, October 25, 2019). Lviv: LvDUVS, 2019. P. 87–92.

3. Priymak I. V. Some problems of notification in criminal proceedings during the pre-trial investigation. Topical issues of modern science, society and education: collection of abstracts of the II International scientific-practical conference (Kharkiv, September 5-7, 2021). Scientific Publishing Center «Sci-conf.com.ua», Kharkiv, 2021. P. 612–618.

4. Priymak I. V. Polish approach to improving the procedure for notification in criminal proceedings. Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: collection of abstracts of the International Scientific and Practical Conference (Berlin, September 25–27, 2021). Scientific Publishing Center «Sci-conf.com.ua», MDPC Publishing, Berlin, 2021. P. 291–297.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ОКРЕМОГО ІНСТИТУТУ.....	34
1.1 Стан, методологія та перспективи дослідження інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування	34
1.2 Генеза повідомлення у перебігу досудового розслідування	41
1.3 Становлення повідомлення як окремого інституту.....	64
1.4 Процесуальна форма повідомлення під час досудового розслідування ..	70
Висновки до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМИ, ЗМІСТУ ТА СПОСОБІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	80
2.1 Поняття форми та змісту повідомлення під час досудового розслідування.....	80
2.2 Види повідомлень у кримінальному провадженні	93
2.3 Способи здійснення та проблемні питання повідомлення під час досудового розслідування	109
Висновки до розділу 2	124
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	126
3.1 Міжнародна та іноземна практика здійснення повідомлення.....	126

3.2 Напрями підвищення ефективності здійснення повідомлення під час досудового розслідування	159
Висновки до розділу 3	183
ВИСНОВКИ.....	187
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	213

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВАКС	–	Вищий антикорупційний суд України
ВС	–	Верховний Суд
КК України	–	Кримінальний кодекс України 2001 року (із змінами та доповненнями)
КПК України	–	Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (зі змінами та доповненнями)
КПК 1922 року	–	Кримінально-процесуальний кодекс 1922 року.
КПК України 1960 року	–	Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року
КЗПЛ	–	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄДРСР	–	Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄСПЛ	–	Європейський суд з прав людини
ЗУ	–	Закон України
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ІКТ	–	інформаційно-комунікаційні технології
НС(Р)Д	–	негласні (слідчі) розшукові дії
СРСР	–	Союз Радянських Соціалістичних Республік

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена різноманітними чинниками, проте основними з них є соціальні, економічні та політичні зміни, що відбуваються у нашій країні, яка перебуває на етапі активного становлення правової держави та громадянського суспільства, а це безумовно не можливо зреалізувати без справедливого й ефективного правосуддя.

Після проголошення незалежності й масштабних і «болісних» політичних подій Україна все ж таки вибрала свій шлях до євроінтеграції, що зобов'язує її здійснити низку реформ, зокрема і таких, що увідповіднять чинне законодавство із вимогами європейських стандартів.

Прийнявши Конституцію, наша держава закріпила певний перелік фундаментальних засад, одна з яких стверджує, що Конституція України має найвищу юридичну силу, закони й інші нормативно-правові акти приймаються на її основі й повинні їй відповідати, водночас беручи на себе зобов'язання, яке полягає в тому, щоб решта законів і нормативно-правових актів відповідали закріпленим у ній засадам. Не будуть винятком і норми кримінального процесуального права.

Так, у ст. 34 Конституції України гарантовано кожному право на вільний збір, зберігання, використання та поширення інформації, у ст. 40 Конституції України закріплено право на направлення різних звернень до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів із зобов'язанням їх розглянути звернення та дати на нього відповідь, у ст. 55 Конституції України зазначено, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань, а у

ст. 57 Конституції України гарантовано кожному право знати свої права й обов'язки, також у цій статті зазначено, що ті закони чи нормативно-правові акти, котрі визначають права й обов'язки громадян, які не були доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Ураховуючи зазначені конституційні засади, можна зробити висновок, що український законодавець має увідповіднити з указаними нормами Конституції України й кримінальне процесуальне законодавство, позаяк у межах кримінального провадження чи не найбільше і не найчастіше зачіпаються згадані права громадян.

Якісне виконання суб'єктами провадження у цивільному, господарському, адміністративному чи кримінальному процесах своїх обов'язків щодо здійснення повідомлення учасників прямо впливає на їх можливість безперешкодно реалізовувати свої права та виконувати свої обов'язки, а тому з-поміж проблемних питань діяльності судової влади в Україні важливе місце посідає вирішення завдань, що полягають у здійсненні належного повідомлення учасників судочинства, а в нашому конкретному випадку – кримінального процесуального.

У 2012 році в Україні прийнято Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК України) з метою закріплення у нашій законодавчій системі міжнародних стандартів, зокрема і безпосередньо в галузі застосування норм кримінального процесуального права, забезпечення дотримання прав людини в ході досудового розслідування. Це є одним із елементів тих «рушійних» реформ, що руйнують «старі» підходи до діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду завдяки новим інститутам, зокрема і інституту повідомлення у кримінальному провадженні, який є індикатором гарантування прав та законних інтересів учасників кримінального провадження.

На нашу думку, необхідно розглянути інститут повідомлення у кримінальному провадженні (глава 6 КПК України), який фактично є своєрідною системою відповідних норм стосовно інформування учасників

кримінального провадження, що демократизує вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство та підводить його до європейських стандартів.

Про важливість та актуальність дослідження обраної теми свідчать і статистичні дані. Так, згідно з звітом Національної поліції України за 2020 рік, поліцією зареєстровано 335 тисяч кримінальних правопорушень (а це щонайменше в обов'язковому порядку 335 тисяч повідомлень про початок досудового розслідування), слідчими поліції направлено до суду понад 92 тисячі обвинувальних актів (тобто щонайменше 92 тисячі повідомлень про завершення досудового розслідування), за якими встановлено 93 тисячі осіб, причетних до скоєння кримінальних правопорушень (а це щонайменше 93 тисячі повідомлень про підозру). Потрібно наголосити, що в цих провадженнях ще здійснюються повідомлення в ході досудового розслідування: повідомлення про проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, повідомлення про закриття кримінального провадження, повідомлення про задоволення/відмову в задоволенні клопотання тощо.

Інститут повідомлення у кримінальному провадженні, на нашу думку, посідає важливе місце у кримінальному провадженні, адже він є гарантією можливості здійснення учасниками такого провадження своїх прав та обов'язків, зокрема і конституційних, про що зазначалося, а також виявом демократизації українського кримінального процесуального законодавства.

Як відомо, кримінальне провадження відрізняється саме завуальованістю процесу й імперативними методами регулювання правовідносин усередині нього, що своєю чергою виробляє специфічну модель гарантій забезпечення прав і законних інтересів громадян. Саме такою специфічною гарантією і є відповідні норми кримінального процесуального законодавства, зібрані в окремі інститути, що забезпечують можливість здійснення інформування учасників провадження. КПК України містить окремі норми, які врегульовують окремі питання здійснення інформування учасників процесу, закріплює, розкриває та розмежовує такі

поняття, як «виклик» і «повідомлення». Проте нововведені норми, як показує практика, поширюються на вузьке коло відносин, що виникають між такими учасниками, а це, своєю чергою, негативно вплинуло на низку засад, таких, як змагальність, право на доступ до правосуддя та на оскарження дій і рішень, забезпечення права на захист тощо. Також зазначимо, що норми КПК України, що регулюють способи і порядок здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, в окремих випадках характеризуються неповнотою, неточністю, непослідовністю і суперечливістю. Окрім того, визначається надмірна відсильність таких норм, що створює певні незручності та плутанину під час їх застосування. У результаті такий стан негативно впливає на практику здійснення повідомлень та не вирізняється однаковістю процедури та єдністю прийнятих рішень.

Незважаючи на те, що КПК України діє з 2012 року, питанню вдосконалення інституту повідомлення у кримінальному провадженні, вважаємо, присвячено недостатньо уваги. Так, досі у національній юридичній науці немає комплексних робіт, що були б присвячені проблематиці здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, а також немає досліджень проблемних, нестандартних ситуацій, що виникають при здійсненні повідомлення в кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Окремі питання розглядаються у роботах вітчизняних науковців: Ю. П. Аленіна, О. М. Алієва, А. В. Андрейчука, О. В. Баганця, І. В. Басистої, О. В. Батюка, А. О. Боруша, Є. В. Воротинцева, Г. М. Гапотченка, О. З. Гладуна, І. В. Гловюк, О. В. Зелінського, Н. В. Глинської, В. О. Гринюка, М. В. Гузели, Л. М. Гуртієвої, А. І. Палюха, Л. Д. Удалової, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, Ю. В. Лисюка, О. С. Мазур, Є. О. Наливайка, М. Я. Никоненка, В. Т. Нора, В. Н. Кубальського, М. А. Погорецького, Д. В. Понамаренка, О. В. Расторгуєва, І. В. Рогатюка, О. В. Салманова, І. І. Самольотова, А. С. Степаненка, С. О. Хохлова, Х. Р. Слюсарчук, Ю. М. Сухова, О. Ю. Татарова, С. С. Терещук, А. Р. Туманянц, А. Я. Хитри, О. Г. Шило,

М. І. Шевчук, А. В. Шевчишена, Л. В. Юрченко. З-поміж зарубіжних науковців, які присвятили свої роботи досліджуваному питанню, є В. Л. Головков, О. С. Гречишникова, Т. Г. Дудукіна, С. П. Єфимічев, В. В. Кальницький, С. С. Кузьмін, А. В. Шуваткін.

Також цю проблематику досліджували в таких дисертаціях: Г. І. Процько «Правовий статус учасників досудового слідства: проблеми реалізації» (2012 р.), у цій роботі автор розглядає повідомлення крізь призму статусу учасників кримінального провадження; О. В. Іващенко «Інформування учасників кримінального провадження» (2013 р.), у праці питання повідомлення аналізується крізь його функцію здійснення інформування учасників кримінального провадження, тобто розглядається у дуже широкому розумінні; О. В. Фараон «Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення» (2016 р.), у зазначеній роботі повідомлення розглядається у більш вузькому розумінні, а саме у розумінні повідомлення про підозру; А. І. Палюх «Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування» (2016 р.), у роботі процедура здійснення повідомлення розглядається переважно з боку процесуальної діяльності одного учасника провадження – прокурора; О. В. Маслюк «Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення)» (2018 р.), у дисертації повідомлення розглядається доволі вузько, позаяк переважно стосується процедури скасування повідомлення про підозру; О. Д. Білоус «Здійснення виклику слідчим, прокурором судового виклику у досудовому розслідуванні» (2018 р.), в дослідженні розглянуто не процедуру здійснення повідомлення, а суміжний до повідомлення інститут – інститут виклику, судового виклику та приводу; І. П. Зінковський «Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження» (2019 р.), у праці досліджено повноваження слідчого внаслідок неприбуття особи на виклик; С. Г. Кримчук «Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні» (2020 р.), у дисертації повідомлення розглядається в розрізі повідомлення про підозру, тобто в більш вузькому розумінні.

Крім того, Н. С. Карпов і Ю. М. Дьомін присвятили низку праць вивченню проблематики повідомлення у кримінальному провадженні.

Указані дослідження зробили значний внесок у вивчення проблем, позаяк почасти пов'язані із здійсненням повідомлення у кримінальному провадженні.

Доцільно вказати на успіхи зазначених науковців, адже завдяки їхнім працям теорія досліджуваного нами інституту значно збагатилася, що сприятливо вплинуло і на практику застосування відповідних норм. Однак, проаналізувавши роботи вказаних авторів, потрібно зазначити, що зазвичай вони присвячені проблемам інституту повідомлення про підозру, тобто вивчають інститут повідомлення у кримінальному провадженні в більш вузькому спектрі, деякі роботи присвячені вивченню способів здійснення повідомлення учасників кримінального провадження, проблемам здійснення викликів, практичним проблемам здійснення приводу в кримінальному провадженні, тощо.

На відміну від наявних праць із цієї тематики, наша «ніша» полягає в тому, що нами інститут повідомлення у кримінальному провадженні досліджено більш широко, у всій його ретроспективі, чого досі на національному рівні не робилося, а тому чимало його аспектів залишалися неопрацьованими з наукового погляду та нерозкритими на монографічному рівні.

Уважаємо, що нині якнайшвидше потребують розв'язання такі основні проблеми: процесуальний порядок здійснення повідомлення у кримінальному провадженні та підтвердження його здійснення; поліпшення технічної бази для забезпечення органів досудового розслідування, прокуратури, суду сучасними можливостями здійснення повідомлення; розроблення та впровадження сучасних способів і методів здійснення повідомлення, закріплення їх на законодавчому рівні тощо.

Перелічені нами обставини сукупно окреслюють актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується зі: Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр. (указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021); Стратегією національної безпеки України (указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020); Національною стратегією у сфері прав людини на 2021–2023 рр. (указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021). Окрім того, дисертацію виконано відповідно до п.п. 2.2, 7.8, 9.5, 14.10 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України № 275 від 16.03.2015 р. та п.п. 1, 3, 8, 10, 14 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 рр., затвердженої наказом МВС України № 454 від 11.06.2020, напрямів наукових досліджень, що визначені у планах діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ на період 2019–2024 рр., а саме «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації – 0121U113930).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Львівського державного університету внутрішніх справ від 31.10.2018 (протокол № 3) і включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Координаційним бюро Національної академії правових наук України (реєстраційний № 913 від 31.10.2018).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення положень теоретичного й практичного характеру та їх обґрунтування, формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, кримінального процесуального законодавства загалом і практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення вказаної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- визначити стан, методологію та перспективи дослідження інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування;
- розкрити генезу становлення повідомлення як одного з інститутів кримінального процесуального права;
- розкрити поняття, визначити місце повідомлення у кримінальному процесі крізь призму процесуальної форми;
- охарактеризувати елементи форми та змісту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування;
- класифікувати повідомлення у кримінальному провадженні на види за окремими ознаками;
- визначити основні проблемні питання здійснення повідомлення в кримінальному провадженні під час досудового розслідування;
- систематизувати способи вдосконалення здійснення повідомлення в кримінальному провадженні під час досудового розслідування;
- провести порівняльно-правовий аналіз національного законодавства, що регулює процедуру здійснення повідомлення під час досудового розслідування у кримінальному провадженні із законодавством зарубіжних країн;
- розробити механізми усунення проблемних питань під час здійснення повідомлення у кримінальному провадженні в ході досудового розслідування;
- внести рекомендації та пропозиції з приводу вдосконалення правового регулювання інституту повідомлення у кримінальному провадженні.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються між учасниками кримінального провадження під час здійснення повідомлень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування.

Предмет дослідження – повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Методи дослідження. Для досягнення обраної мети під час аналізу використано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. За допомогою історичного й історико-правового методів нами вивчено процес розвитку теоретичних і практичних уявлень про становлення інституту повідомлення у кримінальному провадженні у науці кримінального процесу та кримінальному процесуальному законодавстві і вітчизняному, і зарубіжному (підрозділи 1.1–1.4, 2.1). Діалектичний та логічний методи допомогли дослідити окреслені нами завдання, що досліджені у динаміці та взаємозв'язку, поглибити понятійний апарат, з'ясувати сутність інформування, визначити форми і процесуальний порядок повідомлення у кримінальному провадженні (підрозділи 1.1–1.4, 2.1, 2.2). Методом системного аналізу правових норм нами виявлено певні прогалини та суперечності в нормативно-правових актах, на підставі чого сформульовано пропозиції для вдосконалення чинного законодавства (підрозділи 2.1–2.4, 3.1, 3.2).

Порівняльно-правовий метод застосовувався для здійснення порівняння норм кримінального процесуального права України, зарубіжних країн, а також міжнародного права (підрозділи 3.1, 3.2). Правила статистичного методу використано під час аналізу окремих показників злочинності, вивчення та узагальнення судової практики, формування та обґрунтування висновків за їх результатами (підрозділи 1.4, 2.1–2.4, 3.1). Для отримання емпіричних даних використано соціологічний метод у процесі вивчення матеріалів кримінальних проваджень (підрозділи 2.1–2.4, 3.1, 3.2), а також автором як практичним слідчим взято до уваги власний досвід, що дало змогу обґрунтувати дослідження на аналізі великої кількості кримінальних проваджень.

Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні матеріали Національної поліції України, Верховного Суду, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі –

ЄДРСР), особистий практичний досвід автора як практичного слідчого в органах досудового розслідування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування загалом. За результатами дослідження сформульовано низку положень, висновків та пропозицій, які мають і теоретичне, і практичне значення, зокрема:

вперше:

– проведено історико-порівняльний аналіз нормативного регулювання застосування повідомлення в кримінальному провадженні на національному рівні між КПК УРСР 1922 р., КПК УРСР 1927 р., КПК УРСР 1960 р. та КПК України 2012 р., на основі чого сформовано твердження, що насамперед відбулися не тільки кількісні зміни, а й якісні, в результаті чого умовна схема взаємоповідомлень між учасниками процесу очевидно змінила свій вектор: якщо раніше вона мала умовний вигляд «слідчий/прокурор ← інформування учасник процесу», то наразі завдяки розвитку як змісту так і процесуальної форми схема «зворотного повідомлення» добре опрацьована для обох сторін кримінального провадження і виглядає наступним чином: «слідчий/прокурор ↔ інформування ↔ учасник процесу», тобто характеризується покладенням обов'язку на сторону обвинувачення здійснити інформування учасників провадження у відповідь;

– висловлено критичне бачення до «традиції відсильності», яка історично склалася між інститутами повідомлення та виклику у кримінальному провадженні та започаткована ще КПК УРСР 1922 року, де у ст. 165 вказано: «...Вызов производится порядком, указанным в ст. 133 Процессуального кодекса...» та витримана і досі в ч. 3 ст. 111 КПК України: «Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках,

передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу»;

– в ракурсі вищезазначеного теоретично обгрунтовано необхідність відмовитися від «традиції відсильності» між повідомленням та викликом, тим самим позбутися двоякості і нерозбірливості застосування цих норм, натомість запропоновано встановлення чіткої процедури здійснення саме повідомлення у кримінальному провадженні, для чого винесено пропозицію доповнити КПК України спеціальною нормою – ст. 111-1, у продовження чого також запропоновано встановлення норми, що вказуватиме на законні способи підтвердження отримання стороною повідомлення (ст. 111-2 КПК України);

– запропоновано та обгрунтовано за результатами дослідження низки положень КПК європейських країн шляхи вдосконалення КПК України в частині нормативного закріплення права учасників кримінального провадження на вибір способу інформування, підтримання контактів із ними, для чого пропонується доповнити його спеціальною нормою – статтею 112-1;

удосконалено:

– наукові положення щодо системи складових змісту повідомлення у кримінальному провадженні, зауважено на необхідність розмежування та встановлення окремих вимог до повідомлень про проведення процесуальних дій і до повідомлень про прийняті процесуальні рішення;

– наукові положення щодо змісту поняття повідомлення у кримінальному провадженні не тільки із законодавчо-визначеного погляду, тобто з норми ст. 111 КПК України, а із наукової, практичної та теоретико-прикладної, в ході чого встановлено, що головними функціями здійснення повідомлення у широкому розумінні є доведення до будь-чийого відома певної інформації в усній чи письмовій формі, а у вузькому – здійснення інформування саме учасників кримінального провадження;

– наукові положення стосовно формулювання визначення «повідомлення», яке запропоновано закріпити у ч. 1 ст. 111 КПК України так:

повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої дізнавач, слідчий чи за його дорученням оперативний працівник, а також прокурор, слідчий суддя чи суд на стадії досудового розслідування повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час і місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію, окрім повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, яке є процесуальним рішенням слідчого, прокурора та приймається у формі постанови;

– наукові погляди на систематизацію проблематики здійснення повідомлення в кримінальному провадженні з практичного погляду (за такими ознаками: категорією осіб, поведінка яких сприятлива чи несприятлива для провадження, що визначає хід здійснення їх повідомлення, тобто осіб, які мають певну зацікавленість у кримінальному провадженні, або ж взагалі не зацікавлені у здійсненні досудового розслідування належним чином чи в установленні строки; способом доставки до конкретного адресата (учасника процесу) повідомлення в кримінальному процесі; способом доведення змісту повідомлення необхідному учаснику) та з більш наукового (проблемні питання, що виникають при підтвердженні отримання стороною повідомлення у кримінальному провадженні, проблемні питання, що виникають при безпосередньому здійсненні повідомлення у кримінальному провадженні);

набули подальшого розвитку:

– пропозиція встановлення відповідальності за невчинення особою передоручення, передачі, неінформування тощо адресата – відповідного одержувача повідомлення – про факт наявності для нього відповідного повідомлення, а саме запропоновано встановити адміністративну відповідальність за вказане порушення і доповнити Главу 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» КУпАП статтею 185-15 «Недоставлення, невручення,

нездійснення передачі будь-яким способом або нездійснення інформування будь-яким способом особи про повідомлення їй у кримінальному провадженні, в тому числі повістки про виклик, особою, якій таке повідомлення було вручено та роз'яснено обов'язок здійснення такого переповідомлення»;

– пропозиція необхідності вдосконалення кримінального процесуального законодавства, а саме викладення в нових редакціях статей 112, 135, 136, 276–279 КПК України, частини 1 статті 42, доповнення частини 3-1 статті 110 КПК України, доповнення пунктом 4 частини 5 статті 110 КПК України, частини 1–3 статті 111 КПК України, доповнення частини 4 статті 111 КПК України, доповнення КУпАП статтею 185-15.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено і надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення окремих положень КПК України в частині інституту повідомлення у кримінальному провадженні;

– *практичній діяльності* – під час організації діяльності органів досудового розслідування у процесі розроблення й узагальнення відомчих нормативно-правових актів і методичних рекомендацій (акт впровадження слідчого управління Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області № 8960 від 21.07.2021 р.);

– *навчальному процесі* – для підготовки навчально-методичного забезпечення з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Складання кримінальних процесуальних документів на стадії досудового розслідування» (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ № 25 від 21.04.2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, висновки, рекомендації обґрунтовані на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу наукових та нормативних джерел.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях і круглих столах: «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 30.11.2018 р.), «Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (м. Львів, 25.10.2019 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Topical issues of modern science, society and education» (м. Харків, 5–7.09.2021 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (м. Берлін, Німеччина, 25–27.09.2021 р.).

Публікації. За матеріалами підготовленої дисертації опубліковано 10 наукових праць, з-поміж яких 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань із юридичних наук, 2 – у зарубіжному періодичному виданні та 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (197 найменувань на 22-х сторінках) і 6-ти додатків на 53-х сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 266 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 172 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЯК ОКРЕМОГО ІНСТИТУТУ

1.1 Стан, методологія та перспективи дослідження інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування

Досліджуючи будь-яке питання, проблематику чи окремий інститут відносин насамперед у правовому полі, необхідно розглянути історію його виникнення та становлення, оскільки без цього неможливо повною мірою усвідомити його природу, походження та вагомість, адже, як писав М. Т. Рильський: «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього».

Отже, досліджуючи інститут повідомлення у кримінальному провадженні, потрібно розглянути історію його становлення, позаяк його виникненню сприяв процес реалізації системи суспільних потреб та інтересів людства. Мало того, нехтування історичним досвідом часто призводить до втрати правової стабільності, що необхідна і окремому громадянину, і суспільству та державі загалом.

Ми маємо на меті вивчення становлення інституту повідомлення у кримінальному процесі в ретроспективі, проведення аналізу окремих положень основних нормативних актів, виданих, починаючи від Київської Русі та аж до сьогодення, а також поглядів науковців і практиків на проблематику, що виникла під час практичного застосування вказаного інституту.

Упродовж декількох століть відбувалося становлення та формування сучасного кримінального процесуального законодавства України, а виникнення його основи сягає часів Київської Русі. З метою вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства вважаємо за необхідне

взяти до уваги і здобутки, і прорахунки минулого. Потребує правового переосмислення та врегулювання й інститут повідомлення в кримінальному процесі. Виникнення та розвиток цього інституту пов'язані з дискусійними питаннями кримінального судочинства, а саме: співвідношенням публічних і приватних інтересів, історичними формами кримінального процесу, засадами змагальності тощо [90, с. 375].

Оскільки в давнину ще не існувало поділу на види процесу – цивільний та кримінальний – судовий процес розглядався за єдиними правилами, то і вивчати історію становлення інституту повідомлення доведеться за таких «єдиноначальних» умов.

Важливо зазначити, що раніше виник судовий процес, а згодом – із розвитком функцій обвинувачення – виникає досудовий процес, що і зумовлює необхідність проведення дослідження інституту повідомлення спершу як елемента процесу судового, з якого згодом повідомлення стане елементом досудового процесу. Зауважимо, що становлення кримінального провадження починалося саме із розгляду справ у суді й лише в процесі його розвитку та виокремлення функцій виникає досудове провадження. Це й зумовлює необхідність проведення дослідження повідомлення спершу крізь призму процесу судового, а згодом – слідчого, досудового.

Наголосимо, що поняття «виклик» і «повідомлення» у судовому, а згодом і досудовому процесах на всіх етапах свого історичного становлення «ідуть поруч», складається враження, що вони тотожні в їхній юридичній площині, поєднуються одною правовою природою, єдиним механізмом реалізації та ніби мають якусь єдину «підвалину», позаяк обидва мають певний інформативний характер. Навіть за першого юридичного закріплення цих понять («повідомлення» і «виклик») на законодавчому рівні (маємо на увазі КПК УСРР 1922 року) законодавцем закріплено норму, що повідомлення і виклик здійснюються в одному процесуальному порядку (відповідно до ст. 165 КПК УСРР, «свидетели и эксперты допрашиваются на месте производства следствия, для чего вызываются к следователю. Вызов

производиться порядком, указанным в ст. 133 Процессуального кодекса» [175], й зазначена тенденція прослідковується і донині. Так, у ч. 3 ст. 111 КПК України 2012 року вказано, що «... повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу» [84].

Як свідчить практика, наукове дослідження, щоб бути повним та об'єктивним, не можна обмежити лише вітчизняною історією, також необхідно до нього залучати й відомості про історичне становлення інших держав, насамперед прогресивних, оскільки жодна країна не може існувати «відрізаною» від світу, а тому не доречно ігнорувати досвід інших держав, чий вплив проникає в усі сфери, зокрема у право.

Мало того, аналіз витоків кримінального процесуального права свідчить про те, що суспільні відносини, які становлять його предмет, сягають у далеке минуле європейських держав.

У процесі історичного розвитку та становлення судочинства, з урахуванням різких темпів приросту населення, збільшення міграційних процесів, темпів зростання злочинності, збільшення навантаження на правоохоронні органи та суди, розвитку інформаційних технологій, «осучаснення» злочинності, діджиталізації тощо, питання про якісне здійснення повідомлення, виклику в кримінальному провадженні до суду, і як наслідок – відповідну явку учасниками – стає таким «болісним» і необхідним, що законодавчі органи змушені розробити «якнайсучаснішу» та «якнайефективнішу» процедуру здійснення повідомлень особі у межах кримінального провадження, а також у зв'язку із швидкими темпами розвитку постійно приділяти увагу цьому питанню, «тримати руку на пульсі» розвитку технологій, що допомагають на практиці якісно здійснювати повідомлення у кримінальному процесі.

Отже, необхідність вивчення історичного досвіду та контролю за зміною тенденцій у суспільстві, що стосуються інституту здійснення повідомлень, ніколи не втрачала своєї актуальності, мало того, є необхідною для

постійного «осучаснення» законодавства з метою його якісного застосування на практиці.

Оскільки цей розділ присвячений насамперед аналізу історико-правового характеру, то потрібно зазначити, що таке дослідження є доволі специфічним, тому й характеризуватиметься і загальнонауковими, і спеціально-науковими, і діалектичними методами.

Із загальнонаукових використано такі методи: логічний, системного аналізу, історичний, із спеціально-наукових – статистичний, порівняльно-правовий, соціологічний, історико-правовий.

За допомогою діалектичного та логічного методів у нашому дослідженні виконано обрані нами завдання у динаміці та взаємозв'язку, поглиблено понятійний апарат, з'ясовано сутність інформування, визначено форми і процесуальний порядок повідомлення у кримінальному провадженні.

Під час проведення дослідження важливо було цілісно вивчити нормативно-правову базу, яка і сформувала інститут повідомлення у кримінальному процесі. З цим завданням нам допоміг упоратися метод системного аналізу, завдяки якому ми віднайшли та вивчили окремі норми, що регулювали процес повідомлення, доволі стійкі внутрішні зв'язки й елементи складної системи. Можемо стверджувати, що повідомлення у кримінальному процесі, хоч і не одразу було чітко сформоване як інститут, проте, керуючись основами логіки й аналогії застосування, діяло як цілісна система, котра згодом еволюціонувала в окремий інститут кримінального процесуального права. Застосовуючи метод системного аналізу, ми врахували багатоаспектність історичних чинників та їхній вплив на процеси трансформації інститутів кримінального процесу загалом та повідомлення як його окремої складової.

Історичний та історико-правовий методи дали змогу вивчити процес розвитку теоретичних і практичних уявлень про становлення інституту повідомлення у кримінальному провадженні в науці кримінального процесу

та кримінальному процесуальному законодавстві і вітчизняному, і зарубіжному, а також дали змогу провести дослідження політико-правових підходів низки держав та їх урядів, що визначали напрями розвитку кримінального процесу загалом та повідомлення як його складової, трансформацію кримінального процесу залежно від суспільно-політичної ситуації в світі загалом та в окремих державах зокрема. Також завдяки історико-правовому методу висвітлено подібні та відмінні ознаки поняття, а згодом і всього інституту повідомлення в кримінальному провадженні на різних стадіях його розвитку.

Застосований у цьому розділі порівняльно-правовий метод (правової компаративістики) сприяв вивченню конкретних правових явищ шляхом зіставлення окремих ознак, властивостей із іншими, що мають вияви подібності. Його застосування дало змогу провести і синхронне порівняння (виявляти загальне й особливе у межах одного історичного періоду), і діахронне порівняння – на різних етапах їхнього розвитку.

Здійснення порівняльного аналізу дозволило констатувати, що повідомлення у кримінальному процесі на всіх етапах його становлення зазвичай виконувало основну функцію – інформування учасників процесу про певні події та явища, проте з часом, а саме у зв'язку із розвитком суспільства, науки і техніки, прогресу загалом та діджиталізації, хоч і значно трансформувалося в своїй формі, але за змістом залишилася незмінною та ж його функція. Щодо важливості використання порівняльних методів у наукових дослідженнях наведемо вислів А. Ю. Іванової, в якому йдеться, що можливість і доцільність наукової постановки порівняльного правознавства вбачається лише у порівняльній історії права [59]. Для обґрунтування цього науковиця вказала, що саме від порівняльної історії права потрібно очікувати відповідей на запитання: «Що в тому чи іншому законодавстві вважати пережитком минулого, що задатком майбутнього, що вимирає і що зароджується, що має бути усунено з часом, і що доповнено й удосконалено?» [69, с. 176]. Окрім того, порівняльно-правовий метод

застосовувався для здійснення порівняння норм кримінального процесуального права України та зарубіжних держав.

Статистичний метод застосовано під час здійснення аналізу окремих показників злочинності, результатів проведеного тестування серед практичних працівників органів досудового розслідування, вивчення та узагальнення судової практики, формування та обґрунтування висновків за отриманими результатами.

Соціологічний метод застосовано для здобуття емпіричних даних у процесі вивчення та опрацювання автором матеріалів кримінальних проваджень, матеріалів судової практики, а також під час проведення тестування практичних працівників органів досудового розслідування.

Щодо стану дослідження повідомлення в кримінальному провадженні під час досудового розслідування, то окремі його аспекти досліджували на дисертаційному рівні такі науковці: Г. І. Процько «Правовий статус учасників досудового слідства: проблеми реалізації» (2012 р.), де авторка розглянула повідомлення у кримінальному провадженні, проте тільки крізь призму статусу учасників кримінального провадження; О. В. Іващенко «Інформування учасників кримінального провадження» (2013 р.), де питання повідомлення розглянуто у доволі широкому розумінні, однак суто у контексті його основної функції, а саме здійснення інформування учасників кримінального провадження; О. В. Фараон «Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення» (2016 р.), в роботі якої повідомлення навпаки досліджено у більш вузькому розумінні – суто в розумінні повідомлення про підозру; А. І. Палюх «Участь прокурора в доказуванні під час досудового розслідування» (2016 р.) та О. В. Маслюк «Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення)» (2018 р.), в роботах яких повідомлення розглянуто авторами доволі вузько, позаяк зазвичай стосувалося діяльності окремої сторони кримінального провадження; О. Д. Білоус «Здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні» (2018 р.), де доволі широко

розглянуто не процедуру здійснення повідомлення, а суміжний до повідомлення інститут – інститут виклику, судового виклику та приводу; С. Г. Кримчук «Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні» (2020 р.), в роботі якого повідомлення розглянуто суто в розрізі повідомлення про підозру, тобто в більш вузькому розумінні, ніж у нашій роботі.

Щодо проведених досліджень у зазначеній царині також варто вказати на праці Н. С. Карпова та Ю. М. Дьоміна, присвячені вивченню проблематики повідомлення у кримінальному провадженні.

Оскільки обсяг нашого дослідження обмежений, ми не можемо здійснити детальний огляд усіх наукових праць із цього питання, однак зазначимо, що вагомий внесок у розвиток цього питання зробили такі науковці, як Ю. П. Аленін, О. М. Алієв, А. В. Андрейчук, О. В. Баганець, І. В. Басиста, О. В. Батюк, Г. М. Гапотченко, О. З. Гладун, І. В. Гловюк, О. В. Зелінський, Н. В. Глинська, В. О. Гринюк, М. В. Гузела, Л. М. Гуртієва, Л. Д. Удалова, О. В. Капліна, Ю. В. Лисюк, О. С. Мазур, Є. О. Наливайко, М. Я. Никоненко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, Д. В. Понамаренко, О. В. Расторгуєв, І. В. Рогатюк, О. В. Салманов, І. І. Самольотов, А. С. Степаненко, С. О. Хохлов, Х. Р. Слюсарчук, Ю. М. Сухов, О. Ю. Татаров, С. С. Терещук, А. Р. Туманянц, А. Я. Хитра, О. Г. Шило, М. І. Шевчук, А. В. Шевчишен, Л. В. Юрченко. А з-поміж зарубіжних науковців варто виокремити А. Т. Боннера, В. Л. Головкова, О. С. Гречишнікова, С. П. Єфимічева, І. Д. Перлова, А. В. Шуваткіна.

Щодо перспективних напрямів дослідження, то потрібно зазначити, що важливим є розроблення положень теоретичного і практичного характеру та їх обґрунтування, формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій стосовно вдосконалення інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, кримінального процесуального законодавства загалом і практики його застосування в аспекті предмета дослідження, для чого необхідно дослідити

історію виникнення та розкрити генезу становлення повідомлення як одного з інститутів кримінального процесуального права, проаналізувати поняття, визначити місце повідомлення у кримінальному процесі крізь призму процесуальної форми, дослідити елементи форми та змісту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, визначити основні проблемні питання здійснення повідомлення в кримінальному провадженні під час досудового розслідування та запропонувати шляхи їх усунення, дослідити та провести порівняльно-правовий аналіз національного законодавства, що регулює процедуру здійснення повідомлення під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, із законодавством провідних зарубіжних країн, розробити механізми усунення проблемних питань під час здійснення повідомлення у кримінальному провадженні в ході досудового розслідування, внести рекомендації та пропозиції з приводу вдосконалення правового регулювання інституту повідомлення у кримінальному провадженні.

1.2 Генеза повідомлення у перебігу досудового розслідування

Так, історія кримінального процесуального права в Україні пройшла багатовіковий шлях свого становлення та розвитку.

На думку О. Н. Філіпова, вона почалася ще за часів Київської Русі, де найбільш повно конфлікти, що виникали внаслідок учинення злочинів, розглядалися згідно з нормами «Руської правди», яка є визначною пам'яткою права давньоруської держави. За підрахунками останнього, в її просторовій редакції (за Карамзинським списком) 28 статей із 135 стосувалися «права процесуального» [182, с. 110].

Так, період Київської Русі характеризувався першим історичним типом кримінального процесу – обвинувальним, або ще як його називають –

змагальним, приватно-позовним, який започаткував свою назву від головного принципу, що є в його основі, – обвинувачення, без якого не могло бути розпочато провадження у справі, проте доречно зазначити, що тоді вказаний процес характеризувався змагальністю: рівноправні сторони змагаються між собою перед незалежним судом. Також перед проведенням дослідження наголосимо, що тоді і в кримінальному, і в цивільному процесах панував приватно-правовий принцип, тому вони не були відокремлені один від одного [66, с. 30].

Досудове розслідування, як встановлено історичним дискурсом, формувалося доволі тривалий час як самостійна стадія кримінального процесу. В стародавніх джерелах права – «Руській правді» та Вічевому законодавстві, кодифікованих Новгородській і Псковській грамотах – визначалися основи та принципи судоустрою й судочинства того історичного періоду, що сприяли зростанню ролі публічної влади та права. Але ці правові пам'ятки, як і Литовські статuti (1529, 1566 та 1588 pp.), норми магдебурзького німецького й звичаєвого права, ще не містили чіткого порядку прийняття процесуальних рішень визначеними суб'єктами [16, с. 113].

У науковців є різні підходи до вивчення історичного аспекта становлення інституту повідомлення.

Досліджуючи історію становлення повідомлення у процесуальній діяльності, Т. В. Косарева поділила її на чотири етапи, які далі розглянемо.

Так, першим етапом Т. В. Косарева визначає період від дії Закону XII Таблиць (римське право) до дії Польської правди та Статуту Великого князівства Литовського (перша половина XVII ст.) та стверджує, що найдосконаліше інститут викликів у суд був розроблений саме у римському праві [75].

У Законі XII Таблиць, а саме у ст. 1 Таблиці 1, вказувалось: «Якщо викликають кого-небудь на судовоговіріння, нехай викликаний іде; якщо ж він не йде, то хай той, хто викликає, спочатку підтвердить свій виклик при

свідках, а потім веде його силоміць. Водночас, якщо викликаний вигадує причини для неявки чи зникнути намагається, хай той, хто викликав, накладе на нього руку». Неявка до суду тут вважалася «великим правопорушенням», яке в результаті могло потягти навіть рабство (накладення руки). Однак закони римського права допускали неявку до суду, проте лише з поважних причин. Наприклад, у ст. 3 Таблиці 1 вказувалося, в разі якщо перепонами для явки викликаного на суд є його старість чи хвороба, то хай той, хто викликав, надасть йому віз або ж в'ючну тварину, проте якщо не захоче, то й давати не зобов'язаний [190, с. 46].

Судовий виклик як окремий інститут був характерний ще найдревнішим видам процесу, зокрема і легісакційному (найпершому), де започаткована саме правова технологія викликів у судове засідання того часу [148, с. 336].

За правилами легісакційного процесу, виклик та/чи примусовий привід до судді, претора був обов'язком позивача, проте формулярним процесом римського права формою виклику до судді було саме усне запрошення, така запрошена особа повинна була дати відповідь або ж вказати гаранта (*vadimonius*), який би гарантував, що запрошений явиться до суду в той час, в який сторони домовляються [148, с. 341].

Екстраординарний процес, що відбувався за часів розвитку Римської імперії, містить інші правила виклику: про виклик відповідача в суд видавався відповідний наказ про явку в судове засідання, який мав бути вручений відповідачу спеціальною судовою службою, хоча згодом такий наказ змінило «повідомлення про тяжбу» – так званий прототип судової повістки, воно мало бути складене позивачем і вручатися через офіційну особу, а ще згодом його замінила процедура «через записки», суть якої була в обміні повістками між позивачем і відповідачем [123, с. 4; 34, с. 41].

Хоча й окремого процесуального законодавства, яке могло б регулювати судові процедури розгляду цивільних справ між приватними особами, древньоримське судочинство не мало, однак процесуальні норми, які можна

було б віднести до тодішнього прототипу інституту судових викликів і повідомлень, все ж таки закріплювалися матеріальними нормами права. На нашу думку, це є промовистим свідченням того, що виклик до суду був одним із першочергових питань судочинства, підтвердженням чого слугує і те, що судочинством удосконалюється поступово процедура виклику до суду: від примусових приводів до письмових вручень судових викликів. Зауважимо, що, незважаючи на значний проміжок часу (кілька тисячоліть), проблематика здійснення виклику до суду і нині є однією з найбільш актуальних у галузі сучасного судочинства. Середньовічний період Європи ознаменований рецепцією римського права, що стосувалися і норм, які регулювали судовий виклик. Наприклад, у «Салічній правді» франків у розділі 1 § 1 зазначено: «Якщо хтось викликається до суду за законами короля та не з'явиться, він присуджується до сплати 600 ден». У 2-му розділі § 1 «Салічної правди» зазначено: «Якщо ж хто, викликавши іншого на суд, сам не з'явиться й якщо його не затримають якісь законні перепони, присуджується до сплати 15 сол. на користь того, кого він викликав на суд». Детально прописувалася процедура виклику: «Той, хто викликав на суд іншого, повинен прийти до його будинку у супроводі свідків, і якщо останнього не буде вдома, зобов'язаний покликати дружину чи когось із його домашніх для того, щоб вони повідомили про його виклик до суду (§ 3 розділу 1 «Салічної правди»). Проте відповідача, зайнятого королівською службою, не можна було викликати на суд (§ 4 розділу 1 «Салічної правди»)» [190, с. 67].

Франки, як бачимо, інституту судових викликів присвятили першу главу «Салічної правди», що вказує на тодішнє розуміння важливості зазначеного інституту, вони вперше ввели саме матеріальну відповідальність за неналежне ставлення сторін до викликів на суд. Відтак інститут судових викликів починає відігравати подвійну роль: по-перше, виховувати повагу до суду, а, по-друге, виконувати своє процесуальне призначення. Цікавим є те, що, на відміну від римського права, «Салічна правда» не робила виключень для хворих і престарілих, а поважною причиною неявки за судовим викликом

вважала лише королівську службу. Як і у римському праві, «Салічна правда» закріплювала так званий «самовиклик» позивачем відповідача, що можна вважати «кроком назад», тоді як екстраординарний судовий процес передбачав виклики до суду на державній основі з закріпленням за цією справою спеціальної судової служби [190, с. 136].

Тогочасна Німеччина відома в правовому полі своїм «Саксонським зерцалом» (далі – Зерцало), яке містило главу «О порядку судопроизводства», у главі 2 ст. 2 якого передбачалося, що керує судом сеньйор, який викликає до суду свого васала, і той мусить явитися протягом 14 днів в усталений суд [190, с. 107]. Викликом до суду за нормами Зерцала займався суд. Суд засідав в установленому судовому місці (ст. 61 Зерцала), а згідно з § 3 ст. 6 книги 2 Зерцала: «Якщо ж хто не з'явиться на суд, якщо він зобов'язаний був з'явитись, того присуджують до судового штрафу, у випадку якщо в нього немає обґрунтованих заперечень», а такими визнавалися лише чотири випадки: арешт, хвороба, служба Богу за межами країни та імперська служба. Так, у ст. 7 книги 2 Зерцала вказано: «Если кто-либо так и не сможет явиться на суд потому, что ему препятствует такая причина и это будет должным образом доказано... то это остается для него без вредных последствий, и он получает срок до ближайшего судебного дня, когда он освободится от такого препятствия» [34, с. 222]. Як бачимо, за Зерцалом, явка в судові засідання є обов'язковою й охороняється законом, а ухилення від неї без поважних причин каралося штрафом. Така процедура викликів до суду, що встановила відповідальність за неявку, на нашу думку, мала профілактичний характер, позаяк у майбутньому той, кого викликали до суду, так чи інакше повинен був явитися до суду [190, с. 137].

На нашу думку, варто розглянути й процесуальну технологію викликів до суду нормами «Польської правди» (XIII ст.), де зазначено: «Якщо хто-небудь постане перед своїм суддею та поскаржиться на особу, яка відсутня на суді та на питання судді відповість, що бажає її покликати до суду, то суддя має наказати коморнику покликати викликуваного відсутнього, на що

позивач зобов'язаний надати коморнику утримання і пару взуття, або ж замість взуття 20 пфенігів, якщо той, кого викликають, мешкає в іншому селі чи іншій околиці. Якщо ж коморник і той, кого викликають, мешкають в одному селі, то коморнику платиться два пфеніга. Якщо відповідач не з'явиться в суд по першому і по другому викликах коморника чи по розпорядженню судді, то за кожний раз він має сплатити штраф у 6 гривен. Якщо ж не з'явиться і на третій раз, то позивач справу виграє і суддя наказує забрати майно відповідача і за його штрафи, і за борги позивачу». Очевидно, що норми «Польської правди» не тільки детально прописували технологію судових викликів, а й регламентували відповідальність того, хто ухиляється від явки в суд, водночас щоразу така відповідальність посилювалася [190, с. 138].

Аналогію щодо технології здійснення виклику в суд і введення відповідальності за неявку на такий виклик простежуємо і в статті 22 розділу IV Статуту Великого князівства Литовського (м. Краків, 1588 рік), де вказано: «Якщо хто-небудь, будучи викликаним до земського суду, не з'явиться і ніякої поважної причини не назве чи не пояснить, то зобов'язаний стороні заплатити за неявку за кожні позови 4 копи грошей, в суд одну копу з розрахунку: судді – 40 грошей, а підсудку – 10 грошей [189, с. 79].

Середньовічні норми в різних країнах щодо викликів до суду, поважні причини неявки та покарання за їх ігнорування за технологією є схожими. Якщо узагальнювати, то всюди була приблизно аналогічна процедура, що складалася з трьох етапів: першим етапом є виклик особи до суду, переважно через спеціальну людину; другий етап наставав, якщо відповідач не з'являвся на такий виклик без поважних причин, тоді на таку особу накладався штраф; і третій етап, що полягав у програвші відповідачем справи в разі його неявки у судове засідання втретє. Отже, можна зробити висновок, що інститут викликів до суду як окремий інститут формувався в більшості середньовічних країн по суті за одним напрямом і був однотипним [75].

Другим етапом, за Т. В. Косаревою, є період від Указу 1697 року до Зводу правил 1743 року, прийнятих у Російській імперії, до складу якої тоді входила Лівобережна Україна, коли відчувалося значне посилення слідчого (не суддівського) процесу. Прийнятим 21 лютого 1697 року Указом «Об отмене в судных делах очных ставок, о бытии вместо оных расспросу и розыску, о свидетелях, об отводе оных, о присяге, о наказании и лжесвидетелей и о пошлинных деньгах» закріплено, що слідчий процес застосовувався при розгляді і кримінальних, і цивільних справ: «А быть ... вместо судов и очных ставок розыску...» [169, с. 312], детальніше про це йшлося в «Кратком изображении процессов или судебных тяжёб», де йшлося про обов'язкову явку в судові засідання сторін, та про виключення – у випадку хвороби дозволялось «употреблять адвокатов и оных вместо себя в суд посылать»; якщо ж відповідач не з'являвся до суду добровільно тривалий час – доставляли силою [169, с. 13].

Вирішальну роль у такому судовому процесі відігравав суд, учасники ж були майже безправні. Оскільки для суду юридичне значення мали лише письмові заяви сторін, то процес зазвичай вівся письмово, відтак учасників (сторін) у судові засідання не було сенсу викликати, натомість відбувався своєрідний обмін письмовими заявами [197, с. 7], що в народі називалося «разъяснять дело надлежащими справками» (ст. 441 Устава Гражданского судопроизводства Российской империи), на підставі чого канцеляристи робили доповідну записку, яка мала значення протоколу справи, повідомляючи про це сторони, а рішення суду приймалося на підставі письмових матеріалів справи [113, с. 148]. Така процедура уможливила зловживання владою у судах і тяганину, тому 5 листопада 1723 року видано Указ «О форме суда», який складався із 8-ми статей [75].

Важливо зазначити, що для боротьби з судовою тяганиною введено скорочені терміни явки сторін в суд: «...а ежели ответчики или истец к суду не станет на положенный срок и не объявит о себе, для чего не стал, то его сыскать таким образом: первый день с барабанным боем, и указ публиковать,

чтоб явился в суд в неделю, и когда по прошествии недели не явится, того обвинить» [113, с. 316], та визначав поважні причини неявки до суду: «...ежели от неприятеля какое помешательство имел, без ума стал; от водяного и пожарного случая и воровских людей какое несчастье имел; ежели родители, или жена и дети умрут...» [113, с. 317].

Таким чином, неявка без поважних причин до суду за викликом суду прирівнювалася до злочину, що звісно ж було суворим заходом, проте явно дисциплінувало сторони, виховувало у них повагу до суду, а також пришвидшувало розгляд справ [75].

Оскільки Лівобережна Україна перебувала у складі Російської імперії, то і на її території діяв інститут судових викликів, що передбачався Зводом правил, прийнятих у 1743 році, який ще називався «Права, по которым судится малороссийский народ» («Права, за якими судиться малоросійський народ») [190, с. 200], у п. 4 артикулу 12 глави 8 якого йшлося: «Позивачу і відповідачу належить в суд з'явитися в зазначений день зранку, не пізніше восьмого часу (окрім святкових днів), а якщо хто з них не прийде в десятому чи одинадцятому часі, то сказати йому, щоб на другий день був рано; прийде якщо пізніше восьмого часу, тоді його з приказу не випускати, щоб від того в судних справах продовження не було» [189, с. 203].

Як бачимо, тут детально описано процедуру з'явлення учасників до суду та негативні наслідки в разі невчасності, але не згадано про кримінальну відповідальність за неявку, хоча передбачено затримання порушника [75].

Усупереч тому, що цей кодекс не був затверджений на території України, все ж таки він мав тут значне поширення та передбачав при розгляді й вирішенні кримінальних справ застосування у судах і змагально-обвинувачувального, і (в окремих випадках) слідчо-інквізиційного процесів [170, с. 87]. Проте згодом посилюються тенденції до розгляду цивільних справ у межах обвинувально-змагального процесу, а кримінальних – в межах слідчого [40, с. 91].

Після розпаду Київської Русі у 30-х роках XII ст. на окремих князівствах в українських землях ще протягом тривалого часу діяли норми «Руської правди», які регламентували порядок здійснення судочинства. Ситуація змінилася за часів перебування українських земель у складі Литви, Польщі та Речі Посполитої (XIV – середина XVII ст.). Найпоширенішими джерелами кримінального процесуального права тоді були Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 років. Прийнятий у 1588 р. III Литовський статут поширювався як джерело права на всі українські землі й був найавторитетнішим джерелом права протягом багатьох років [177, с. 271].

На українських землях судочинство у складі Великого князівства Литовського мало давньоруське походження. Тоді процесуальне право ґрунтувалося на нормах звичаєвого права. Судочинство не передбачало істотних відмінностей між цивільними та кримінальними справами. У судах на українських землях литовської доби суддям допомагали численні урядники, зокрема діцькі, вижі, дільчі, єдначі, пізніше возні. До функцій діцьких входило примусове доставлення сторони до суду, здійснення майнового стягнення за рішенням суду [23].

Саме із звичаєвого права бере свій початок порядок здійснення виклику особи до суду, де він мав назву «погоня», а, згідно з нормами Литовського статуту 1529 року, зустрічаються терміни «позов», або «погон», яким «позваний», «погнаний», тобто відповідач, викликався до суду від імені уряду, які занотовувалися до судових книг та через вижа (а згодом через возного) вручалися відповідачеві. Згідно з тодішніми нормами, виж (возний) повинен був вручити позов у присутності сторонніх осіб (свідків), оскільки неодноразово траплялися випадки непослуху та неявки. У такому позові повинні були вказуватися терміни явки до суду, якщо ж той, кого викликають у визначений час, «не ставав на рок», тобто не з'являвся на виклик, суд повинен був перенести слухання справи на якийсь інший термін, і що є важливим – повідомивши про це того, хто викликався, якщо ж така особа повторно не являлася – призначав кінцевий термін і уповноважував

дітького на застосовування примусу (сили) при здійсненні доставки такої особи [23].

Важливо зазначити, що вищевказані нормативно-правові акти того часу (Статути 1529 та 1566 року) закріплювали, що в разі нез'явлення у встановлений судом час без поважних причин (а це були «державні справи» чи хвороба) сторона, що не явилася, «втрачала право» та програвала справу, а якщо це був позивач, то він, окрім того, що програвав справу, то ще й втрачав право порушувати її вдруге. Встановлювалися і штрафні санкції: нез'явлення на копний суд тягнуло обов'язок «за невихід шкоду платити» [8, с. 48].

У слов'янських народів також здавна існував своєрідний спосіб забезпечення явки сторін до суду, так звана «видачка», тобто усний договір, заклад або ж парі. Сюди входило договорення про майбутні процесуальні відносини (предмет спору), терміни явки до суду тощо [195, с. 63; 3, с. 32], в Литві, наприклад, символом здійснення «видачки» було підкидання догори шапок [27, с. 19].

Важливо, що «видачка» була своєрідним гарантом для явки – прототипом теперішньої застави, оскільки за її умов сторона, що не з'явилася до суду, втрачала право на повернення своєї частки закладу, ця частка переходила іншій стороні, а якщо ж суд відбувався, то частка закладу сторони, що програла, відходила на користь суду [93, с. 147].

Досліджуючи правові питання в ретроспективі, варто розглянути і норми магдебурзького права. Так, за магдебурзьким правом, згадано навіть процедуру явки для адвоката: «Якщо з поважних причин адвокат не мав змоги з'явитися до суду, він мав повідомити про це решту учасників процесу: суддів, опонентів, клієнта, або ж компенсувати понесені сторонами збитки, міг навіть бути підданий побиттю різками та вигнаний з міста» [25, с. 202].

Норми магдебурзького права діяли в тих українських містах, які мали право на самоврядування та перебували у складі Речі Посполитої, проте в багатьох місцевостях діяли норми вірменського права, що пов'язано з

поширеними у добу феодалізму в низці міст України поселень вірменів – вірменських колоній, які використовували складений у першій половині XVI ст. «Порядок судів і справ вірменського права» [92, с. 272].

Вірмени мали свої одноступеневі суди, влаштовані за вірменським правом, згідно з яким позиватися потрібно було тричі вдома у відповідача, а якщо він відмовлявся отримати позов, то його можна було вручити, звернувшись за допомогою до міських урядників. Вручення дозволялося у всіх місцях, окрім храму. Неявка вперше тягнула сплату вини у 1 грош, вдруге – 6 грошей, утретє – 6 грошей вини і ув'язнення сторони [44, с. 18; 4, с. 37].

Згідно з дослідженням С. В. Ківалова, притаманним для феодального права є приватно-правовий принцип ставлення до злочинів, що проглядається також і в тому, що порушувалася судова справа, як правило, у разі звернення до суду потерпілого, за його клопотанням така заява вносила у спеціальну (замкову) книгу, після чого позов мав бути надісланий відповідачеві, який мав вручитися особисто йому або ж комусь із його довірених осіб. Потрібно зазначити, що Статутом 1566 року вперше передбачалися суворі заходи забезпечення явки обвинуваченого до суду: якщо відповідач, скоївши тяжкий злочин, ухилявся від явки в суд (що розцінювалося і як ухилення від правосуддя), то гродський суд негайно чинив виволання: повідомляв про це місцеву адміністрацію, виволаний позбавлявся особистих і громадських прав та оголошувався поза законом: діяла сувора заборона спілкування з ним, надання йому прихистку чи житла, дружина виволаного рахувалася вдовою, діти – сиротами. Відновлення прав виволаного було можливе тільки за умови постановня їх перед судом. Якщо ж сторона не могла з'явитися до суду, то вона зобов'язувалася попередити про свою неявку відповідною заявою або ж надати підтверджувальні документи [160].

Наведемо декілька прикладів: «3 червня 1577 року зем'янин Дмитро Яловицький повідомив Луцький гродський суд про неможливість з'явлення в

призначений термін до суду в місто Кременець через нашестя татар», «27 лютого звегельський міщанин єврей Ізраїль Ізаєвич пред'явив на суді виписку із Звегельської замкової книги – судове свідцтво про хворобу, яка завадила йому з'явитися до Луцького гродського суду в призначений термін», «28 березня Луцький гродський суд відклав розгляд справ через хворобу відповідача, через хворобу потерпілої» [101, с. 18], «11 жовтня 1568 року Володимирський гродський суд відклав розгляд справи між панами Жоравницькими і луцьким старостою Корецьким через нез'явлення до суду останнього» [186].

Аналізуючи українські джерела права, що діяли у Галичині до 1434 року, а відтак польського законодавства, І. Й. Бойко у своїй монографії «Джерела та характерні риси права в Галичині в складі Польського Королівства (1387–1569)» робить висновок, що відповідачі в князівському суді повинні були викликатися листом із печаткою князя. Однак у такому листі не називалася справа, в якій відповідач мав брати участь. Повідомлення про зміст справи доводили усно. Якщо виклик у суд доводили листом, то в ньому містився зміст позову. «Повний звід статутів Казимира Великого» змінив цей порядок, передбачивши, що без правової підстави не може здійснюватися жоден із позовів, а виклик до суду – без визначеного предмета спору [22, с. 258–259].

Як описує І. Й. Бойко у своїй «Історії правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.)», у Польському Королівстві звертатися в суд із позовом мали право лише особи, котрі досягли повноліття. На основі заяви позивача суд викликав відповідача. Згідно зі статтею «Повного зводу статутів Казимира Великого», форма виклику відповідача в суд була усною, за винятком тих випадків, коли відповідачами були «знатні рицарі», яких повідомляли про виклик у суд письмово. Самовільний виклик у суд, без прохання про це позивача, був заборонений під загрозою покарання. Відповідно до ст.ст. 15, 22 «Повного зводу статутів Казимира Великого», відповідачеві, викликаному в суд за

заявою позивача, обов'язково повідомлялося на вимогу, від кого цей виклик здійснений, з якої справи, хто конкретно викликається, строки явки і місцезнаходження суду, в який відповідач повинен з'явитися, хто видав розпорядження про виклик відповідача у суд [23, с. 164]. Судочинство в кримінальних справах починалося зазвичай із поданої заяви потерпілого про вчинений щодо нього злочин. Викликався обвинувачений у суд за 3 тижні до початку розгляду справи (і в кримінальному, і в цивільному судочинстві). Проте щодо розгляду кримінальних справ, то тут були винятки, наприклад, ст. 20 «Повного зводу статутів Казимира Великого» зазначала: «Особу, яка вчинила правопорушення у дворі суду чи в суді, негайно доставляли в суд, де одразу мала б розглядатися кримінальна справа» [23, с. 183].

Також, як зазначає І. Й. Бойко у вищезгаданій праці, позивач мав право доручати подання позову возному. Якщо злочин вчиняли у королівському дворі чи суді, позов покладався на будь-якого службовця суду. Возний шукав відповідача, а коли знаходив, ішов до нього з палицею в руці, оскільки палиця в середньовічній Польщі символізувала судову гілку влади. Відповідно до «Повного зводу статутів Казимира Великого», возний підходив до дому відповідача, вдаряв у ворота палицею та виголошував позов. Коли в 1523 році було кодифіковано польське процесуальне право, ця процедура змінилася. Возний заносив письмовий позов у двір відповідача, якщо він був шляхтичем. Якщо відповідач був феодално залежним селянином, возний вручав письмовий позов власнику цього села. І в одному, і в іншому випадку возний повинен був оголосити позов публічно. Коли шляхтича не було вдома, возний залишав позов у дверях, прибивав до дерева або залишав біля землі, а потім повідомляв про це власника села чи керівника місцевої церковної парафії. Якщо шляхтич був неосілим, позов йому давали в руки, прибивали на дверях судової канцелярії або церкви, до якої він ходив на богослужіння. Якщо місцезнаходження відповідача було невідомим, його позивали «біля стовпа» на ринку повітового міста 3 рази впродовж 6 тижнів [23, с. 164–165]. Возний ішов з позовом у супроводі позивача або особи, яку

позивач призначав. Цей супровід був потрібний для того, щоб, коли возний помирав, позивач мав право підтвердити факт вручення позову. Між датами вручення відповідачеві позову та початку розгляду справи встановлювався певний процесуальний строк, щоб дати відповідачеві змогу підготуватися до захисту в суді. У «Повному зводі статутів Казимира Великого» цей термін становив три тижні. Поступово цей строк скорочувався навіть до трьох днів. Залежно від складності справи, він міг збільшуватись або зменшуватись. В одних справах земського суду цей термін становив тиждень, а в найважливіших справах його можна було продовжити до чотирьох тижнів. У XV ст. возний після передання позову відповідачеві йшов у суд і свідчив, що доставив позов відповідачу. Про це робився відповідний запис у судовій книзі. Було передбачено такі наслідки внесення позову в суд: переривався строк позовної давності; відповідач був зобов'язаний з'явитись у суді вступити у справу; зміст позову визначав зміст процесу, тобто позивач у процесі розгляду не мав права виходити за межі позовних вимог; сторони повинні були брати участь у розгляді справи у випадку, якщо певна сторона впродовж року і шести місяців не брала у розгляді участі, то автоматично програвала спір [23, с. 165].

На основі заяви позивача суд викликав відповідача. Це здійснював спеціальний судовий чиновник. Відповідачеві, якого викликали за заявою позивача в суд, обов'язково повідомляли: за якою вимогою є виклик до суду і з якої справи; кого конкретно викликають, термін, коли треба з'явитися; місцезнаходження суду, в який потрібно прибути; від кого вийшло розпорядження про виклик. У ст. 5 Віслицького статуту 1347 року передбачено, що виклик відповідача до суду мав відбуватися за три тижні до початку розгляду справи та надавався відповідачу для підготовки до справи, з якої він викликався [22, с. 265].

І. Й. Бойко у своїй праці «Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.)» описує, що позивач і відповідач були зобов'язані з'явитися в суд у визначений день, що

встановлювалося під час судового розгляду. Якщо одна зі сторін у зв'язку з поважними причинами не могла з'явитися в суд, то вона повинна була своєчасно повідомити про це суддю і просити його відтермінувати розгляд справи. За поважну причину визнавали хворобу, повінь, перебування під вартою, виклик у справах королівської служби. У таких випадках суддя зобов'язувався перенести слухання справи на новий термін. За неявку в суд без поважної причини відповідач засуджувався до конфіскації двох волів. За третю неявку відповідач автоматично програвав справу і втрачав право на захист. У судах Польського Королівства, зокрема й Руського воєводства, зберігалась черговість розгляду справ, згідно зі списком викликаних осіб. Відповідав за цей порядок судовий писар. Він доручав виконавцеві запрошувати в суд сторони по чергово, за згаданим списком. Виконавець запрошував сторони до зали суду для розгляду їх справи за допомогою триразового вигуку. Якщо одна зі сторін у момент запрошення була відсутня, то присутню сторону видаляли зі зали суду, і вона чекала повторного виклику відсутнього. Якщо ж після повторного запрошення виконавця відсутня сторона не поставала перед судом, то її вважали такою, що не з'явилась, зі всіма наслідками [23, с. 168].

Важливим службовцем суду був возний, присутність і участь у процесі якого була обов'язковою. До кінця XIII ст. його повноваженнями наділявся коморник. Від XIV ст. замість коморника сформовано інститут возного. У Польському Королівстві функціонувало кілька категорій возних: генеральні (їх повноваження поширювалися на всю державу); воєводські; земські; повітові; гродські (діяли в гроді та його найближчих околицях). Спершу функціонували провінційні возні, тобто воєводські, земські та повітові. Віслицький статут 1347 року дозволив викликати відповідача до суду не лише через возного, а й через службеника. Оскільки цю норму часто використовували позивачі, то згодом таких службеників почали називати гродськими возними [23, с. 171]. Учасники судового процесу платили возному за ті функції, які він виконував у їхніх інтересах, наприклад, позивач

платив вазному за виклик вiдповiдача. До прийняття Вiслицького статуту 1347 року розрахунки мiж сторонами процесу i вазним здiйснювалися у натуральнiй формi, а з 1347 року – були переведенi у грошову форму. Ця плата не була однаковою у всьому Польському Королiвствi. У Руському воеводствi вона становила 1 грош, у Мазовiї – 0,5 гроша. З 1523 року сформувалася практика довiчного призначення вазного на посаду [23, с. 172].

З-помiж найбільш важливих правових актiв кримiнального судочинства, якi дiяли на територiї України, що була тодi у складi Росiйської iмперiї пiсля лiквiдування наприкинцi ХVІІІ ст. української державности, В. М. Тернишник визначає книгу другу тому ХV Зводу законiв Росiйської iмперiї, котрий набрав чинности з 1 сiчня 1835 року, яку вiн вважає першим кримiнально-процесуальним кодексом Росiї [167, с. 68].

Першим кроком у здiйсненнi реформування кримiнального процесуального законодавства Росiйської iмперiї було введення iмператорським указом 8 червня 1860 року iнституту судових слiдчих. Ним попереднє слiдство вiдокремлювалося вiд полiцiї. Вiдтодi слiдчi включалися у штат судового вiдомства, а iх правовий статус визначався окремими правовими актами – «Наказ судебным следователям», «Учреждение судебных следователей», «Наказ полиции о производстве дознания по происшестввиям, могущим заключать в себе преступление или проступок». [167, с. 69].

Проте радикально вiдбувається реформа суду в Росiйській iмперiї 20 листопада 1864 року, коли iмператором Олександром II затверджено проекти чотирьох судових статутiв: «Устрiй судових установлень», «Статут кримiнального судочинства», «Статут цивiльного судочинства», «Статут про покарання, якi накладали мировi суддi». Вказана судова реформа вважається »найпослiдовнiшою в рядi перетворень другої половини ХІХ ст. в Росiї» [156].

Однiєю iз складових судових статутiв 1864 року був «Статут кримiнального судочинства». Вiн складався з трьох книг, якi подiлялися на

розділи, і шістдесяти глав. Вважається, що структура статуту дала змогу швидко і без великих зусиль знайти необхідну статтю, формулювання більшості з 1254 статей статуту є чіткими і доволі лаконічними, «що вигідно відрізняло нове процесуальне законодавство від дореформеного» [145, с. 202].

Щодо західноукраїнських земель, то найбільш істотним законодавчим актом у галузі кримінального процесуального права був Кримінально-процесуальний кодекс Австрії 1873 року, чинність якого поширювалася й на Галичину [108, с. 68; 57, с. 4].

Третій етап в історії становлення судочинства, що стосується розвитку та законодавчої регламентації судових викликів і повідомлень, на думку Т. В. Косаревої, починається з 1917 року та завершується ЦПК УРСР 1963 року, проте якщо брати суто досліджуваний нам інститут у кримінальному процесі, тобто інститут повідомлення у кримінальному провадженні, то, на нашу думку, це буде 1960 рік, коли прийнято КПК УРСР. Для дослідження цього питання треба детальніше розглянути тогочасні події становлення цього інституту [75].

Так, судоустрій Російської імперії як одну з форм «класового панування поміщиків і капіталістів» декретом Всеросійського ЦВК від 24.11.1917 р. скасовано і замінено «революційним правосуддям». На початку 1918 року дія цього декрету разом із радянською владою поширилась і на Україну, а 19 лютого 1919 року Раднарком УСРР прийняв декрет «Про суд», яким скасувались усі суди, організовані Центральною Радою, Гетьманатом та Директорією [65, с. 321]. 30 липня 1924 року в Україні був уперше прийнятий Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК), що здійснював регулювання викликів у суд через направлення рекомендованих листів із розпискою на звороті чи їх доставку через розсильних, чи потрібну сільську, селищну раду, чи іншу сторону. Аналогічна процедура викликів до суду передбачалась і ЦПК УСРР, який затверджено Постановою ВУЦВК і РНК УСРР 11 вересня 1929 року [188].

За 2 роки до цього Всеукраїнським ЦВК 25 травня 1922 року здійснено затвердження Кримінально-процесуального кодексу УСРР (далі – КПК УСРР), на території України він почав діяти з 20 вересня 1922 року. Він складався з 33 розділів, у які включена 481 стаття. І хоча це був, на думку деяких науковців, комплексний, розгорнутий законодавчий акт, який чітко регламентував провадження кримінальних справ в органах слідчих та судових органах, визначав повноваження органів прокуратури на всіх стадіях кримінального процесу, та навіть проголошував такі демократичні принципи процесу: гласність, усність і безпосередність судового процесу, його змагальність і провадження мовою більшості населення із установами для осіб, які не володіють цією мовою, права ознайомлення з матеріалами справи, а також усіма слідчими і судовими діями через перекладача; рівноправність сторін; право обвинувачуваного на захист [105], він не містив конкретизованих норм здійснення повідомлення та не розглядав повідомлення як окремий інститут [75].

Для прикладу, в КПК УСРР 1922 року поняття «повідомлення» (в оригіналі «уведомление») згадувалося лише 2 рази: у ст. 389 та ст. 230, тут законодавчо закріплений такий спосіб виклику, як повістка по пошті, телефонограма (ст. 133 КПК УСРР 1922 року), проте детально не регламентовано зміст таких повідомлень і процедури їх вручення. Також тут у ст. 165 закріплено, що виклик здійснюється згідно з правилами ст. 133, тобто бачимо приклад застосування відсильності статті у вказаному інституті права, який щоправда тоді не був достатньо сформованим.

Це зумовлює необхідність продовжити дослідження інституту повідомлення у сфері саме цивільного процесу, адже в ньому здійсненню повідомлення приділяється значна увага і відточуються правові нюанси його здійснення, які згодом і ляжуть у основу повідомлення в кримінальному процесі.

Так, відповідно до ст. 82 ЦПК 1929 року, у повістці про виклики до суду потрібно було зазначати: назву суду; місце і час засідання; сторони і в якій

справі кого викликають; за кого викликають цю особу; пропозицію подати всі докази у справі в строк, протягом якого їх треба подати; наслідки неявки на суд. Повістку про виклик до суду відповідача потрібно надсилати йому з таким розрахунком, щоб він міг одержати її не пізніше, як за п'ять днів до судового засідання у відповідній справі. Отже, законодавець не лише зазначав, як повинен діяти суд, викликаючи сторони в судові засідання, а й закріплював зміст судової повістки. Така вимога закону вперше сприяла однотипності дій і технології судових викликів на території України, що, з одного боку, укріплювало законність створеної судової системи, а з іншого – закріплювало процесуальний порядок виклику сторін [187, с. 986].

Водночас повістки та судові повідомлення належало вручати особам, яких викликали (ст. 83 ЦПК 1929 року). Доречно зазначити, що ЦПК визначав лише змістовну частину судових повісток (не уточнюючи їх розміри, зміст розписок про одержання повісток). Що стосується судових повідомлень, то ЦПК 1929 року взагалі не давав жодних навіть контурних понять такого виду викликів. Тому суди неоднаково розуміли зміст таких повідомлень, а відповідно була і різна судова практика щодо цього [187, с. 987].

Зважаючи на ці обставини, Пленум Верховного Суду СРСР у своїй Постанові «О строжайшем соблюдении процессуальных норм в гражданском процессе» від 28.10.1938 р. № 52 (далі – Пленум) зазначав: «Вказати судам на необхідність точного та суворого виконання всіх вимог цивільного процесуального кодексу, передусім тих статей цивільного процесуального кодексу, які забезпечують права сторін у процесі» [118, с. 96]. Виклик сторін до суду є однією з гарантій забезпечення прав сторін у судовому процесі. Пленум роз'яснював судам, що, викликаючи сторони та свідків повістками, форма яких встановлена ЦПК, суд зобов'язаний вжити всіх заходів до їх вчасного вручення і призначити до розгляду справу так, щоб сторони мали достатньо часу для своєчасної явки в суд і підготовки до справи [118, с. 97],

сторони та треті особи повинні бути своєчасно повідомлені про день розгляду справи (не пізніше, ніж за 5 днів – ст. 82 ЦПК УСРР 1929 року), щоб мати можливість звільнитися від виконуваної ними роботи, щоб не постраждала робота підприємств і установ [5, с. 231].

Пленум Верховного Суду УРСР в своїй Постанові № 4 від 27.10.1961 [142, с. 3], виходячи з вимог ст. 116 ЦПК УСРР 1929 року і п. 10 Інструкції № 58, затвердженої Постановою Раднаркому СРСР № 1622 від 27.11.1944 «Про розгляд справ про розірвання шлюбу у народному суді» [117, с. 233], зазначав, що необхідно дотримуватися тих вимог, що сторони та треті особи повинні вчасно повідомлятися про час і місце розгляду справи, бо це їх право. З урахуванням цього п. 10 Інструкції № 58 передбачав, що в разі неявки відповідача за повторним викликом без поважних причин (за наявності даних про вручення повістки) народний суд розглядає справу в його відсутність. У разі неявки за повторним викликом без поважних причин подружжя, яке подало заяву про розірвання шлюбу, суд виносить ухвалу про закриття справи. Неявка сторін у судові засідання за викликом суду з неповажних причин за наявності даних про отримання виклику тягла негативні процесуальні наслідки для таких осіб [142, с. 3].

По-перше, при повторній неявці відповідача в судові засідання останній втрачав право на доведення до суду своєї позиції, бо суд розглядав справу за його відсутності на підставі тих доказів, які були у справі. Якщо це ж робив позивач, то він втрачав право на позов, бо суд закривав його справу. В цьому випадку не йшлося про те, що люди є нераціональними і забувають з'явитися до суду на виклик останнього. Потрібно зазначити, що відповідачі розуміли, що у будь-якому випадку позивач є правим, тому з'явлення чи нез'явлення до суду не вирішує справи для них. Позивачі іноді перебувають у такій самій ситуації, а тому не з'являються до суду, розуміючи процесуальні наслідки та заздалегідь погоджуючись із ними. Водночас Основи цивільного судочинства

Союзу РСР і союзних республік, прийняті 08.12.1961 (далі – Основи), вимагали від суддів розглядати справи з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі (ст. 34 Основ) [122, с. 359].

Ураховуючи цю тезу Основ, ЦПК УРСР від 18.07.1963 уточнював і розширяв цей процесуальний ряд. Так, відповідно до ст. 90 ЦПК, судовий виклик та повідомлення провадяться повістками. Вказані повістки повинні бути надіслані сторонам справи, а також можуть надсилатися свідку, експерту, представнику громадської організації чи колективу трудящих за адресою, що вказана стороною, водночас і особами, і іншими учасниками справи. Тут ідеться, що такі повістки містять зворотну розписку та надсилаються рекомендованим листом або ж розсильними. Передбачається і можливість видати повістку на руки стороні або її представникові за їх згодою для вручення відповідним особам, проте це як виняток. Отже, ЦПК УРСР від 18.07.1963 розширив сегмент осіб, яким суд зобов'язаний був направляти судові повістки у цивільних справах. Мало того, він уточнив перелік таких осіб. Під особами, «які беруть участь у справі», законодавець розуміє: сторони, 3-х осіб, їх представників, прокурора, який здійснював нагляд за законністю в суді та міг подавати позови чи брати участь у розгляді будь-яких справ. Водночас судова повістка мала бути вручена особі не пізніше п'яти днів до розгляду справи (ст. 91 ЦПК). У цій повістці потрібно було зазначити: найменування й адресу суду, місце, день і час явки за викликом; назву справи, в якості кого викликається особа, попередження про наслідки неявки (ст. 92 ЦПК) [143, с. 6].

Як бачимо, зміст судової повістки за ЦПК 1963 року відрізняється від змісту судової повістки за ЦПК 1929 року, він уже є більш конкретним, у ньому зазначаються не лише назва суду, а і його адреса, місце розгляду справи. Така конкретизація усувала витрати часу для пошуку приміщення суду та кабінету чи зали судового засідання в приміщенні суду. Крім того, вимагалось вказати справу, по якій викликається особа, що давало останній змогу зорієнтуватись

у самому виклику до суду та питаннях, які можуть виникнути до таких осіб. На відміну від ЦПК 1929 року, конкретизувалося процесуальне положення осіб, які викликаються, що давало можливість особі знати, в якості кого вона викликається до суду. Якщо ЦПК УСРР 1929 року не визначав поняття «судове повідомлення», то у ст. 93 ЦПК УРСР 1963 року зазначалося, що судові повістки-повідомлення надсилаються особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, в яких участь цих осіб не є обов'язковою. Водночас ЦПК 1963 року конкретизував також процедуру вручення судових повісток. Така необхідність була зумовлена тим, щоб судді розуміли технологічний процес інституту судових викликів і повідомлень, могли за необхідності перевірити, чи належно вручалася судова повістка особі, яка викликала у судове засідання, чи були водночас якісь порушення. Наприклад, повістка про виклик, яка адресована громадянину, вручається йому під розписку, тобто уже визначено певну процедуру. Зворотна розписка з його підписом повертається до суду із зазначенням часу її одержання. Повістка, адресована юридичній особі (державній установі, підприємству, колгоспу тощо), мала бути вручена відповідній службовій особі, яка у підтвердження її одержання розписувалася на зворотній розписці. Якщо ж особа, яку викликають, не буде присутня, повістку дозволялося вручити дорослим членам сім'ї, а за їх відсутності – домоуправлінню, представнику адміністрації за місцем роботи, а в сільській місцевості – виконавчому комітету певної сільської ради (ст. 94 ЦПК) [143, с. 5].

Отже, законодавець, деталізуючи порядок вручення судових повісток, заздалегідь покладав відповідальність за невручення судових повісток на невстановлене коло осіб, які, отримавши судову повістку для особи, за змістом цієї норми, зобов'язані були самостійно вручити її належному адресату. Така самосвідомість, як вважав законодавець, мала бути характерна людям соціалістичної епохи. Така процедура виклику знімала будь-яку відповідальність із суду за невчасне та неналежне повідомлення особи про виклик до суду. Це призводило до скарг громадян на «тяганину» в розгляді

справ [138, с. 12]. У роботі деяких судів, як зазначав Пленум Верховного Суду УРСР, спостерігаються факти несвоєчасного повідомлення учасників процесу про розгляд справ, або виклику учасників процесу до суду по всіх справах одночасно на один і той же час [143, с. 6].

Верховним Судом УРСР постійно зверталася увага на чітке дотримання рештою судів процесуального порядку здійснення викликів і повідомлень та вказувалося, що це не просто необхідно із законодавчого погляду, а й є вираженням культури судочинства [192, с. 180].

Як зазначає Т. В. Косарева, четвертий етап розвитку судових викликів і повідомлень починається з проголошення України незалежною державою (24 серпня 1991 року), прийняття ЦПК України від 18.03.2004 та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010. Як відомо, проголошення 24.08.1991 Верховною Радою УРСР незалежності України стало новим, можна сказати четвертим етапом розвитку судочинства в Україні, зокрема інституту судових викликів і повідомлень. Так, 18.03.2004 Верховна Рада України прийняла ЦПК України, який набув чинності 01.01.2005. Кодекс має Главу 7 «Судові виклики і повідомлення», яка регламентує порядок використання інституту судових викликів і повідомлень у сучасних умовах (ст.ст. 74–78), на підставі змін, внесених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. [75].

Проте ми не повністю згодні з таким поділом Т. В. Косаревої, якщо досліджувати інститут повідомлення саме у кримінальному процесі, оскільки КПК УРСР 1960 року був законодавчим актом доволі довготривалої дії, позаяк був чинним у 1991–2012 рр.

Так, у 2012 році його замінив новий Кримінальний процесуальний кодекс України, побудований на зовсім інших демократичних засадах відповідно до «Концепції судово-правової реформи в Україні», прийнятої Верховною Радою України 28 квітня 1992 року, та Конституції України 1996 року. У КПК України повідомленню присвячено окрему главу – Главу 6 «Повідомлення» (ст. 111–112 КПК України), й цим, на нашу думку,

започатковано становлення повідомлення як окремого інституту кримінального процесуального права на законодавчому рівні.

Тому саме період від прийняття КПК УРСР у 1960 році до 2012 року, коли було прийнято КПК України, на нашу думку, потрібно вважати початком четвертого етапу становлення інституту повідомлення в кримінальному процесі.

А уже від 2012 року, тобто від КПК України, вважаємо потрібно вести відлік нового п'ятого етапу становлення інституту повідомлення у кримінальному провадженні, який триває і досі.

1.3 Становлення повідомлення як окремого інституту

Розглядаючи процес становлення повідомлення у кримінальному провадженні, варто зазначити, що є декілька його історичних форм, а як окремий інститут кримінального процесу воно взагалі не існувало аж до прийняття у 2012 році КПК України. До цього воно не мало ні окремої форми, ні визначення, законодавцем не деталізувався його зміст, суб'єкти, процедура здійснення тощо.

Наприклад, у КПК УСРР 1922 року лише двічі згадується термін «повідомлення» (в оригіналі – «уведомление»). У статті 230 цього кодексу зазначено: «Отримавши від слідчого повідомлення в порядку ст. 270 Процесуального кодексу про направлення справи в суд для зупинки, прокурор, якщо вважатиме, що підстави для цього відсутні, може подати заперечення та може, якщо вважатиме за потрібне, підтримувати своє заперечення в розпорядчому засіданні суду», а у статті 389 вказано: «Копія заочного вироку повинна бути надіслана підсудному не пізніше трьох діб з дня його винесення, при цьому підсудному повинно бути надіслано повідомлення про порядок і строки оскарження та подачі клопотання про новий розгляд справи» [132].

Але доречно зауважити, що у КПК УСРР 1922 року є й інші статті, що хоча й безпосередньо, але стосуються процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні (на той час – справі).

Приміром, у статті 133 КПК УСРР 1922 року йшлося: «Обвинувачений, який перебуває на волі, викликається телефонограмою або повістками поштою або через міліцію. Повістки посилаються в 2-х екземплярах, з яких перший вручається обвинуваченому, а другий, з його розпискою, повертається назад. Якщо особа, що викликається, тимчасово відсутня, повістка для передачі має бути вручена її членам сім'ї або найближчим сусідам під розписку. Якщо ж особа, що викликається (обвинувачений), перебуває під вартою, то її слід викликати через керівника установи ув'язнення або її допитують у місці ув'язнення»; у статті 134 зазначено: «При неявці без поважних причин обвинувачений піддається приводу. Слідчий має право на привід без попереднього виклику в тих випадках, коли обвинувачений ховається від слідства або не має певного місця проживання, або постійного місця праці»; у статті 135 закріплено: «У тих випадках, коли обвинувачений позбавлений можливості з'явитися до слідчого через хворобу, слідчий може відправитися для допиту до місця знаходження обвинуваченого»; у статті 165 вказано: «Свідки та експерти допитуються на місці провадження слідства, для чого викликаються до слідчого. Виклик здійснюється порядком, зазначеним у ст. 133 Процесуального кодексу...»; у статті 237 зазначено: «Народний суддя у справах, що надійшли безпосередньо до Народного суду, якщо не визнає за потрібне провадження без попереднього слідства, або виносить постанову про передання обвинуваченого суду та призначає справу до слухання, при цьому вказує на порядку денному, що направляється обвинуваченому суть обвинувачення, або призупиняє справу у порядку статті 107 Процесуального кодексу»; у статті 249 йдеться про те, що «затверджений судом обвинувальний висновок повідомляється під розписку у копії кожному з підсудних не пізніше як за 3 доби до дня, призначеного для слухання справи; у справах, де попередне

слідство не провадиться, але є пропозиція прокурора про надання суду (ст. 227 Процесуального кодексу), так само підлягає врученню обвинуваченим. У справах, де немає пропозиції прокурора, обвинувальний висновок замінює повістка Народного суду із зазначенням у ній сутності звинувачення (ст. 237 Процесуального кодексу)»; у статті 269 вказано, що «якщо у суді розглядалася справа про злочин, за який передбачалося призначення покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 6 місяців, а також у справах, що розглядаються народним судом за участю 6 народних засідателів, явка підсудного обов'язкова, і слухання справи за відсутності підсудного допускається лише при прямо вираженій згоді підсудного, якщо доведено, що підсудний ховається від суду чи ухилився від отримання повістки про виклик. В інших справах явка підсудного необов'язкова. Суд має право визнати явку підсудного за обставинами справи необхідною, про що зобов'язаний у такому разі зробити вказівку у порядку денному під час виклику в судове засідання»; а також у статті 355 зазначено: «Розгляд касаційних скарг та протестів провадиться Радою народних суддів у судовому засіданні. До слухання справи повинні бути викликані сторони; нерозшук сторони, а також неявка сторони, яка отримала повістку, не зупиняє розгляду справи» [132].

Отже, безпосередньо у КПК УСРР 1922 року термін «повідомлення» згадується лише у двох статтях, а саме у ст.ст. 230 та 389, проте опосередковано його стосуються ще 8 статей, а саме ст.ст. 133–135, 165, 237, 249, 269, 355.

Цікавим видається те, що в першому ж Кримінально-процесуальному кодексі (1922 року) законодавець притримується так званої «відсильної традиції», тобто традиції відсильного поєднання двох інститутів – повідомлення та виклику в кримінальному провадженні, – тут маємо на увазі встановлення єдиного порядку їх здійснення. Так, у статті 165 КПК УСРР 1922 зазначено: «...Виклик проводиться в порядку, вказаному в ст. 133 Процесуального кодексу...». Ця традиція відсильності простежується

і донині, оскільки в ч. 3 ст. 111 КПК України 2012 року зазначено, що повідомлення слід здійснювати в порядку, передбаченому його 11 главою.

Прийняття змін до КПК УСРР у 1927 (декрет ВЦВК РСФСР від 22.11.1926 «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу») фактично не торкалося процесуальної форми та змісту повідомлення у кримінальному процесі, про що можна зробити висновок з того, що термін «повідомлення» згадується не частіше.

На нашу думку, це відбувалося тому, що тоді завдання розвивати інститут повідомлення у кримінальному процесі не було пріоритетним, тому й законодавцем не приділялося йому достатньо уваги, що свідчить про нівелювання демократичними засадами, правами і свободами учасників кримінального процесу на законодавчому рівні. Однак у КПК УРСР 1960 року (що після 1991 року діяв в Україні) простежуємо деякі позитивні зрушення, адже з кожним внесенням змін і доповнень до нього термін «повідомлення» згадується дедалі частіше, а в його останній редакції (від 05.07.2012) – 45 (!) разів. А це відповідно можна вважати своєрідним «процесуальним проривом» у розвитку досліджуваного нами інституту. Ми його вважаємо позитивним, оскільки, на нашу думку, це свідчить про перші закріплення диспозитивності у кримінальному процесі та ще й на законодавчому рівні.

Однак зазначимо, що вказаний «процесуальний прорив» інституту повідомлення був не так якісним, як кількісним, оскільки аналіз статей КПК 1960 року, що стосувалися повідомлення, дає можливість підсумувати, що в них повідомлення фігурує частіше в контексті отримання інформації правоохоронними органами від зовнішніх джерел про певну подію чи факт (наприклад, про подію злочину тощо) та нечасто повідомлення є інструментом здійснення інформування саме правоохоронним органом учасників процесу про певні події, що відбуваються в ході досудового розслідування. Вважаємо, що тут ще немає «зворотного повідомлення» між протилежними сторонами. Для ліпшого розуміння напрямів таких

взаємоповідомлень позначимо їх умовними схемами. Приміром, наразі схема матиме такий вигляд: «слідчий/прокурор ↔ інформування ↔ учасник процесу», водночас тоді наша схема виглядала б так: «слідчий/прокурор ← інформування учасник процесу».

Із виведених нами умовних схем добре проглядається, що такий підхід законодавця до взаємоповідомлень, окрім декількох випадків, не зобов'язував сторону обвинувачення до зворотного зв'язку-відповіді-інформування сторони захисту.

Позитивним є не лише те, що у прийнятому в 2012 році КПК України поняття «повідомлення» згадано 145 разів, а й те, що міняється напрям умовної схеми взаємоповідомлень між учасниками процесу, що розглянемо нижче. На нашу думку, таке прогресивне збільшення кількості вживання терміна «повідомлення» у межах кримінального процесу свідчить не тільки про те, що повідомлення почало розвиватися як окремий інститут науки кримінального процесу, а й про те, що наука кримінального процесу обрала напрям гласності та публічності, а отже загалом пішла шляхом демократизації кримінального процесу.

Якщо ж окремо аналізувати кожен випадок згадки терміна «повідомлення» у КПК 2012 року, можна зробити висновок, що його теперішній кількісний прорив навряд чи можна називати лише кількісним, оскільки варто зауважити і на значний якісний прорив, а саме у розвитку і змісту, і процесуальної форми. Отже, тепер уже схема «зворотного повідомлення» добре опрацьована для обох сторін кримінального провадження, і якщо позначити її нашою умовною формулою, то вона приблизно виглядатиме так: «слідчий/прокурор ↔ інформування ↔ учасник процесу». Із указаної формули бачимо, що діюча наразі схема взаємоповідомлень між сторонами провадження майже у всіх випадках покладає обов'язок на сторону обвинувачення здійснити зворотне інформування інших учасників провадження, що полягає у зобов'язанні

відповісти, повідомити, тобто проінформувати про прийняття чи відмову у прийнятті рішення тощо.

Позитивними є й такі моменти:

– у КПК України 2012 року вперше у рамках вітчизняного кримінального процесу на законодавчому рівні (у статті 111) дано визначення терміна повідомлення у кримінальному провадженні;

– уперше повідомленню у кримінальному процесі присвячено окрему главу кримінального процесуального кодексу – главу 6;

– уперше повідомлення у кримінальному провадженні визначено як процесуальну дію (чим вперше визначено його процесуальну форму);

– вперше у КПК України не тільки визначено зміст повідомлення у кримінальному провадженні, а й чітко та деталізовано описано його елементи;

– вперше прописано, в яких випадках здійснюється повідомлення у кримінальному провадженні;

– вперше допущено подвійне застосування повідомлення – мається на увазі повідомлення про підозру (глава 22 КПК України), оскільки йому КПК України надано процесуальну форму рішення.

Вважаємо, що таке не тільки кількісне, а і якісне збільшення ролі повідомлення у кримінальному процесі та утвердження процедури його становлення як окремого інституту є вираженою ознакою встановлення демократичних принципів у кримінальному процесі України, а також свідченням того, що український законодавець взяв напрям на європейську інтеграцію в галузі реформування кримінального процесуального законодавства і судочинства.

Проте зазначимо, що законодавець й досі дотримується однієї негативної традиції – «традиції відсильності», про яку ми зазначали, що, на нашу думку, не є позитивним досвідом і потребує осучаснення.

1.4 Процесуальна форма повідомлення під час досудового розслідування

Якщо мовити про історичні форми повідомлення у кримінальному процесі, то слід зазначити, що в цьому випадку мається на увазі саме процесуальна його форма і місце у науці кримінального процесу загалом.

Для більшої зрозумілості питання потрібно розглянути визначення процесуальної форми в загальному.

Так, процесуальна форма – це той порядок, ті умови, які встановлені певним процесуальним законом для дій усіх учасників процесу.

Потрібно розрізняти процесуальну форму окремих дій, інститутів і стадій кримінального процесу, а також процесуальну форму кримінального судочинства загалом. В нашому ж випадку потрібно розглянути процесуальну форму повідомлення у кримінальному процесі, що зроблено нижче.

Кримінальна процесуальна форма – це чітко законодавчо встановлений порядок здійснення кримінального провадження і в загальному, і щодо здійснення окремих процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень. Вона важлива, оскільки сприяє суворому дотриманню режиму законності в межах кримінального провадження та забезпечує умови для належного виконання його завдань, захисту прав і законних інтересів осіб-учасників провадження, а також забезпечує єдиний порядок кримінального провадження [176, с. 16–18].

Рахунов Р. Д. уважав, що процесуальна форма – це взагалі усе кримінальне процесуальне право [147, с. 84], і з таким його визначенням чимало вчених-процесуалістів погоджуються, оскільки вважають, що його позиція збігається зі змістом ст. 1 КПК України, де закріплено, що виключно кримінальне процесуальне законодавство визначає порядок кримінального провадження на території України. Проте низка інших науковців

переконують, що неприпустимо допускати ототожнення процесуальної форми з цілою галуззю права, а саме кримінальним процесуальним правом, оскільки вона є суто нормою права, тобто значно вужчим поняттям [35, с. 61].

Кримінальний процес – це складна система із своєрідною структурою, яка визначається стадіями, чітко визначеними правовідносинами між суб'єктами, процесуальною формою тощо, проте водночас кримінальна процесуальна форма та зміст кримінального процесу тісно пов'язані, оскільки форма вражає зміст кримінального судочинства та є способом його здійснення, позаяк вона втратить будь-яку цінність, якщо перестане бути формою змісту. Ю. В. Кувалдін вважає, що так іноді може відбуватися через швидкий розвиток змісту порівняно з формою, через що між ними й виникають суперечності [91, с. 98].

Професор В. С. Зеленецький зазначав: «Кримінальний процес – складна динамічна система ... систематичний характер кримінального процесу визначений систематичними властивостями кримінально-процесуального права, його статичною цілісністю, взаємозв'язками усіх його елементів, єдність, закономірність та специфіка яких і являють собою структуру кримінального процесу...» [56, с. 98, 101].

Тобто, попри численні зовнішні чинники – політичні, соціальні, економічні, – система повинна бути спроможною реалізовувати покладені на неї функції, в цьому випадку – завдання кримінального провадження, що визначені у ст. 2 КПК України [84].

На думку Л. М. Лобойка, порядок провадження у кримінальній справі строго встановлений законом в загальному і є кримінально-процесуальною формою [98, с. 16].

Аналогічну позицію висловлює й П. А. Лупинська та вказує, що процесуальною формою прийнято іменувати якраз порядок провадження у справі загалом, а також вимоги до окремих процесуальних дій і процесуальних документів [173, с. 58].

Стосовно М. Л. Якуба, то він процесуальну форму прямо ототожнює із процесуальним порядком і вказує, що сюди потрібно відносити і вимоги до проведення окремих процесуальних дій та прийняття рішень, і вимоги до здійснення провадження у справі загалом [196, с. 9].

Керуючись викладеними думками, можна зробити висновок, що кримінально-процесуальна форма – це насамперед чітко встановлений кримінальним процесуальним законодавством порядок кримінального провадження і загалом, і здійснення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Отже, якими б не були підходи до визначення терміна кримінальної процесуальної форми, її суть одна – це необхідність строгого дотримання норм закону (норм, визначених у КПК України та інших нормативно-правових актах, що є джерелами кримінального процесуального права) як єдиного правильного способу виконання завдань кримінального провадження [115, с. 74].

Проте деякі науковці ототожнюють її з формалізмом, чого не потрібно робити, оскільки важливість її полягає не сама в собі, а в тому, що вона є запорукою належного вирішення завдань кримінального судочинства та здійснення загалом справедливого правосуддя. Оскільки є тісний зв'язок між досягненням завдань кримінального провадження та дотриманням процесуальної форми, виникає й необхідність її вдосконалення та подальшого розвитку з метою досягнення потрібного співвідношення у механізмі «процесуальна форма – дотримання прав та свобод особи – виконання завдань кримінального провадження – справедливе правосуддя» [115, с. 74].

Під час вивчення питання процесуальної форми потрібно зауважити на цікавий факт, на нього також указує й В. С. Зеленецький, а саме на поєднання двох протилежних особливостей кримінального процесу – статичної та динамічної, які між собою системно пов'язані та обумовлюють, з одного боку, впорядкованість і стійкість системи

(здатність систем до збереження після змін, викликаних зовнішніми факторами – політичними, суспільними тощо), а з іншого – можливість реагування системи на зовнішні і внутрішні перетворення (досягнення науки, техніки, ноу-хау тощо) [56, с. 98, 101].

Важливо наголосити, що, незважаючи на зовнішні фактори – політичні, суспільні зміни – чи внутрішні фактори, система має бути спроможною виконати покладені на неї завдання, в нашому випадку – ті, що зазначені у ст. 2 КПК України [84], а якщо мовити безпосередньо про інститут повідомлення, то він неопосередковано спрямований на здійснення інформування учасників кримінального процесу, що забезпечує дотримання їх прав і функціонування обов'язків, в загальному ж на виконання завдань кримінального процесу.

Важливим тут буде вміння системи адаптуватися до змін, що відбуваються зовні, шляхом певної перебудови своїх внутрішніх елементів. Кримінальний процес також є своєрідною системою, а тому він повинен бути спроможним реагувати на зміни, що відбуваються, водночас зберігаючи стабільність, що і забезпечується уніфікованим за допомогою процесуальної форми порядком провадження [168].

Деякі вчені вважають під диференціацією кримінального судочинства наявність проваджень, які відрізняються одне від одного ступенем складності процесуальних форм, проте перебувають у межах єдиного кримінального процесу [15], інші ж, наприклад О. В. Смирнов і К. Б. Калиновський, розглядають диференціацію кримінальної процесуальної форми як спрощену (у нескладних справах) та ускладнену (щодо найнебезпечніших злочинів тощо) [158, с. 64].

Хоча термін «процесуальна форма» належить до основоположних у теорії кримінального процесу, на думку В. М. Трофименка, незважаючи на її вагомий роль і значення, досі залишається недостатньо вивченим і на рівні науки, і на рівні закону, а питання, що належать до процесуальної форми, переважно мають дискусійний характер [171].

Цінність кримінальної процесуальної форми в соціальному плані полягає в тому, що, закріплюючись на законодавчому рівні, вона є гарантом його гармонізації з європейськими стандартами у галузі захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства [97, с. 42].

Процесуальна форма повинна постійно еволюціонувати, вдосконалюватися, впроваджувати нові правила й інститути, що є найдоцільнішими для виконання завдань кримінального судочинства. Як приклад еволюції процесуальної форми за напрямом її спрощення у національному законодавстві можна навести введення інституту провадження на підставі угод, інституту скороченого судового розгляду, а також інституту повідомлення тощо. Як указував М. Л. Якуб, процедура здійснення кримінального судочинства повинна ґрунтуватися на науковому підході, а саме у ній мають втілюватися досягнення науково-технічного прогресу та безумовно багаторічний досвід практиків у цій сфері [196, с. 29].

Як зазначає Ю. М. Грошевий, у процесуальній формі виражаються гарантії реалізації законності в системі правосуддя [41, с. 103], а І. Я. Фойницький указує, що кримінальне право та процес є тими галузями, де окреслюється межа для вторгнення держави до особистої свободи особи [183, с. 586–587], звідки і походить відомий вислів, що «історія свободи – це історія процесуальних гарантій» [157, с. 219]. Ураховуючи наведене, І. Б. Михайловська вважає ключовою характеристикою кримінальної процесуальної форми саме становище обвинуваченого і можливості (засоби), що можуть використовуватися для доказування його вини [109, с. 115]. М. М. Розін зазначає, що змагальний процес не повинен характеризуватися саме необмеженим прагненням до матеріальної істини, натомість потрібно керуватися принципом юридичної істини, що ототожнений із доведеністю обвинувачення [152, с. 303]. Як указує Ж.-Л. Бержель, процесуальний формалізм – це гарантія якісного правосуддя за умови правильного дозування та опора для захищеності від суддівського свавілля [20, с. 565], а

його думка вдало підтримується Е. М. Мурадьяном, який трактує, що доступ до правосуддя – це насамперед відсутність незрозумілих, складних і заплутаних судових процедур, що тягнуть формалізм і тяганину [110, с. 387].

Отже, як бачимо, кримінальна процесуальна форма є важливим правовим інструментом для виконання завдань кримінального провадження, що закріплені у ст. 2 КПК України [174, с. 8].

Щодо зазначеного впливу змін у суспільстві на кримінальну процесуальну форму, то, наприклад, саме такі зміни (досягнення в науково-технічному прогресі) й посприяли формуванню діючої процесуальної форми, результатом чого є, приміром, поява нового різновиду процесуального документа – електронного документа; зазнає видозмінення порядок здійснення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій тощо. Тут ми наголошуємо, що повідомленню в кримінальному провадженні вперше виділяється окремий інститут та присвоюється ціла глава – глава 6 КПК України, чітко прописуються елементи його змісту, порядок здійснення, суб'єкти тощо, а отже, законодавець уперше чітко формує процесуальну форму повідомлення у кримінальному процесі, що є позитивно.

Потрібно наголосити передусім на тому, що повідомлення у кримінальному процесі у такій процесуальній формі, яка закріплена наразі, є вперше.

Тут ми маємо на увазі, що КПК України 2012 року вперше виокремлює окрему главу – главу 6 (статті 111 та 112 КПК) повідомленню у кримінальному провадженні, а це свідчить про те, що законодавцем уперше визначається і його окреме місце, і його окрема форма, деталізується його зміст, процедура здійснення тощо. Наголосимо, що вперше на законодавчому рівні визнано важливе значення повідомлення у кримінальному провадженні і для кримінального процесу, і для відповідної науки, і щонайважливіше вперше виділено його як окремий інститут кримінального процесу.

Так, ст. 111 КПК України дає конкретизоване визначення терміна «повідомлення у кримінальному провадженні» та визначає його саме

процесуальною дією, чим дає зрозуміти, що тепер ця дефініція набула чіткої процесуальної форми, водночас відтепер це закріплено на законодавчому рівні, а цим визначає не тільки термін, а і його складові, окреслює коло учасників, що можуть його здійснювати, випадки здійснення такого повідомлення та процедуру.

Що ж до процедури здійснення повідомлення, то, як бачимо, тут законодавець скористався відсильністю до глави 11 КПК України, проте цю особливість детальніше розглянемо у наступному розділі нашого дослідження.

Також заслуговує на увагу те, що у КПК 2012 року законодавець не обмежився визначенням тільки терміна та процедури повідомлення у кримінальному процесі, а чітко регулює також і його зміст – статтею 112 КПК України, де перелічує всі складові, які ми розглянемо детальніше в наступних розділах.

Тут слід зазначити, як деталізовано підійшов законодавець до визначення змісту повідомлення у кримінальному процесі, як чітко відокремлює всі складові, роблячи їх обов'язковими на законодавчому рівні, що не може не тішити, оскільки значно полегшує вирішення спірних моментів у практичній діяльності.

Така деталізація законодавцем змісту повідомлення у кримінальному процесі вкотре підкреслює важливість цього інституту в науці та практиці кримінального процесу.

Як бачимо, у сучасному стані процесуальна форма повідомлення у кримінальному процесі чітко окреслена, доволі деталізована та найголовніше законодавчо закріплена. Проте, на наш погляд, є низка прогалин у теперішній процесуальній формі повідомлення у кримінальному процесі, що потребують детального вивчення та науково обґрунтованого «заповнення», що нами буде зроблено у дослідженні далі.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження у вказаному розділі дає змогу зробити такі висновки:

Зовні ніби тотожні у своїй юридичній площині, проте такі різні поняття «виклик» та «повідомлення» і у судовому, і згодом в досудовому процесі в своїй генезі становлення «ішли» поруч, що можна пояснити насамперед їх схожою правовою природою, механізмом реалізації. Проте варто визнати, що у своїй суті вони мають єдину «підвалину», позаяк обидва мають насамперед інформативний характер для учасників процесу. Так склалося історично, що дефініції «виклик» і «повідомлення» з першого ж їх законодавчого закріплення у науці кримінального процесу (тут маємо на увазі КПК УСРР 1922 року) змушені поділяти єдиний процесуальний порядок здійснення і доволі дивним, на наш погляд, є те, що вказана тенденція чомусь прослідковується і досі.

Інститут судових повідомлень і викликів формувався ще за часів найдревнішого виду процесу – легісакційного, тут уже формувалася правова технологія здійснення виклику до суду, а опісля розвивалася у межах римського права, де вважалося, що неявка до суду є «великим правопорушенням» та могло призвести навіть до рабства, проте закон того часу передбачав поважні причини такої неявки. Інститут судових викликів є і в найдревніших видах цивільного процесу, що, на нашу думку, свідчить про важливість виклику до суду навіть в ті часи та що виклик був одним із першочергових питань судочинства.

Прийнятий 30 липня 1924 року Цивільно-процесуальний кодекс УСРР уперше на законодавчому рівні регулював процедуру викликів у суд шляхом направлення судових рекомендованих повідомлень із зворотною розпискою, можливість здійснення їх доставки через розсильних, через сільську раду, інші сторони. Ця норма вже тоді характеризувалася

бланкетною та відсильною формами також і для інших кодексів, що породило в цьому правовому полі своєрідну аналогію права, чим і користувалися під час застосування норм Кримінально-процесуального кодексу УСРР (КПК УСРР), що був прийнятий Всеукраїнським ЦВК 25 травня 1922 року. Після нього ж було прийнято КПК УРСР 1960 року, що через обставини, зокрема і політичні зміни, мав довготривалу дію та залишався чинним у часи уже незалежної України (1991–2012 роки), на зміну якому прийшов новий Кримінальний процесуальний кодекс аж у 2012 році, що будувався на демократичних принципах згідно з «Концепцією судово-правової реформи в Україні». Саме в цьому КПК уперше повідомленню відведено окрему главу, чим надано йому форму окремого інституту в теорії кримінального процесу.

Кримінальна процесуальна форма є основним елементом, що становить цілу систему кримінально-процесуальних гарантій. У широкому розумінні процесуальна форма – це той порядок, ті умови, які встановлені певним процесуальним законом для дій усіх учасників процесу. В кримінальному процесі функціонування кожної інституції має свої завдання, проте сукупно всі вони спрямовані на досягнення єдиної спільної мети та забезпечення якісного виконання завдання кримінального провадження. До прикладу, безпосереднім завданням інституту повідомлення є інформування учасників кримінального процесу, а цим же – забезпечення їх прав і виконання завдань кримінального процесу.

Вагомим є і те, що повідомлення у кримінальному провадженні вперше існує у такій процесуальній формі, яка є зараз. Так, КПК України 2012 року вперше виділяє для цього окрему главу – главу 6, що є яскравим свідченням того, що законодавець уперше приділяє цьому інституту належну увагу, визначає його окреме місце у кримінальному процесі, визначає його термін, деталізує його форму та зміст, процедуру здійснення тощо.

Проаналізувавши генезу становлення інституту повідомлення у кримінальному провадженні (починаючи з КПК 1922 року і до КПК 2012 року), можна зробити висновок, що цей інститут зробив не лише кількісний, а й, що важливіше, саме якісний прорив у своєму розвитку (спостерігаємо розвиток змісту, процесуальної форми, значення), що є промовистим свідченням осучаснення та проєвропейської інтеграції науки кримінального процесу України загалом, що звісно ж убачаємо позитивним досвідом.

РОЗДІЛ 2

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМИ, ЗМІСТУ ТА СПОСОБІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1 Поняття форми та змісту повідомлення під час досудового розслідування

Перед тим, як розглянути питання форми та змісту повідомлення у кримінальному провадженні, потрібно наголосити, що КПК України 2012 року вперше у науці кримінального процесу (на теренах України) дає чітке визначення поняттю «повідомлення у кримінальному процесі», мало того, виділяє це визначення в окрему статтю – статтю 111 КПК України.

Так, згідно з ч. 1 ст. 111 КПК України, повідомлення у кримінальному провадженні визначене як процесуальна дія, завдяки якій слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляють певних учасників кримінального провадження про дату, час та місце проведення або відповідної процесуальної дії, або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію [84].

Досі, як нами зазначалося, законодавцем повідомленню у кримінальному процесі не надавалося чіткого визначення та саме повідомлення у кримінальному процесі не закріплювалося на законодавчому рівні, а тому теперішні зміни у формуванні інституту повідомлення, як ми вважаємо, а з нашою думкою згодні 145 респондентів зі 170 опитаних (85,3%), є позитивним виявом демократизації кримінального процесу загалом, адже саме інформованістю кожного з учасників провадження насамперед і забезпечується доступ до правосуддя, що надалі гарантує реалізацію засад і виконання завдань кримінального провадження, позаяк

однією з першочергових функцій повідомлення є забезпечення реалізації учасником своїх процесуальних прав, а також забезпечення правомірної поведінки учасників кримінального провадження, що водночас є також і гарантією здійснення ними своїх обов'язків.

Розкриваючи зміст поняття повідомлення у кримінальному процесі, потрібно звернутися і до Академічного тлумачного словника української мови, де зазначено, що:

- 1) повідомлення – дія за значенням повідомити, повідомляти і повідомлятися;
- 2) те, що доводиться до чийого-небудь відома, сповіщається комусь; письмова чи усна інформація;
- 3) інформація, дані, що передані, доведені до відома, викладені ким-небудь;
- 4) невеликий публічний виступ, невелика доповідь на якусь тему;
- 5) папір, тобто документ, у якому про щось сповіщається, повідомляється [6].

Згідно з юридичною енциклопедією Ю. С. Шемшученка, повідомлення – офіційне письмове, телеграфом, телефоном або іншим способом інформування населення чи заінтересованих фізичних або юридичних осіб з відповідних питань. Воно буває загальним і персональним. Повідомлення може містити розпорядження, наказ, вказівку, інший припис чи якусь інформацію для певного кола осіб, органу, підприємства, організації, установи тощо. В деяких випадках повідомлення може мати форму спеціального документа встановленого зразка: платіжне повідомлення, імпордне (експортне) повідомлення тощо [193].

Аналогічні за своїм змістом визначення повідомлення містяться і в найпопулярнішому пошуковому інтернет-сервісу «Вікіпедія».

Як випливає із виведених визначень, основними функціями здійснення повідомлення є довести до чийого-небудь відома певну інформацію в усній чи письмовій формі.

Звідси можна зробити висновок, що і функціями повідомлення у кримінальному провадженні є аналогічні до загальних функцій повідомлення.

Велика українська юридична енциклопедія під повідомленням у кримінальному провадженні розуміє процесуальну дію у строгій відповідності до ст. 111 КПК України та вказує, що завдяки йому слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд забезпечують можливість реалізації права відповідного учасника провадження взяти участь у процесуальній дії, вчасно надавши необхідну інформацію про її проведення [26].

Проте у науковців є різні підходи до визначення повідомлення у кримінальному провадженні.

Так, деякі вчені у своїх працях визначають повідомлення як самостійну процесуальну дію у кримінальному провадженні.

Водночас законодавець не роз'яснює змісту поняття «процесуальна дія», тому виходимо із загального визначення – це дія працівника органу досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді, суду в рамках кримінального провадження.

Із наведеного у КПК України (ч. 2 ст. 111) визначення повідомлення випливає, що учасників кримінального провадження потрібно повідомляти тільки про ті процесуальні дії, участь у яких не є для них обов'язковою.

Проте, все ж таки КПК України передбачає випадки в рамках кримінального провадження, коли слід здійснити повідомлення щодо процесуальної дії, яку заплановано провести, або ж про прийняте процесуальне рішення, та які впливають із прав сторін провадження, а також прямо передбачаються окремими положеннями кодексу, наприклад, повідомлення особам щодо проведення відносно них негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 253 КПК України), повідомлення сторонам про відкриття матеріалів (ст. 290 КПК України) тощо.

Щодо часу здійснення повідомлення, то його потрібно визначати виходячи із наявності чи відсутності загрози для досягнення певної мети,

забезпечення безпеки життя чи здоров'я особи тощо, проте є винятки, за яких прокурор доручає здійснити таке повідомлення слідчому (ч. 1 ст. 253 КПК України).

Так, процедура здійснення повідомлення у рамках кримінального провадження є аналогічною до порядку проведення виклику слідчим, прокурором, судового виклику, який передбачений главою 11 КПК України, відтак повідомлення може здійснюватися шляхом вручення особисто, поштовим зв'язком, електронною поштою, телефоном, телеграмою, факсимільним зв'язком.

Водночас повідомлення за своїм змістом значно відрізняється від повістки про виклик і неприбуття за повідомленням не передбачає застосування санкцій, характерних неявці за повісткою (накладення грошового стягнення, привід тощо).

Уважаємо за необхідне зазначити, що законодавцем виділяється окремий вид повідомлення – повідомлення про підозру [126].

Необхідно наголосити, що сенс терміна «повідомлення», що вкладений у нього статтею 111 КПК, є новим для вітчизняної науки кримінального процесу, оскільки кодексом 1960 року він не мав юридичного навантаження, а радше вживався в контексті здійснення інформування певного учасника про подію, що відбулася чи має відбутися, наприклад «про наступне повідомлення прокурора про проведений обшук та його результати» – ч. 4 ст. 177 КПК 1960 року, «письмове повідомлення про закриття справи та про визнання досудового слідства у справі закінченим» – ст.ст. 215 та 217 КПК 1960 року, «повідомлення підсудного про день розгляду справи в суді» – ст. 254 КПК 1960 року (виносилося у формі повістки) тощо [137].

Порівнявши практику використання терміна «повідомлення» в інших кодексах, наприклад, в адміністративному та цивільному судочинстві, встановлено, що вони використовують його аналогічно, приміром, у ст. 128 ЦПК України йдеться: «Суд викликає учасників справи у судові засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку

обов'язковою. Судові виклики здійснюються судовими повістками про виклик. Суд повідомляє учасників справи про дату, час і місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії, якщо їх явка є не обов'язковою. Судові повідомлення здійснюються судовими повістками-повідомленнями» [187], в ст. 33 КАС України зазначено, що судові виклики і судові повідомлення здійснюються відповідно повістками про виклик (надсилаються учасникам провадження) та повістками-повідомленнями (надсилаються особам, участь яких у проведенні процесуальних дій не є обов'язковою) [72].

Зауважимо, що чинний КПК України аналогічно до наведених кодексів розмежовує виклики, що здійснюються у формі повістки (коли явка учасника кримінального провадження є обов'язковою) та повідомлення (коли участь такої особи не є обов'язковою) [112].

Як бачимо, КПК України 2012 року робить якісний поступ уперед, запроваджуючи чітко окреслену систему процесуальних дій, що спрямовані на те, щоб залучити відповідного учасника до проведення відповідної процесуальної дії, інформувати їх про прийняті процесуальні рішення чи про вже здійснені процесуальні дії.

Як впливає із ст. 111 КПК України, одержувачем (так званім адресатом) повідомлення у кримінальному провадженні є лише ті учасники такого провадження, участь яких у тій процесуальній дії, про яку їм повідомлено, не є обов'язковою, що, на нашу думку, відповідає принципу диспозитивності, який закріплено в п. 19 ст. 7 і ст. 26 КПК України, оскільки таким чином сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав і мають самостійно вирішувати, чи брати участь у певних процесуальних діях, керуючись власними інтересами. Проте водночас на слідчого, прокурора, слідчого суддю чи суд покладається зобов'язання забезпечити право певного учасника кримінального провадження брати участь у процесуальній дії шляхом вчасного надання потрібної інформації про час і місце її проведення. Цікавою

є також своєрідна кореляція ст. 111 зі ст. 223 КПК України, в якій ідеться про вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, у ч. 3 якої передбачено, що сторона обвинувачення має вжити заходів для забезпечення присутності під час проведення певної слідчої (розшукової) дії особи, права чи законні інтереси якої можуть бути порушені або обмежені. Вочевидь, повідомлення і є тим інструментом, що слугує як захід забезпечення права учасників кримінального провадження на отримання інформації про час і місце проведення процесуальних дій, що можуть зачепити її права та/чи законні інтереси [137].

Потрібно зазначити, що повідомлення в кримінальному провадженні опосередковано, але слугує також інструментом для реалізації ще однієї засади – забезпечення безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ст. 7 та ст. 23 КПК України).

Варто наголосити, що у ст. 111 КПК України чітко не визначено коло осіб, яким слід направляти повідомлення, вказано тільки, що це ті учасники кримінального провадження, участь яких у вчиненні відповідних процесуальних дій (чи прийнятті процесуальних рішень) не є обов'язковою, та здійснюється воно «у випадках, передбачених цим Кодексом», із цього можна зробити висновок, що це насамперед ті учасники, неявка яких не перешкоджає вчиненню певної процесуальної дії (прийняття процесуального рішення), якщо стосовно них є пряма вказівка у відповідній нормі КПК України, як, наприклад, у ч. 3 ст. 224 КПК України йдеться про необов'язкову присутність особи, яка подає клопотання про залучення експерта при проведенні розгляду такого клопотання. Також це ті учасники провадження, що можуть брати участь у процесуальних діях, проте їх участь там не є обов'язкова (приміром, можливість залучити потерпілого до проведення огляду).

Важливо зазначити, що повідомлення у тому сенсі, в якому його викладає ст. 111 КПК України, потрібно відрізнити від інших видів повідомлень у кримінальному провадженні, наприклад від повідомлень

особам, стосовно яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 253 КПК України), а особливо від повідомлення про підозру (глава 22 КПК України) [112].

Ч. 1 ст. 111 КПК України надає повідомленню у кримінальному провадженні чітке визначення, згідно з яким повідомлення вчиняються винятково суб'єктами, які здійснюють кримінальне провадження – слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом, а також встановлює, що ними може бути здійснене повідомлення тільки до окресленого кола осіб – учасників кримінального провадження, а такими є виключно ті, які зазначені в п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України. Звідси виходить, наприклад, повідомлення прокурору про початок досудового розслідування слідчим, як цього вимагає ч. 6 ст. 214 КПК України, не є предметом регулювання досліджуваної нами норми. Слід розмежовувати і повідомлення, що підпадають під регламентацію статті 111 КПК України, він низки інших, згаданих у тексті КПК України, повідомлень, наприклад, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення (ст. 25 КПК України), повідомлення про підозру (глава 22 КПК України), повідомлення кожній особі про її право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти себе, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання (ч. 2 ст. 18 КПК України), повідомлення близьким родичам, членам сім'ї чи іншим особам про затримання особи, взяття її під варту (ч. 3 ст. 12 КПК України) тощо [88].

Наголосимо, що повідомлення про певні процесуальні дії повинне здійснюватися у тих випадках, якщо участь учасників у таких діях не є обов'язковою, якщо ж така участь обов'язкова, то уповноважена особа здійснює виклик чи судовий виклик.

Цікавим є вияв багаторічної відсильності дефініцій «виклик»– «повідомлення», про яку вже йшлося, та яка виявляється в тому, що статтею 111 КПК України встановлюється, що повідомлення здійснюється в тому порядку, що регламентує здійснення виклику, який передбачений главою 11 КПК України.

Дещо однобічним, на нашу думку, є те, що, з одного боку, а саме для сторони обвинувачення, повідомлення учасникам кримінального провадження дати, часу та місця проведення процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення є юридичним обов'язком, тому неналежне його виконання тягне настання певних негативних правових наслідків, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 46 КПК України, якщо захисника не було завчасно повідомлено про проведення та він не прибув для участі у процесуальній дії, то така процесуальна дія має бути визнана незаконною, а отримані внаслідок її проведення докази – недопустимими, що передбачено п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК України. З іншого ж боку, в разі, якщо повідомлений учасник кримінального провадження для проведення певної процесуальної дії не з'явиться, то до нього не можуть застосовуватися ті санкції, що передбачені в разі нез'явлення на виклик [88].

Зауважимо й на те, що ч. 3 ст. 111 КПК України зобов'язує здійснювати повідомлення у кримінальному провадженні лише у тих випадках, що передбачені КПК України. Водночас не тільки КПК України, а й інші закони, які є джерелом кримінального процесуального права (відповідні положення Конституції України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші закони України), передбачають направлення відповідних повідомлень зацікавленим особам, з огляду на що Н. С. Карпов пропонує дещо відредагувати ч. 3 ст. 111 КПК України, вказавши, що повідомлення у кримінальному провадженні повинне здійснюватися у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України [71].

У ч. 3 ст. 111 КПК України зазначено, що повідомлення у кримінальному провадженні слід здійснювати у передбаченому главою 11 КПК України порядку, крім положень щодо його змісту та наслідків неприбуття. Отже, щоб в'яснити, у чому полягає цей порядок, потрібно розглянути зміст статей глави 11 КПК України, які його встановлюють, за виключенням указаних положень.

Так, у ст.ст. 133, 134 КПК України йдеться про те, кого саме (тобто окреслюється коло учасників) і на яких підставах має право сторона обвинувачення та суд здійснювати виклики [84].

У ч.ч. 1–8 ст. 135 КПК України визначено порядок здійснення виклику в рамках кримінального провадження. У ч.ч. 1–2 ст. 136 КПК України йдеться про підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Стаття 138 КПК України передбачає поважні причини неприбуття особи на виклик. Ознайомлення зі змістом наведених статей дозволяє зробити висновок, що порядок, передбачений главою 11 КПК України, можна застосовувати лише для виклику слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом тільки учасників процесу.

На погляд Н. С. Карпова, у главі 6 КПК України необхідно визначити порядок повідомлення певного учасника кримінального провадження про прийняті процесуальні рішення чи здійснені процесуальні дії [71].

Що ж до змісту повідомлення, то він вичерпно встановлений ст. 112 КПК України.

Так, у ст. 112 КПК України перелічено, що саме повинно бути зазначено у повідомленні [84].

Отже, у ст. 112 КПК України визначені лише загальні вимоги до будь-якого повідомлення у кримінальному провадженні. Вважаємо, що у главі 6 КПК України необхідно встановити вимоги до повідомлень про прийняті слідчим, прокурором процесуальні рішення. Такі повідомлення слід направляти учасникам кримінального провадження у тих випадках, коли КПК України передбачено направлення їм копії постанови слідчого, прокурора. Наприклад, у ч. 5 ст. 284 КПК України передбачено, що примірник постанови про закриття кримінального провадження повинен бути надісланий заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному. На підтвердження вказаної пропозиції виступає Н. С. Карпов, який вважає, що разом із такою копією постанови (про закриття) відповідним учасникам кримінального провадження потрібно направити й письмове повідомлення,

в якому повинно бути роз'яснено і підстави закриття кримінального провадження, і право на оскарження прийнятого рішення до слідчого судді, і порядок виконання постанови [71].

Потрібно зауважити, що, крім глави 6 КПК України, про направлення тих чи інших повідомлень певним учасникам кримінального провадження йдеться і в інших главах КПК України. Так, наприклад, статті 276–279 глави 22 КПК України визначають випадки повідомлення про підозру, його зміст, порядок вручення та зміни. Стаття 213 КПК України встановлює обов'язок уповноваженої службової особи повідомити зацікавлених осіб про затримання особи. У ст. 253 КПК України передбачено, що особи, конституційні права яких було тимчасово обмежені (наприклад, при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій), повинні бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Ч. 1 ст. 290 КПК України зобов'язує повідомити сторони захисту про завершення досудового розслідування та відкриття матеріалів досудового розслідування. На погляд Н. С. Карпова, наявність у КПК України окремої глави 6 «Повідомлення» обумовлює необхідність врегулювання у ній змісту кожного повідомлення, направлення якого певному учаснику кримінального провадження передбачено іншими главами КПК України [71].

Мало того, КПК України 2012 року вперше у науці українського кримінального процесу дає чітке визначення не тільки поняттю, а й змісту повідомлення у кримінальному процесі і також виділяє це визначення у окрему статтю – статтю 112 КПК України.

Проте такому вагомому «відрізку» правових норм у науці кримінального процесу – інституту повідомлення у кримінальному процесі – у КПК присвячено лише дві статті – ст. 111 та ст. 112, що звісно свідчить про те, що у цьому випадку законодавцем не до кінця опрацьовано вказану галузь права, а чимала кількість практичних проблем, що постійно виникають, кричуще вимагають подальшого вдосконалення та розвитку вказаного інституту.

Як бачимо із змісту ст. 112 КПК України, законодавець чітко визначає окремі елементи, що в загальному є змістом повідомлення у кримінальному процесі.

У ст. 112 КПК України міститься чітко окреслений список даних, що мають бути зазначені у повідомленні, водночас він тільки одним пунктом відрізняється від зазначених у главі 11 КПК України, яка регламентує процедуру здійснення виклику та відносно якої відсильна ч. 3 ст. 111 КПК України. Вказана різниця полягає у деякій відмінності правової природи повідомлень і викликів, оскільки перше застосовується до осіб, участь яких у процесуальних діях не є обов'язковою, другий же покладає обов'язок на особу з'явитися для участі в певних процесуальних діях, що й реалізовується в п. 8 ст. 112 КПК України, де наявна вимога зазначити у змісті повідомлення на необов'язковість участі в процесуальній дії особи, якій таке повідомлення надсилається, та про те, що без її участі така дія все ж таки може бути проведена; водночас п.п. 8 і 9 ст. 137 КПК України визначено негативні наслідки в разі неприбуття на виклик (привід, штраф тощо), проте вказуються і поважні причини такого неприбуття [87].

Хоча у статтях 111, 112 КПК України зазначено загальні вимоги до всіх повідомлень у кримінальному провадженні, однак вони конкретизуються також і в інших статтях КПК України.

Виходячи з указаних елементів змісту повідомлення, бачимо, що першочергово потрібно зазначити установчі дані тої посадової особи, яка здійснює повідомлення, наприклад слідчого, прокурора, слідчого судді, а саме вказати їх посаду, звання, прізвище, ініціали тощо. Якщо ж повідомлення здійснюється судом – зазначається найменування суду, проте, оскільки пункт 9 вимагає, щоб у повідомленні містився підпис того, хто здійснює виклик, така особа буде персоніфікована.

Пункт 2 ч. 1 ст. 112 КПК України вимагає вказати адресу установи, що здійснюватиме повідомлення. Якщо звернутися до Правил надання послуг

поштового зв'язку (затверджені постановою КМУ від 5 березня 2009 року № 270), слід зазначити повне найменування підприємства, установи, організації та їх адрес: номер будинку, назву вулиці (бульвару, проспекту тощо), назву населеного пункту, району, області, номер поштового індексу. Крім того, варто вказати контактні номери телефонів чи інших доступних засобів зв'язку з особою, яка здійснює виклик, проте який конкретно – не вказується, однак якщо мати певну мету, то під «іншим засобом зв'язку» потрібно розуміти будь-який сучасний спосіб зв'язку, що дасть можливість оперативно комунікувати сторонам провадження [87].

П. 3 ч. 1 ст. 112 КПК України до реквізитів повідомлення відносить також і прізвище, ім'я та по батькові особи, яку повідомляють, її домашню адресу (водночас тут мається на увазі і її місце проживання, і місцезнаходження). Проте, вважаємо, що цей пункт сформовано не зовсім чітко: зрозуміло, що під іменем особи маються на увазі ім'я, прізвище і по батькові фізичної особи, а «найменування» стосується насамперед юридичних осіб, проте вони переважно, крім повного, мають і скорочене найменування (ст. 90 ЦК України); крім того, фізична особа часто має і адресу реєстрації, і адресу фактичного проживання, що часто не збігаються; юридична ж особа часто має різні юридичну адресу та адресу фактичного місцезнаходження, ведення діяльності, потужностей, розташування офісу (ст. 93 ЦК України) та навіть юридичного відділу. Такі неточності у формулюваннях на практиці створюють деякі ускладнення при застосуванні вищевказаних норм. Тому вважаємо за доцільне у повідомленні якнайповніше зазначити точні персональні дані та/або реквізити одержувачів [87].

Так, п. 4 ч. 1 ст. 112 КПК України вимагає вказати найменування кримінального провадження, в ході якого здійснюватиметься повідомлення. Водночас незрозумілим є те, що саме мав на увазі законодавець під «найменуванням» кримінального провадження. Крім того, як бачимо, законодавцем не ставиться вимога вказувати дату внесення в ЄРДР та

правову кваліфікацію кримінального правопорушення, що, вважаємо, не зовсім неправильним та, на нашу думку, його необхідно корегувати, з огляду на це пропонуємо викласти п. 4 ч. 1 ст. 112 КПК України в такій редакції: «Номер кримінального провадження (номер ЄРДР), у рамках якого здійснюватиметься повідомлення із вказівкою дати початку здійснення досудового розслідування, правової кваліфікації кримінального правопорушення».

Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 112 КПК України, у повідомленні має бути вказаний процесуальний статус особи, яка повідомляється. Тобто, це може бути тільки учасник кримінального провадження, а саме особа, яка набула такого статусу. Проте тут законодавцем не вказано, що робити, якщо ж особа ще не набула жодного статусу в провадженні, наприклад, особа, яка набуде статусу підозрюваного у майбутньому. Також цілком імовірно, що особа, яку слід повідомити, і не матиме жодного процесуального статусу в кримінальному провадженні, – це, приміром, власник підприємства, на території якого слід провести певну процесуальну дію, проте до кримінального провадження він не має і не матиме жодного стосунку. Отже, вважаємо вказаний елемент необов'язковим при здійсненні повідомлення у кримінальному процесі [87].

Згідно з п. 6 ч. 1 ст. 112 КПК України, у повідомленні мають бути зазначені дата, час, місце проведення процесуальної дії, коротка інформація про неї (тут слід мати на увазі, що проведення слідчих дій у нічний час, з 22-ї до 6-ї години ранку, за винятком невідкладних випадків, не допускається (ч. 4 ст. 223 КПК України), а якщо така процесуальна дія проведена, зазначається стисла інформація про неї, підстави, дата і місце її проведення, коли ж це стосується повідомлення про прийняте процесуальне рішення, то поряд із датою його прийняття зазначаються підстави такого прийняття з посиланням на відповідні частини, статті КПК України, а також можуть додаватися відповідні додатки.

2.2 Види повідомлень у кримінальному провадженні

У п. 7 ст. 112 КПК України встановлено, що залежно від мети повідомлення має містити або інформацію про процесуальну дію (дії), яка буде проведена в майбутньому, або інформацію про вже здійснену процесуальну дію, або ж інформацію про вже прийняте процесуальне рішення.

Отже, законодавець класифікує види повідомлень у кримінальному провадженні залежно від його змісту. Стосовно повідомлень про прийняте процесуальне рішення, то, на нашу думку, сюди потрібно віднести і повідомлення про підозру, оскільки за своєю природою воно належить саме до процесуальних рішень, про що йтиметься далі в нашому дослідженні.

Таким чином, повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування за їх змістом можна умовно поділити на такі види:

- 1) повідомлення про процесуальну дію (дії), яка буде проведена;
- 2) повідомлення про здійснену процесуальну дію (дії);
- 3) повідомлення про прийняте процесуальне рішення;
- 4) повідомлення про підозру.

Проте вищезазначена норма (п. 7 ст. 112 КПК України) не конкретизує, якого саме змісту інформація має повідомлятися і який її обсяг в кожному із цих видів повідомлень. Вважатимемо, що стосовно майбутньої процесуальної дії ця інформація може бути й мінімальна, позаяк зазвичай цілком достатньо вказати назву процесуальної дії, щоб у того, кому адресовано повідомлення, сформувався бачення того, хоче чи не хоче він брати в ній участь. Стосовно здійснених процесуальних дій чи прийнятих рішень, то вважаємо, що тут їх зміст має бути ширшим, що дозволить йому зрозуміти зміст та суть таких рішень чи дій, а в ідеалі до таких повідомлень мають додаватися відповідні підтверджуючі документи (копія протоколу, постанови тощо).

Окрім того, п. 8 ч. 1 ст. 112 КПК України вимагає, щоб повідомлення про процесуальну дію, яка буде проводитися, містило роз'яснення для особи, яку повідомляють, що її участь у процесуальній дії не є обов'язковою та в разі її неявки буде проведена без її участі [87].

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 112 КПК України, повідомлення має бути підписане посадовою особою, яка його здійснює, проте, як бачимо, законодавець не ставить вимоги проставлення печатки відповідного органу, а також не ставить вимоги про вказання місця, дати його складання та про те, чи воно повинне бути на офіційному бланку (на противагу до вимог постанови – ч. 6 ст. 110 КПК України).

Звісно, повідомлення в кримінальному провадженні можна класифікувати і за іншими критеріями, наприклад:

I. За стадією провадження:

- 1) повідомлення, здійснені під час досудового розслідування;
- 2) повідомлення, здійснені на стадії судового розгляду справи;
- 3) повідомлення, здійснене за межами провадження (повідомлення про закриття провадження, про скерування провадження до суду, про можливість ознайомлення із матеріалами закритого провадження, його оскарження, тощо).

II. За суб'єктом здійснення повідомлення:

- 1) повідомлення, що здійснюється стороною обвинувачення (дізнавачем, слідчим, керівником органу досудового розслідування, прокурором);
- 2) повідомлення, що здійснюється слідчим суддею, судом;
- 3) повідомлення, що здійснюється стороною захисту. Вказаний вид ми таки виокремлюємо, позаяк вважаємо несправедливим, що КПК України не передбачає можливості здійснення повідомлення «в зворотному напрямку», тобто від сторони захисту до сторони обвинувачення, оскільки на практиці неодноразово трапляється, що навпаки сторона обвинувачення повідомляє про певні факти сторону захисту (наприклад, про неможливість проведення певної процесуальної дії тощо).

III. За формою вираження:

- 1) усні (телефоном);
- 2) письмові;
- 3) електронні.

IV. За способом вручення:

- 1) опосередковано вручені (поштою, факсом тощо);
- 2) безпосередньо вручені (під особистий розпис особи про отримання).

Окрім того, вважаємо за необхідне наголосити, що є в КПК України й повідомлення, які нібито й не охоплюються ст. 111 (оскільки не витримано суб'єктивної вимоги – здійснювати повідомлення саме учасника провадження, проте все ж таки вони мають місце: повідомлення кожній особі про її право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання (ч. 2 ст. 18 КПК України); повідомлення близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб про затримання особи, взяття її під варту або обмеження в праві на вільне пересування в інший спосіб, а також про її місце перебування (ч. 3 ст. 12 КПК України); повідомлення особам, стосовно яких проводилися НС(Р)Д (ст. 253 КПК України), про вчинення кримінального правопорушення (ст. 25 КПК України).

На нашу думку, це вкотре вказує на необхідність внесення змін до законодавства в частині вдосконалення визначення повідомлення (внесення змін до ч. 1 ст. 111 КПК України), як буде нами запропоновано.

Особливою формою повідомлення у кримінальному процесі є повідомлення про підозру. Особливою вона є тому, що, з одного боку, повідомлення про підозру є процесуальною дією, а, з іншого – процесуальним рішенням слідчого, прокурора, що породжує у науковців-криміналістів дискусії, а на практиці – певні юридичні «колапси».

Дискусії, що стосуються правової природи повідомлення про підозру, тривають з часу прийняття у 2012 році КПК України.

Так, у ст. 111 КПК України чітко вказано, що повідомлення у кримінальному провадженні – це процесуальна дія. Тому слід зробити висновок, що повідомлення про підозру є також процесуальною дією (з приводу чого досі тривають дискусії), позаяк окремого чіткого визначення повідомлення про підозру законодавець нам не дає, як от, приміром, дає у ч. 4 ст. 110 КПК України визначення обвинувального акта, де чітко прописано, що обвинувальний акт – це процесуальне рішення прокурора, в якому висувається обвинувачення особі у вчиненні нею кримінального правопорушення.

Проте у визначенні повідомлення в кримінальному процесі, яке дає нам КПК України, та у правовій природі повідомлення про підозру простежуються несумісні елементи. Так, згідно з ст. 111 КПК України, повідомляти слід лише тих учасників, участь яких необов'язкова при проведенні певних процесуальних дій. Однак повідомлення про підозру особі є обов'язковим згідно з ст. 276 КПК України: «Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК України, у випадках...» [84].

У цьому випадку законодавець суперечить собі, з одного боку, не зобов'язуючи учасників процесу з'явитися на ті слідчі (розшукові) дії, про які їм повідомляється, а з іншого – ч. 1 ст. 276 КПК України зобов'язує здійснити повідомлення про підозру, тому не логічно, щоб участь такої особи при повідомленні їй про підозру не була обов'язковою.

Цей юридичний «колапс», переконані, є неприпустимим, тому ч. 2 ст. 111 КПК України, на нашу думку, потрібно викласти у такій редакції: «Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу прийнятого рішення чи вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою, проте слідчий, прокурор, суддя чи суд вважають за необхідне здійснити таке повідомлення і якщо це не вплине негативно на хід їх проведення чи результат».

Такі розбіжні підходи до порядку вчинення повідомлення (загалом як процесуальної дії) та повідомлення про підозру спричинені, як ми переконані, їх відмінною природою та недостатнім законодавчим урегулюванням. Щоб ліпше зрозуміти ці причини, на нашу думку, треба ґрунтовніше вивчити правову природу цих двох дефініцій.

Так, хоча в них є схожість у назвах, вважаємо, що буде помилковим ототожнювати повідомлення про підозру виключно з повідомленням у загальному розумінні, тобто у розумінні ст. 111 КПК України.

Фактично повідомлення про підозру відбувається, якщо наявні достатні докази для підозри особи, таким чином тут повідомлення про підозру (в розумінні процесуального документа) є результатом розумової діяльності сторони обвинувачення щодо проведеної ними оцінки доказів, для закріплення чого й створюється процесуальний документ, в якому не викладаються мотиви й обґрунтування прийняття цього рішення (в постанові ж якраз вони мають бути вказані), але зазначаються, зокрема, фактичні обставини вчиненого кримінального правопорушення, його правова кваліфікація. Саме інтелектуальною складовою повідомлення про підозру значно відрізняється від суто повідомлень, які зазвичай мають інформаційний характер. Тому повідомлення про підозру, містячи елементи аналізу, більш схоже до постанови, однак воно не охоплює процес здійснення аналізу, чим посідає дещо проміжне місце між повідомленнями (в розумінні процесуальної дії) та постановами (в розумінні рішення) у кримінальному провадженні, ми б навіть сказали, невизначене. Крім того, на своєрідний характер повідомлення про підозру вказує й те, що після здійснення (оголошення) повідомлення про підозру настають певні наслідки майже для всіх учасників провадження, водночас тут важливим є саме момент такого здійснення (оголошення), а не факт складення як процесуального документа [154], однак тут слід наголосити, що без відповідного документа реалізація повідомлення неможлива.

Важливо зазначити декілька вагомих «особливостей» повідомлення про підозру: від тоді, як особі повідомили про підозру, починається окрема стадія кримінального провадження – притягнення особи до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України), така особа набуває процесуального статусу – статусу підозрюваного, отже набуває і його прав (ч. 1 ст. 42 КПК України), строк досудового розслідування починає спливати (ч. 1 ст. 219 КПК України), з 24 до 60 годин продовжується строк законного затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (ч. 3 ст. 278 КПК України).

Чимало науковців і практиків погоджуються з думкою, що повідомлення про підозру фактично є процесуальним рішенням, що приймається слідчим за погодженням із прокурором або прокурором одноосібно на підставі зібраних у ході досудового розслідування доказів та у якому сформовано й відображено обґрунтовану підозру конкретній особі у вчиненні певного кримінального правопорушення [194, с. 355].

Отже, чимало науковців погоджуються, що повідомлення про підозру – це вагомий юридичний факт, що породжує значущі юридичні наслідки, а це, своєю чергою, свідчить про процесуальну природу повідомлення про підозру більш як процесуального рішення, а не як процесуальної дії, на користь чого свідчить і те, що вимоги, котрі раніше висувалися до постанови про притягнення як обвинуваченого, фактично відповідають вимогам до змісту повідомлення про підозру [149, с. 111].

Проте це надто узагальнене бачення. Вважаємо за необхідне наголосити, що у змісті повідомлення про підозру немає вимоги притягнути особу до кримінальної відповідальності – частина «постановив» взагалі відсутня, натомість особі повідомляється, що її підозрюють у конкретному кримінальному правопорушенні, що унеможливорює абсолютне ототожнення повідомлення про підозру із постановою про притягнення як обвинуваченого, а також ставить під сумнів те, що саме з моменту повідомлення особі про підозру така особа вважатиметься притягнутою до кримінальної відповідальності.

На думку О. В. Фараон, саме повідомлення про підозру – це ключовий акт на стадії досудового розслідування [179], оскільки процес доказування якраз здійснюється для того, щоб процесуальним шляхом підтвердити чи спростувати причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, а надалі притягнути її до відповідальності, встановленої законом. І саме повідомлення про підозру є першочерговим [84].

Досліджуючи положення чинного КПК України та наукові джерела, що стосуються визначення повідомлення про підозру, бачимо, що чимало авторів мають різні думки стосовно визначення терміна «повідомлення про підозру», наприклад: О. В. Капліна трактує його значення насамперед як процесуальну діяльність [67, с. 241], І. Г. Івасюк і В. О. Гринюк навпаки – як процесуальне рішення [36, с. 94], окрім того, В. О. Гринюк вважає його початком реалізації функції обвинувачення [37], І. Г. Івасюк іменує окремим інститутом кримінального процесуального права [60] та першим етапом державного обвинувачення [60, с. 78], автори коментаря до чинного КПК В. Т. Нор, В. Г. Гончаренко, М. Є. Шумило констатують, що це процесуальна дія [85, с. 603], О. В. Іващенко вважає його етапом стадії досудового провадження та формою здійснення повідомлення [61, с. 10], співавтори підручника «Кримінальний процес» В. Я. Тацій, Ю. М. Groшевий, А. Р. Туманянц – етапом саме досудового розслідування [83, с. 344], Л. М. Лобойко вважає його первинною формою обвинувальної діяльності уже стосовно певної особи [96, с. 241], найширшою ж є думка Т. В. Лукашкіної, яка, проаналізувавши зміст глави 22 КПК України, підсумовує, що повідомлення особі про підозру – це і документ (в якому сформовано підозру), і сама дія – дія з повідомлення конкретній особі про підозру [99, с. 33].

Якщо ж звернутися до довідкових джерел для визначення поняття «підозри» особи, то, наприклад, у словнику С. І. Ожегова є роз'яснення поняття «підозра», де воно трактується як припущення, ґрунтоване на сумніві

у законності чийогось вчинку, правдивості чийхось слів, а «підозрюваний» – це той, хто викликає до себе підозру [121]. На думку О. М. Алієвої, повідомлення особі про підозру є одним із найважливіших процесуальних рішень, що приймається на основі доказів прокурором одноосібно або слідчим за погодженням із прокурором, у результаті чого особа, якій його повідомили, набуває чітко визначеного статусу, а саме статусу підозрюваного [10].

В. Т. Нор і М. І. Шевчук вдало зазначили, що у кримінальному процесуальному законодавстві України, як і в КЗПЛ, не міститься визначення поняття «обґрунтована підозра», тому в цьому разі необхідно звернутися до правових позицій ЄСПЛ, у рішеннях якого можна знайти його тлумачення [116, с. 174].

Отже, доходимо висновку, що повідомлення про підозру варто вивчати і в спектрі процесуальної процедури, і в спектрі процесуального рішення [150, с. 117].

Якщо розглядати повідомлення про підозру як документ (процесуальний акт), слід зазначити, що у літературі переважає думка, що воно є процесуальним рішенням [36, с. 94], на противагу чому можна зазначити, що все ж таки воно в багатьох аспектах не відповідає поняттю процесуального рішення в розумінні ч. 1 ст. 110 КПК України [11, с. 202].

Ми погоджуємося з цією думкою, проте вказуємо, що, з іншого боку, воно повністю підпадає під ознаки саме процесуальних рішень [100], що й дає змогу нам розглянути його саме у цьому баченні, а також погодитися із тим, що повідомлення про підозру (як документ) є процесуальним рішенням, тобто юридичним актом початку персоніфікації кримінального переслідування, оскільки після повідомлення особі про підозру появляється новий учасник провадження – підозрюваний, та починається притягнення особи до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України) [67, с. 241].

Відповідно до думки О. В. Зелінського та О. З. Гладуна, повідомлення про підозру залежно від викладеного контексту може бути або процесуальною дією, або процесуальним рішенням, а не одночасно одним і іншим [30].

Як бачимо, виникає низка проблемних питань, що пов'язані із невизначеністю віднесення повідомлення про підозру: чи то окремий вид процесуальних актів, чи процесуальних дій, чи ж то взагалі окремий вид процесуальних рішень, чи, можливо, взагалі слід визнати його окремим етапом досудового розслідування, чи навіть окремим інститутом кримінального процесуального права, що є причиною численних наукових дискусій, праць і публікацій таких науковців, як І. В. Гловюк [33], В. О. Гринюк [39], О. В. Капліна [7], В. Н. Кубальський [125], Л. М. Лобойко [131], В. Т. Малярєнко [104], М. А. Погорецький [127], І. В. Рогатюк [151], Л. Д. Удалова [55], проте єдиної позиції щодо вирішення вказаного питання не досягнуто.

Цілком справедливо стверджувати, що перед тим, як вчинити будь-яку процесуальну дію, треба прийняти про це відповідне рішення. Стаття 110 КПК України визначає поняття «процесуальне рішення» та його форми. Зауважимо, що обвинувальний акт законодавець відносить до окремого виду процесуального рішення.

З огляду на це, може здатися, що повідомлення про підозру формально не є процесуальним рішенням, оскільки не приймається у формі постанови. Зрозуміло, що в теорії пропонується усунути вказану колізію, а рішення стосовно повідомлення про підозру пропонується оформляти у формі постанови [165].

Великою Палатою Верховного Суду в постанові від 11.12.2019 у справі № 536/2475/14-к (провадження №13-34к19) (далі – Постанова ВПВС) вказується, що до здійснення повідомлення особі про підозру законодавцем виокремлюються ось такі три різні значення: «здійснення», «вручення», «складення», проте нею не здійснюється аналізу щодо їх пов'язаності чи взаємної ієрархії [162].

Академічним тлумачним словником української мови «здійснення» роз'яснюється як процес впровадження, втілення чогось у життя, здійснення чого-небудь реальним; тощо. Отже, якщо тлумачити буквально, то здійснити повідомлення про підозру – це втілити таке повідомлення у життя, зробити його дійсним, а це можливо лише при врученні його конкретній підозрюваній особі. Фактично повідомлення про підозру – це нерозривне комплексне поєднання і процесуального рішення (документа – письмового повідомлення), і процесуальної дії (процедури вручення повідомлення) [133].

Як указує ч. 1 ст. 276 КПК України, повідомлення про підозру має саме «здійснюватися», хоча у ст.ст. 277 та 278 КПК є й інші терміни – «складання», «вручення» та «здійснення» [162].

Ст.ст. 277 та 278 КПК України чітко розмежовують процедуру складання від порядку вручення письмового повідомлення про підозру, наприклад, відомості про дату та час повідомлення про підозру (а не про його складання), тобто про виконану процесуальну дію, невідкладно вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР згідно з ч. 4 ст. 278 КПК України.

Щодо процесуальних дій, то законодавець не передбачає їх вичерпного переліку, проте чітко визначає протокол як форму їх фіксування. Тому вважаємо, що процедура вручення повідомлення про підозру має розглядатися як процесуальна дія, оскільки завдяки їй особі стає відомо про прийняте стосовно неї процесуальне рішення – про підозру її у кримінальному правопорушенні. Специфічним тут є те, що нема необхідності у додатковій фіксації процедури її проведення в протоколі, достатнім є підтвердження факту отримання такого повідомлення особистим підписом особи в тому ж таки повідомленні, хоча й не виключає можливості фіксації за допомогою технічних засобів (ст. 107 КПК України) [130].

Тут варто вказати, що процесуальна дія із вручення повідомлення про підозру, в разі неможливості такого вручення, має відбуватися у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу, тобто відповідно

до порядку здійснення виклику, який закріплено в ч. 1 ст. 135 КПК України [84].

Цікавими є доводи Ю. М. Сухова про те, що коли у день складення повідомлення про підозру не вручено належною процесуальною особою або належним чином не відправлене для вручення, відповідний слідчий, прокурор втрачає право на його вручення, а це повідомлення вже не може бути вручено особі, оскільки законом визначено конкретний строк для чинності повноважень на вчинення процесуальної дії, а отже сплив такого строку припиняє відповідні повноваження, а відтак і втрачає чинність процесуальне рішення у вигляді письмового повідомлення про підозру, позаяк воно вже не може бути вручене особі, оскільки, відповідно до ст. 116 КПК України, процесуальні дії мають виконуватися у встановлені ним строки, без невиправданої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідним положенням КПК України, тому вручення особі повідомлення про підозру наступного дня за днем його складення є недійсною процесуальною дією, виконаною (вчиненою) поза граничним строком, а отже за відсутності права на її вчинення [162].

Аналогічну позицію поділяє й ВПВС, яка у своїй Постанові від 11 грудня 2019 року (справа № 536/2475/14-к, провадження №13-34к19) зазначила: «Необхідно враховувати порядок вручення підозри, встановлений у ст. 278 КПК України, де вказано, що воно повинно бути врученим у день його складення, а в разі, якщо особа затримана, то повідомлення про підозру вручається їй не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту затримання. У разі необхідності вручити повідомлення про підозру одночасно декільком суддям може виникнути ситуація, за якої дотримання відповідних часових меж буде ускладнене або унеможливлене, оскільки відповідні адресати для вручення можуть знаходитися у різних територіально віддалених місцях або ж своєю поведінкою можуть ускладнювати реалізацію процедури такого вручення» [52].

Таку позицію поділяють і місцеві суди, наприклад: «Отже, чинним КПК встановлено, що повідомлення про підозру має бути вручено у день його складання, оскільки це подія, яка має юридичне значення та наслідки для учасників кримінального провадження. Однак суду не надано належних доказів на підтвердження того, що слідчим належним чином було вручено повідомлення про підозру ОСОБА_2 в день її складання» [46].

Зволікання із вирішенням питання про повідомлення особі про підозру згідно з чинним КПК України може мати й інші негативні наслідки. Так, ухвалою апеляційного суду АР Крим від 08.10.2013 вирок Центрального районного суду м. Сімферополя від 18.06.2013, яким засуджено П. за ч. 2 ст. 185 КК України, скасовано, а провадження закрито на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК України, у зв'язку з не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді та вичерпанням можливості їх отримати. Однією з підстав для такого рішення суду було те, що в основу обвинувачення був покладений протокол огляду місця події за участю підозрюваного всупереч вимогам п. 6 ч. 2 ст. 87 КПК України, оскільки на момент огляду останній мав статус свідка [76].

Виходячи з наведеної позиції, нездійснення вручення особі письмового повідомлення про підозру у встановлений законом строк та спосіб нівелює процесуальне значення повідомлення про підозру як процесуального документа, оскільки такий документ не здатний спричинити юридичні наслідки для учасників кримінального провадження, а таке повідомлення втрачає свою силу з наступного дня [154].

Окрім вищезазначеного, на думку І. Самольотова та С. Хохлова, окремої уваги заслуговує висвітлення питання щодо суб'єктного складу осіб, які мають право скласти та вручити особі у передбачений законом спосіб письмове повідомлення про підозру. Особливого значення вказане питання набуває з огляду на здійснення повідомлення про підозру окремим категоріям осіб, визначеним у ст.ст. 480, 481 КПК України (зокрема, народним депутатам України, суддям, адвокатам тощо).

Виходячи з наведених положень ст.ст. 276, 278 КПК України, можна зробити висновок, що процесуальні дії стосовно складення та вручення повідомлення про підозру може вчинити виключно одна й та сама службова особа: слідчий або прокурор – процесуальний керівник, який у випадку повідомлення про підозру окремим категоріям осіб повинен займати певну адміністративну посаду. Цілком логічно, що особи, які не склали повідомлення про підозру, позбавлені процесуальної можливості її вручати. Такої позиції дотримуються чимало науковців і фахівців кримінального права та процесу [154].

Ця позиція відображена у таких судових рішеннях:

- <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43535227>

«Обвинувальний акт містить дані щодо процесуальних керівників у вказаному кримінальному провадженні, однак в ньому відсутні дані щодо Генерального прокурора та/або його заступників, що вказує на вручення повідомлення про підозру особою, не наділеною процесуальними повноваженнями» [47].

- <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68194346>

«Слідчий суддя не може погодитися з такими процесуальними діями прокурора, адже законом визначено вичерпний перелік суб'єктів, які мають право повідомити окремій категорії осіб про підозру, тобто здійснити всі процесуальні дії, внаслідок яких особа набуде статусу підозрюваного – скласти повідомлення та вручити його, а тому передоручення повноважень на здійснення однієї зі складових цієї процедури, на думку слідчого судді, є неправильним. Тобто частина однієї процесуальної дії не може виконуватися різними суб'єктами (посадовими особами) органу досудового розслідування в розумінні гл. 37 КПК України» [48].

- <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73301384>

«Суд наголошує на тому, що положення п. 3 ч. 1 ст. 481 КПК України про порядок здійснення повідомлення про підозру судді є імперативними та не передбачають можливості здійснення письмового повідомлення – як всієї

процедури в цілому, так і її частини – іншими особами, аніж Генеральний прокурор України чи його заступник, у тому числі в порядку надання доручення. Суд також виходить з того, що за змістом гл. 22 КПК України, складання письмового повідомлення про підозру та його вручення підозрюваній особі є складовими частинами повідомлення про підозру як єдиної стадії кримінального процесу. Жодних винятків щодо цього не встановлюють ні гл. 37 КПК України, ні інші норми цього Кодексу» [49].

Проте в інших випадках судді займають протилежну правову позицію, що підтверджується такими прикладами судових рішень:

- <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73758233>

Солом'янський районний суд м. Києва визнав, що суддя набув статусу підозрюваного, хоча письмове повідомлення про підозру йому вручав не генпрокурор чи його заступник. «Думка захисника про те, що підозрюваного ОСОБА_3 повідомлено про підозру у непередбачений КПК України спосіб, не відповідає обставинам, встановленим під час судового засідання, оскільки відповідно до вимог ст. 481 КПК України письмове повідомлення про підозру було здійснено та складено заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури ОСОБА_7, та за його дорученням було вручено підозрюваному ОСОБА_3 начальником шостого відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України С. С. Козачиною. На підтвердження обґрунтованості підозри слідчому судді були надані відповідні докази» [50].

- <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73895380>

«Думка захисників про те, що підозрювану ОСОБА_3 повідомлено про підозру у непередбачений КПК України спосіб, не відповідає обставинам, встановленим під час судового засідання, оскільки відповідно до вимог

ст. 481 КПК України письмове повідомлення про підозру було складено заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури ОСОБА_11, та за його дорученням було вручено підозрюваній ОСОБА_3 прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України ОСОБА_12» [51].

Кримінальна процесуальна природа повідомлення про підозру саме як рішення, а не як процесуальна дія виявляється також і у порядку його оскарження, що підтверджується внесеними змінами у ч. 1 ст. 303 КПК України про те, що тепер дозволено оскаржувати повідомлення про підозру [84].

Проаналізувавши судові рішення ВАКС, ухвалені за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру, можна зробити висновок про складність у розумінні зазначеної норми сторонами кримінального провадження, а більшість обґрунтовує необхідність скасування повідомлення про підозру саме наявністю процесуальних порушень під час процедури вручення письмового повідомлення про підозру [119].

На нашу думку, вказаний факт свідчить, що на законодавчому рівні визнано те, що повідомлення про підозру є саме процесуальним рішенням, а не дією.

З огляду на це, пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 111 КПК України та викласти її в такій редакції: «Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої дізнавач, слідчий, чи за його дорученням оперативний працівник, а також прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію, окрім повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, яке є процесуальним рішенням слідчого, прокурора та приймається у формі постанови».

Як наслідок пропонуємо змінити ч. 3 ст. 111 КПК України, яку викласти так: «Повідомлення у кримінальному провадженні з приводу прийнятого рішення чи вчинення процесуальних дій здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, а також у випадках, коли здійснення такого повідомлення прямо не передбачене цим Кодексом, проте слідчий, прокурор, суддя чи суд вважають за необхідне здійснити таке повідомлення, за винятком положень щодо наслідків неприбуття особи та за винятком здійснення повідомлення про підозру», а ст. 111 КПК України доповнити ч. 4, яку викласти у такій редакції: «4. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому ст. 111-1 КПК України. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється у випадках та в порядку, передбаченому главою 22 цього Кодексу».

Про необхідність введення статті 111-1 КПК України «Порядок здійснення повідомлення у кримінальному провадженні» нами буде описано у наступному розділі дослідження.

Також пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 277 КПК України, які викласти так: «Постанова про повідомлення особі про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення складається прокурором або слідчим за погодженням із прокурором. Постанова про повідомлення особі про підозру у вчиненні нею кримінального правопорушення, крім відомостей, що передбачені ч. 3 ст. 110 КПК України, повинна містити й такі відомості: 1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який виносить постанову та уповноважений здійснити повідомлення; 2) ..., ... 7) права підозрюваного; 8) підпис слідчого, прокурора, який виніс постанову та який фактично здійснив повідомлення; 9) роз'яснення щодо порядку і строків її оскарження».

Втілення цих змін, на нашу думку, поставить крапку в дискусійному питанні: «Повідомлення про підозру – процесуальна дія чи рішення?», що дозволить вирішити низку інших практичних питань, які виникають унаслідок вказаної розбіжності у законодавстві.

2.3 Способи здійснення та проблемні питання повідомлення під час досудового розслідування

Із-поміж низки проблемних питань застосування норм КПК України, а також організації та функціонування органів досудового розслідування в Україні, вважаємо за доцільне розглянути питання здійснення повідомлення та виклику учасників у рамках кримінального провадження. На нашу думку, це необхідно здійснити насамперед тому, що усунення проблем у цій галузі пов'язане з можливістю обох сторін безперешкодно реалізувати свої процесуальні права та належно виконувати покладені на них обов'язки.

Розглядаючи питання проблематики здійснення повідомлення в кримінальному процесі, можна умовно поділити проблеми, які виникають у практичному застосуванні здійснення повідомлення і за його окремими елементами, і за специфікою форми та змісту.

Зазначимо, що особливе та «найболісніше» місце у дослідженні цього питання посідатиме проблематика здійснення повідомлення особі про підозру, зважаючи на важливість вказаного інституту та його значення для науки та практики кримінального процесу.

Якщо спробувати класифікувати цю проблематику, то з практичного погляду (взято із досвіду автора як практичного слідчого) найчастіше проблеми із здійсненням повідомлення в кримінальному процесі виникають за такими ознаками:

- категорією осіб, поведінка яких (сприятлива чи несприятлива для провадження) визначає хід здійснення їх повідомлення, тобто осіб, які мають певну зацікавленість у кримінальному провадженні, або ж взагалі не зацікавлені у здійсненні досудового розслідування належним чином чи в установленні строки;

- способом доставки до конкретного адресата (учасника процесу) повідомлення в кримінальному процесі;

- способом доведення змісту повідомлення необхідному учаснику.

Детально досліджуючи проблематику здійснення повідомлення в кримінальному процесі в розрізі першої ознаки, зазначеної вище, потрібно зазначити наступне.

Так, визначення повідомлення у кримінальному провадженні, дане у ч.ч. 1, 2 ст. 111 КПК України, виокремлює його для здійснення інформування двох окремих категорій учасників провадження: певного учасника про дату, час і місце проведення відповідної процесуальної дії, та учасника провадження про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію [84].

Отже, проблеми здійснення повідомлення в кримінальному процесі переважно виникають із такою категорією осіб:

1) учасниками кримінального провадження, стосовно яких прийнято певне процесуальне рішення;

2) учасниками кримінального провадження, чия участь у проведенні певної процесуальної дії не є обов'язковою.

Стосовно обох категорій осіб, то слід зазначити, що чинний КПК України не визначає конкретного переліку випадків, коли потрібно здійснювати повідомлення в кримінальному процесі, натомість у ч. 3 ст. 111 КПК України зазначено, що повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених КПК України. Тобто випадки здійснення повідомлення в кримінальному процесі «розкидані» по всьому КПК України, що звісно дещо утруднює застосування його норм, оскільки виходить, що у кожному випадку прийняття слідчим, прокурором, слідчим суддею певного процесуального рішення та/чи проведення певної процесуальної дії, слід перевіряти певну спеціальну норму КПК України, чи не передбачає вона часом здійснення повідомлення учасників. Це доволі проблематично з погляду саме практичного застосування, оскільки, беручи до уваги теперішнє навантаження на практичних слідчих, а воно, як відомо, значно перевищує всі «розумні норми» (передусім у м. Києві, обласних центрах чи інших великих містах), а отже, слідчому ще й необхідно шукати

спеціальну норму про здійснення повідомлення в кримінальному процесі та й саме повідомлення, якщо таке передбачено. Крім того, що це займає час у завантаженого слідчого, та ще й відтерміновує проведення процесуальної дії, оскільки потрібен час для доставки й отримання таким учасником вказаного повідомлення.

Мало того, чинний КПК України не вказує, чи зобов'язаний учасник, що отримав певне повідомлення, якось реагувати на нього.

Також чинний КПК України не вказує, чи передбачені будь-які правові наслідки для слідчої дії (допустимості доказів, зібраних у ході її проведення), якщо:

- слідчий/прокурор так і не здійснив повідомлення учасника про проведення певної процесуальної дії, оскільки, на його переконання, це не було обов'язково;

- немає підтверджень вручення такого повідомлення певному учаснику процесу;

- повідомлення фактично здійснено (наприклад телефоном), проте в матеріалах кримінального провадження немає даних про це;

- повідомлення учаснику про проведення певної процесуальної дії не було вчасно доставлено, а отже на час її проведення учасник фактично не був повідомлений про неї;

- учасник провадження, отримавши повідомлення, виявив бажання взяти участь у такій слідчій дії (хоча його участь не є обов'язковою) і вимагає відтермінування її проведення.

Указані прогалини спричиняють неабиякі проблеми під час практичного застосування здійснення повідомлення в кримінальному процесі.

Тай формування, прописане у ч. 2 ст. 111 КПК України, в тій його частині, де йдеться про те, що повідомляються про проведення процесуальної дії ті учасники провадження, участь яких у цих діях не є обов'язковою, радше спричиняє виникнення запитань, аніж дає відповіді:

«Усіх учасників, участь яких у їх проведенні необов'язкова, необхідно повідомляти про проведення абсолютно всіх процесуальних дій?», «Якщо їх участь є обов'язковою, то як діяти тоді – не повідомляти їх про таку процесуальну дію?», «Якщо особа у кримінальному провадженні не має жодного процесуального статусу, однак проведеною процесуальною дією будуть зачіпатися її права (наприклад, власник домоволодіння, в якому є невідкладна необхідність провести огляд, проте будь-якого стосунку до кримінального провадження він не має), слід здійснювати її повідомлення про проведення певної процесуальної дії?», «А як же повідомлення про підозру, про нього також не повідомляти особі, оскільки її участь обов'язкова? Але ж якщо так, і її участь логічно є обов'язковою і суть повідомлення особі про підозру й полягає у його повідомленні такій особі, то в цьому випадку вказана норма, тобто ч. 2 ст. 111 КПК суперечить собі», «Чи не буде таке повідомлення розголошенням таємниці досудового розслідування? Чи не вплине це негативно на стан досудового розслідування? Чи не дасть можливості для певних зловживань учасником процесу (наприклад, для зриву проведення слідчої дії при інформованості про її час та місце проведення, впливу на інших учасників процесу тощо)?»

Стосовно визначення, зазначеного у ст. 111 КПК України, що повідомлення у кримінальному провадженні потрібно здійснювати лише стосовно його учасників, то тут взагалі виникає низка проблемних питань, що стосуються саме статусу того учасника, якого необхідно повідомити чи викликати.

Законодавчо закріплено (ст. 133 КПК України), кого сторона обвинувачення має право викликати під час здійснення досудового розслідування, – це підозрюваний, свідок, потерпілий, інший учасник кримінального провадження.

Отже, норми обох статей регламентують виключне коло осіб, яких можна повідомляти чи викликати в ході проведення досудового

розслідування, а там, де здавалося б ця можливість і розширена (вказано, що й іншого учасника кримінального провадження), законодавець все ж таки зазначає, що це може бути тільки учасник кримінального провадження.

Варто розглянути п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, де коло учасників кримінального провадження окреслено чітко [84], тобто, як бачимо, перелік учасників є вичерпним і розширити його за службовою необхідністю чи власним бажанням орган досудового розслідування чи будь-яка інша посадова особа органу державної влади не має жодного права, оскільки їй не дозволяє це зробити норма ст. 19 Конституції України, яка вимагає в органах державної влади та в органах місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачаються Конституцією та законами України.

Тут прослідковуємо прогалину в праві, оскільки наразі в чинному законодавстві немає визначеного статусу майбутнього підозрюваного, тобто особи, яка ще не набула статусу підозрюваного, однак у сторони обвинувачення є чітке внутрішнє переконання і наявні достатні докази, що саме ця особа незабаром цього статусу однозначно набуде.

Аналогічну позицію висловлює І. П. Зінковський, наводячи зауваження та недоліки кореляції ст. 3 і глави 3 КПК України [58, с. 96].

У ст. 42 КПК України дано визначення підозрюваного [84], з якого випливає, що для здійснення повідомлення про підозру особі таку особу насамперед потрібно викликати (крім випадку затримання в порядку ст. 208 КПК України).

Однак, оскільки така особа до цього моменту не набула жодного статусу, норми КПК України, що врегульовують процедуру здійснення повідомлення/виклику, до неї не діють [135], а тому така особа, керуючись ст. 19 Конституції України, дії органу досудового розслідування стосовно її повідомлення/виклику має право вважати грубим порушенням її прав, позаяк жодна норма закону не передбачає, по-перше, здійснення до неї повідомлення чи виклику органом досудового розслідування (крім випадку,

де особа затримана в порядку ст. 208 КПК України), по-друге, не встановлює обов'язків щодо з'явлення на такий виклик (як це, наприклад, прописано в обов'язках потерпілого (п. 1 ч. 1 ст. 57 КПК України), свідка (п. 1 ч. 2 ст. 66 КПК України), підозрюваного, обвинуваченого (п. 1 ч. 7 ст. 42 КПК України).

Мало того, зауважимо, що за нез'явлення такої особи (тобто особи без набутого статусу) на виклик до органу досудового розслідування закон не передбачає жодної відповідальності, адже у ст. 139 КПК України (де перелічено наслідки за неявку за викликом) окреслено коло учасників, які мають нести відповідальність, а це потерпілий, свідок, цивільний відповідач, підозрюваний, обвинувачений, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження.

А коло таких суб'єктів, як бачимо, вичерпне та чітко окреслене.

Потрібно брати до уваги ті факти, що в майбутньому до таких «безстатусних» осіб майже неможливо застосувати встановлені санкції: ні грошове стягнення, ні привід, оскільки ч. 3 ст. 140 КПК України встановлює, що вони можуть бути застосовані до свідка, підозрюваного, обвинуваченого; ні тимчасове обмеження користування спеціальним правом, позаяк за ч. 1 ст. 148 КПК України воно може бути застосоване лише до підозрюваного; неможливо й відсторонити таку особу від посади, оскільки, згідно з ч. 1 ст. 154 КПК України, це можливо лише стосовно підозрюваного чи обвинуваченого [135].

Указані прогалини у праві де-факто узаконюють дії осіб без визначеного процесуального статусу – перспективних підозрюваних – щодо прямого ігнорування спроб органу досудового розслідування їх викликати, що надалі ускладнює належне здійснення досудового розслідування та, як наслідок, – виконання завдань кримінального процесу загалом.

У зв'язку з цим, вкотре переконуємося в доцільності внесення змін у ст. 111 КПК України та пропонуємо викласти ч. 2 ст. 111 КПК України у такій редакції: «Повідомлення учасників кримінального провадження чи третьою

сторони, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, з приводу прийнятого рішення чи вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою, проте слідчий, прокурор, суддя чи суд вважають за необхідне здійснити таке повідомлення і якщо це не вплине негативно на хід їх проведення чи результат. Якщо участь таких осіб у таких діях є обов'язковою, здійснюється їх виклик у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу».

Цікавим є нововведення щодо змін до ч. 8 ст. 135 КПК України згідно із Законом № 1422-IX від 27.04.2021, яке тепер дає можливість опублікувати повістку про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави-агресора, в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора, якщо наявна обґрунтована неможливість вручити таку повістку в порядку ст. 135 КПК України. Водночас така особа вважається належно викликаною з моменту публікації такої повістки. Якщо в такої особи наявний захисник, копія повістки про її виклик надсилається і захиснику [84].

Проте це нововведення породжує низку запитань: «Чи справді належним чином повідомлена така особа, мається на увазі, чи досягнуто мети правової природи здійснення такого повідомлення, чи справді проінформовано учасника про його виклик?». Оскільки навряд чи особа, яка виїхала чи знаходиться на тимчасово окупованій території України, території держави-агресора, може мати доступ до українських ЗМІ, чи, наприклад, до офіційного веб-сайту Офісу Генерального прокурора. Та й чи є взагалі обов'язком такої особи моніторити засоби масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження чи офіційного веб-сайту Офісу Генерального прокурора для того, щоб дізнатися, чи була її не викликають до органу досудового розслідування, чи ні. Та й банально така особа просто може не мати доступу до мережі інтернет,

що де-факто вже унеможлиблює здійснення інформування такої особи. Та й взагалі дуже сумнівним є факт, що на тимчасово окупованій території України чи тим паче на території держави-агресора є можливість ознайомитися із вітчизняними ЗМІ.

Указане питання досі залишається відкритим для дискусій, проте фактично для практичних підрозділів введення такої норми значно спростило б їхню діяльність.

Далі ми розглянемо «найболіснішу» проблему здійснення повідомлення, а саме здійснення окремого виду повідомлення – повідомлення особі про підозру.

Після прийняття у 2012 році КПК України виникає потреба у ґрунтовному науковому дослідженні багатьох інститутів кримінального процесу з метою виявлення та усунення проблемних питань, удосконалення процесуальної діяльності та узагальнення практики застосування задля їх подальшого врахування у чинному законодавстві. Найактуальнішим інститутом кримінального процесу наразі є інститут повідомлення про підозру, про що свідчать гострі та затяжні дискусії науковців і практиків із цього приводу, оскільки вказаний інститут є одним із ключових актів на стадії досудового розслідування, адже саме з моменту повідомлення про підозру особі настає низка юридичних наслідків, про які ми зазначали [179; 181].

Зауважимо, що кількість кримінальних правопорушень, в яких особам повідомлено про підозру, а відповідно й кількість повідомлень про підозру в Україні постійно зростає: наприклад, згідно з даними офіційного сайту Офісу Генерального прокурора, якщо в березні 2020 року їх кількість становила 9823, у квітні 2020 року – 11375, у травні 2020 року – 12537, то у липні 2020 року – 14680 [53].

Проте на тлі численних дискусій усі науковці погоджуються, що повідомлення про підозру – це один із найвизначальніших етапів кримінального провадження, тому він має ґрунтуватися на законній та

обґрунтованій підозрі, а також супроводжуватися суворим дотриманням відповідної процесуальної форми, оскільки порушення цих умов спричинить негативні правові наслідки, такі, як, наприклад, дотримання принципу верховенства права, принципу законності, що, своєю чергою, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, та надалі тягне недійсність повідомлення про підозру, а стосовно особи – ненабуття нею процесуального статусу підозрюваного та нівелювання зібраних після цього моменту доказів – вони будуть недопустимими [162].

Банчук О. А. слушно зазначає, що початок перебігу строку досудового розслідування збігається з тим моментом, коли компетентний орган офіційно повідомив особі про наявне припущення, що саме ця особа вчинила кримінальне правопорушення [14, с. 8].

Із цією позицією погоджуються також І. В. Басиста і Л. В. Максимів, які зазначають, що саме з моменту повідомлення особі про підозру розпочинається стадія притягнення такої особи до кримінальної відповідальності, а тому в повідомленні про підозру мають міститися і фактичні, і юридичні відомості (особа має право бути повідомленою не лише про фактичні підстави обвинувачення, а й про юридичну кваліфікацію фактів) [18, с. 191].

На основі вищевказаного, вважаємо, що інститут повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення потребує неабиякого наукового переосмислення.

Очевидною ознакою наведених прогалин в інституті повідомлення про підозру є довготривалі дискусії і науковців, і практиків із цього приводу, з-поміж яких є Ю. П. Аленін [5], О. М. Алієва [6], А. В. Андрейчук [12], О. В. Баганець [13], А. О. Боруш [24], Є. В. Воротнищев [28], Н. В. Глинська [31], І. В. Гловюк [33], М. В. Гузела [42], Л. М. Гуртієва [43], І. Г. Івасюк [60], О. В. Іващенко [62], О. В. Капліна [67; 68], Н. С. Карпов [70], В. О. Коломійчук [74], М. М. Коломієць [73], С. М. Костенко [76], Н. Р. Костів [77], Ю. В. Лисюк [95], О. В. Лепей [94], О. С. Мазур [102],

Н. В. Максименко [103], О. В. Маслюк [107], М. А. Погорецький [128], Д. В. Пономаренко [129], О. В. Расторгуєв [146], О. В. Салманов [153], Х. Р. Слюсарчук [155], О. Ю. Татаров [163], С. С. Терещук [166], А. Р. Туманянц [172], О. В. Фараон [180], І. І. Холондович [185], А. Я. Хитра [184], А. В. Шевчишин [191], які займалися дослідженням повідомлення про підозру за КПК України, проте досі не дійшли одностайної думки [150].

Отже, наявна нагальна потреба у подальшому науковому дослідженні інституту повідомлення про підозру для його переосмислення та визначення нових напрямів у його вдосконаленні.

Розгляд цих «болісних» питань пропонується розпочати з проблем, які виникають під час здійснення повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки це має первинне значення для забезпечення права громадянина не бути незаконно притягнутим до кримінальної відповідальності.

Насамперед здається, що вирішення питання про повідомлення про підозру є доволі простим: потрібно сумлінно виконати вимогу ст. 276 КПК України в частині наявності достатніх доказів для повідомлення про підозру, однак у ході практичної діяльності слідчих і прокурорів таке оціночне питання, як достатність доказів, і створює найбільше проблем.

У ст. 276 КПК України передбачено саме випадки обов'язкового повідомлення про підозру [84], проте, на думку Т. В. Лукашкіної, найменування «випадки» є некоректним та має бути заміненим на «підстави» [99, с. 33], водночас підставами мають бути обставини наявності події певного кримінального правопорушення та вчинення його конкретною особою, підтверджені достатніми доказами [99, с. 33].

Статтею 278 КПК України передбачається, що затриманій особі письмове повідомлення про підозру має бути вручене не пізніше як через 24 години від моменту її затримання, якщо ж ні, то ця особа має бути негайно звільнена. Відомості про оголошення підозри невідкладно мають бути внесені слідчим, прокурором до ЄРДР [84]. З одного боку, вказана

стаття ніби й чітко регулює процедуру здійснення повідомлення про підозру особі, проте не вказує, як діяти, коли в сторони обвинувачення є достатні докази про те, що саме конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення, однак її місцезнаходження невідоме, що не дає можливості сповістити її про необхідність з'явитися до органу досудового розслідування, наприклад, якщо особа вчинила кримінальне правопорушення і одразу ж почала переховуватися, змінивши місце проживання чи перебування, розірвала всі зв'язки з близькими родичами, сім'єю, друзями. Ймовірно, що така особа може й не здогадується про те, що її намагаються викликати. На противагу цьому в статті лише вказується, що у разі неможливості вручення повідомлення про підозру у день його складання, це робиться у спосіб, передбачений для вручення повідомлень [150].

Потрібно зазначити, що однією із ключових проблем є те, що серед практиків і науковців немає чіткого та одностайного розуміння терміна повідомлення про підозру, що призвело до значної різнозначності та багатоваріативності тлумачення його норм, а також до неоднозначності їх практичної реалізації.

Негативними наслідками вказаної неоднозначності та зволікання із прийняттям рішень, що б вирішили цю проблему, є грубі порушення Конституції, законів України, а також Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які передбачають право особи на захист у кримінальному провадженні.

На жаль, у КПК України немає чіткого визначення терміна «повідомлення про підозру», як, наприклад, це зроблено із поняттям «повідомлення», а також не визначено конкретно, яким же процесуальним документом воно оформляється. У Главі 22 «Повідомлення про підозру», що складається лише із декількох статей (276–279), немає відповідей на дуже багато процесуальних питань. Приміром, для визначення поняття «повідомлення про підозру» виходимо із семантики слів «повідомляти» –

«сповіщати», «здійснити» та логіко-лінгвістичного аналізу норм КПК України – це припущення сторони обвинувачення про вчинення конкретною особою певного кримінального правопорушення, що ґрунтоване на достатніх доказах.

Деякі науковці вважають, що повідомлення про підозру (в його документальному вираженні) – це особливий вид процесуального повідомлення, що являє собою результат інтелектуальної діяльності сторони обвинувачення на основі здобутих доказів, достатніх і допустимих, що тягне настання певних юридичних наслідків [68].

Як бачимо, чомусь повідомлення про підозру конкретної особи приймається не у формі постанови, а у формі письмового повідомлення.

Також вважається негативним явищем те, що глава 22 КПК не регламентує процедури здійснення повідомлення про підозру, тобто немає норми, яка б описувала необхідну системну сукупність процесуальних дій, потрібних для здійснення повідомлення про підозру [9].

Стаття 278 КПК України вимагає, щоб письмове повідомлення про підозру було вручене в той самий день, коли його складено, а якщо це неможливо – у спосіб вручення повідомлень. Це зрозуміло викликає певні проблеми на практиці, оскільки не містить відповіді, як це зробити, коли зазначена особа не з'являється до сторони обвинувачення, а через те, що її місцезнаходження не відоме, забезпечити її явку тим процесуальним способом, що доступний стороні обвинувачення, майже неможливо, оскільки застосувати виклик, привід чи затримання для забезпечення приводу такої особи немає підстав, та навіть у розшук оголосити її не можна, тому що, згідно з ст. 281 КПК України, у розшук можна оголошувати лише підозрюваного. Зупинити досудове розслідування також не варіант, позаяк факт повідомлення про підозру не відбувся.

Так, у разі неможливості здійснити особисте вручення повідомлення про підозру, його можна вручити способом, передбаченим для вручення повідомлень (пошта, електронна пошта, факсимільний зв'язок тощо). Проте, як показує практика, всі вони неідеальні, оскільки не можуть

гарантувати і підтвердити, що вручення відбулося саме потрібній особі, а також ці способи вручення не забезпечують реалізацію права підозрюваного щодо отримання роз'яснення його прав.

Так, наявні програми, що обслуговують сервери з електронними поштами, мають функцію повідомлення про отримання листа, однак це не гарантує, що вказаний електронний лист відкрила і прочитала саме потрібна особа [106, с. 55–56].

Очевидно, що найгострішим серед науковців і практиків наразі є дискус саме про способи здійснення повідомлення про підозру особі, позаяк у КПК України ця процесуальна дія регламентована доволі неоднозначно. Наприклад, проаналізувавши відповідні норми, бачимо, що, якщо неможливо вручити повідомлення про підозру безпосередньо особі в день його складання, у КПК України міститься низка відсильних та бланкетних норм, що в кінцевому результаті відсилають до порядку, який встановлений для процедури здійснення виклику, проте це дещо видається неправильним, оскільки цей порядок не вимагає обов'язкості вручення повідомлення особисто тій особі, стосовно якої таке повідомлення складене [86, с. 698], тоді як КПК України віддає перевагу саме безпосередньому врученню особі такого повідомлення, оскільки так забезпечується ознайомлення з її змістом і роз'яснення прав підозрюваного, без чого підозра вважатиметься неналежною [83, с. 466].

Теорія вручення безпосередньо особі повідомлення про підозру має своїх прихильників і серед авторів науково-практичного коментаря до КПК України, де спираються на те, що правова норма передбачає не передачу, а саме вручення [83, с. 466].

Тому направлення особі повідомлення про підозру поштою буде належно вчиненим, якщо таке поштове відправлення буде вручене особисто (безпосередньо) підозрюваному, адже, чи логічно вважати цю особу підозрюваною, якщо вона так і не отримала це поштове відправлення, повернула його відправнику, поштове відділення

повернуло його через закінчення строку зберігання, адресат відмовився від отримання.

Не слід забувати, що надзвичайно важливим є те, чи зможе сторона обвинувачення підтвердити факт отримання конкретною особою повідомлення про підозру або ж факт підтвердження ознайомлення такої особи із її змістом іншим шляхом, а також факт здійснення роз'яснення прав та обов'язків підозрюваного. Зважаючи на роль і значення таких фактів, їх необхідно фіксувати на матеріальних носіях інформації. Тому, на нашу думку, не слід удаватися до способу вручення повідомлення про підозру шляхом направлення його електронною поштою, телефоном, через факсимільний зв'язок, телеграмою тощо [83, с. 466].

Із таких мотивів постає й питання щодо законності вручення повідомлення про підозру через дорослих членів сім'ї особи чи інших осіб, які з нею проживають; представників житлово-експлуатаційної організації за місцем проживання особи; представників адміністрації за місцем роботи особи, оскільки тоді треба в КПК України передбачити винятки, що письмове повідомлення про підозру може вручатися й іншими особами, але в подальшому має продублюватися стороною обвинувачення, а відомості про особу, яка первинно вручала, мають бути зафіксовані процесуально, наприклад, проведенням її допиту як свідка.

Проте наразі законодавчо визначено, що особа набуває статусу підозрюваного тільки, коли їй фактично вручено повідомлення про підозру, однак ця «персоніфікована» вимога для процедури вручення повідомлення про підозру спричиняє низку проблем у практичному застосуванні. Наприклад, щоб виконати вказану вимогу, слід щонайменше дотриматися такого алгоритму: спершу стороні обвинувачення потрібно встановити точне місцезнаходження особи, далі особисто їй вручити повідомлення про підозру або ж зафіксувати її відмову від отримання, проте це майже неможливо зробити, якщо ця особа переховується від органу досудового розслідування [83, с. 466].

З огляду на це, доречно, на нашу думку, внесення 07.10.2014 змін до КПК України щодо можливості оголосити особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, в розшук чи застосувати до неї затримання з метою приводу на підставі ухвали слідчого судді, шляхом розширення поняття «підозрюваний», в якому тепер указано, що підозрюваним також є особа, стосовно якої складено повідомлення про підозру, проте не вручено через невстановлення її місцезнаходження, але вжиті заходи для вручення у спосіб, передбачений для вручення повідомлень [141].

І знову ж таки, законодавець допускається прогалини, оскільки способи здійснення такого «вручення» конкретно не визначено, не зазначено і процесуальних форм повідомлення про підозру.

Уважаємо дещо некоректним те, що повідомлення про підозру досі на законодавчому рівні не визначено як процесуальне рішення, через що воно досі не приймається у формі постанови, хоча більшість науковців та практиків уже з цим погодилися, тим паче, що зміст сучасного повідомлення про підозру фактично відповідає змісту та вимогам постанови про притягнення до обвинувачення, що передбачалася КПК 1960 року [164], однак вважаємо за необхідне врахувати те, що у змісті пропонованої нами «Постанови про повідомлення особі про підозру» частина «постановив» в обов'язковому порядку не повинна містити вимоги притягнути особу до кримінальної відповідальності, натомість має містити вказівку на те, що уповноваженим органом прийнято рішення повідомити певній особі, що її підозрюють у конкретному кримінальному правопорушенні. Це, з свого боку, унеможливить її ототожнення із постановою про притягнення як обвинуваченого, що є важливим аспектом дотримання принципу презумпції невинуватості особи.

Як бачимо, існування інституту повідомлення про підозру зводиться до єдиного – встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, а, на переконання І. В. Басистої, істина у кримінальному провадженні завжди повинна залишатися об'єктивною, не залежати від жодних

суб'єктивних чинників, її встановлення має бути не обов'язком, а радше самоціллю органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду [17, с. 421].

Висновки до розділу 2

Кримінальне процесуальне законодавство України перебуває на стадії увідповіднення із європейськими стандартами загалом, а також забезпечення прав людини та громадянина, зокрема це стосується і процедури вдосконалення та поліпшення правового статусу учасників кримінального провадження. В КПК України 2012 року вперше дано чітке визначення поняттю повідомлення у кримінальному процесі, мало того, виділено це визначення в окрему статтю – статтю 111 КПК України.

Досі ж повідомленню у кримінальному процесі не надавалося чіткого визначення і саме повідомлення у кримінальному процесі не закріплювалося на законодавчому рівні, що, на нашу думку, є позитивним виявом демократизації кримінального процесу загалом, адже право кожного на інформованість є одним із інструментів доступу до правосуддя, оскільки воно реалізує досягнення завдань кримінального провадження, позаяк покликане насамперед забезпечити правомірну поведінку учасників кримінального провадження, що є своєрідною гарантією виконання учасниками кримінального провадження своїх процесуальних обов'язків.

Як впливає із визначення повідомлення, основними функціями здійснення повідомлення є доведення до чийого-небудь відома певної інформації в усній чи письмовій формі. Звідси можна зробити висновок, що і функції повідомлення у кримінальному процесі є аналогічні до загальних функцій повідомлення.

Варто зауважити, що такому вагомому «відрізку» правових норм у науці кримінального процесу – інституту повідомлення у кримінальному процесі –

у КПК України присвячено лише 2 статті – ст.ст. 111 та 112, що звісно свідчить про те, що у цьому випадку законодавцем не до кінця опрацьовано вказану галузь права, а велика кількість практичних проблем, які постійно виникають, вимагають подальшого вдосконалення та розвитку вказаного інституту.

Зазначимо, що особливе та «найболісніше» місце у дослідженні цього питання посідає саме проблематика здійснення повідомлення особі про підозру, зважаючи на важливість цього інституту і його ключове місце у науці та практиці кримінального процесу. Оскільки повідомлення особі про підозру є одним із ключових етапів досудового розслідування, неналежне здійснення цієї процесуальної дії тягне наслідок у вигляді недопустимості зібраних доказів. Інститут повідомлення особі про підозру наразі потребує глибинного наукового переосмислення з метою усунення прогалин у відповідних правових нормах і вироблення єдиної практики їх застосування, вдосконалення процесуальної діяльності сторін кримінального провадження.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПОВІДОМЛЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1 Міжнародна та іноземна практика здійснення повідомлення

У КПК України 2012 року законодавцем для врегулювання процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування виділено окрему главу, яка містить дві статті (ст.ст. 111 та 112), на підставі чого ми зробили висновок, що таким чином законодавчо виведено новий інститут – інститут повідомлення у кримінальному провадженні, на відміну від положень КПК 1960 року, де повідомлення в окремий інститут не виділялося, таким чином реалізовано кардинально новий підхід до здійснення інформування учасників кримінального процесу. Одночасно при тривалому практичному застосуванні оновлених стандартів кримінального процесуального законодавства простежується і низка проблем, що дедалі гостріше підкреслюють необхідність пошуку нових, науково та практично обґрунтованих напрямів удосконалення механізмів здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, підтвердженням цього є внесення до КПК України численних змін і доповнень, що мають вирішити такі проблеми. Однак позитивні зрушення у зазначеній площині характеризуються поодинокістю та несистемністю, що актуалізує необхідність їх наукового переосмислення.

У зв'язку із тим, що Україною ратифіковано низку міжнародно-правових актів, які визначають засади кримінальної процесуальної діяльності, наразі чи не найактуальнішими напрямами законотворчої діяльності є приведення у відповідність українського кримінального

процесуального законодавства до європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини, й оскільки станом на сьогодні процедура реформування триває, одним із перспективних напрямів законодавчих перетворень є вдосконалення інституту повідомлення у кримінальному провадженні на шляху до його демократизації. А приведення національного кримінального процесуального законодавства до міжнародних стандартів неможливе без вивчення міжнародного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування, чому і присвячений цей розділ нашого дослідження.

Так, спершу дослідимо, як регламентується здійснення повідомлення в кримінальному процесі у Республіці Польща.

З огляду на те, що порядок здійснення повідомлення описаний у розділі 13 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), який має назву «Porządek czynności procesowych» («Порядок процесуальних дій»), можна зробити висновок, що польський законодавець, аналогічно як і український, відносить повідомлення до інституту процесуальних дій. Так, ст. 116 КПК Республіки Польща вказує, що сторони й інші особи мають право брати участь у процесуальному акті (дії), подавати клопотання, заяви, повідомлення усно або в письмовій формі для запису (якщо інше не передбачене законом). Однак цікавим є те, що у § 1–3 ст. 116 КПК Республіки Польща передбачено можливість подання електронної декларації (заяви, повідомлення) й зазначено: «Якщо інше не встановлено законом, сторони й інші уповноважені особи для участі в процесуальному акті можуть подавати декларації (заяви), в тому числі висновки, письмово або усно для запису. На декларації (заяві), поданій в електронній формі, проставляється штамп кваліфікованого електронного підпису, завірений підпис або особистий підпис. Далі її надсилають на адресу електронної доставки, зазначену в ст. 2 пункту 1 Закону від 18 листопада 2020 року про електронні поставки (пп. 72 статті 2320 Журналу законів 2021 року), надалі йменують «електронною адресою послуги», вводять в базу електронних

адрес. Декларація (заява), подана в електронному вигляді, включається до матеріалів справи» [80].

Тут варто наголосити, що такі зміни до КПК Республіки Польща були внесені недавно та набирають чинності лише з 01.10.2029, тобто законодавець у цьому випадку працює «на майбутнє», що, на нашу думку, є промовистим прикладом осучаснення кримінального процесуального законодавства Республікою Польща [134].

Згідно з ст. 117 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), якщо інше не передбачене законом, учаснику повідомляється про право на участь у процесуальному акті, а також повідомляється час і місце його здійснення. Діяльність (процесуальний акт, дія) не здійснюється, якщо уповноважена особа не з'явилася і немає доказів, що про це було повідомлено, і в разі виправданого припущення, що ця неявка відбулася через природні перешкоди чи з інших виняткових причин, чи у випадку, якщо особою причини неявки належним чином обґрунтовано і така особа заявила клопотання не проводити процесуальну діяльність без її участі, крім випадків, якщо законом передбачено інше [80].

У цій статті відображено необхідність правильного здійснення повідомлення учасників кримінального процесу про здійснення певного процесуального акту, оскільки помилки водночас унеможливають, згідно з КПК Республіки Польща, проведення таких актів.

Проте і КПК Республіки Польща не дає можливості зловживати таким. Так, відповідно до § 2а цієї статті, в разі нез'явлення через хворобу учасника процесу, чия присутність була обов'язковою, потрібно надати сертифікат для підтвердження неможливості з'явитися на виклик або повідомлення, який має бути виданий медичним експертом. Відповідно до § 3, у разі неявки сторін, захисника чи представника, кого явка є обов'язковою, процесуальна дія не проводиться, хіба що закон передбачає інше, а відповідно до § 3а цієї статті неявка сторони, яка була належним чином повідомлена, процесуальний акт, незалежно від його причини, не перешкоджає

проведенню цієї дії, якщо з'явився її захисник або представник. Проте це не стосується діяльності, якщо така участь є обов'язковою. Згідно з § 5 цієї статті, положення § 2а не застосовується до осіб, позбавлених волі, правила обґрунтування неявки регулюються окремими положеннями.

Згідно з § 1 статті 119 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), процесуальний лист (заява, повідомлення) повинний містити: «1) позначення органу, до якого воно адресоване, та справи, до якої воно відноситься; позначення та адресу особи, яка подає лист, і у першому листі, поданому у справі, – номер телефону, факсу, адресу електронної пошти чи повідомлення про їх відсутність; 2) позначення та адресу особи, яка подає лист, та у першому листі подається: а) декларація (заява) особи, яка подає лист, котра є неpubлічною організацією, зазначеною у ст. 2 п. 5 Закону від 18 листопада 2020 року про електронні поставки, про згоду на здійснення доставки на адресу для електронної доставки, разом із зазначенням цієї адреси або відсутність такої згоди, якщо така заява вже не передбачена, бо була подана стороною у цьому провадженні, б) номер телефону, факсу, адресу електронної пошти, або ж повідомлення про їх відсутність; 3) зміст заяви або декларації, якщо необхідно з обґрунтуванням; 4) підпис особи, яка подає лист, та дату складення. Якщо особа не може підписати процесуальний лист, то він має бути підписаний уповноваженою особою, із зазначенням причини такого підписання» [80].

Доцільно зазначити, що п. 2 наразі не чинний, він набере чинності 01.10.2029 (Журнал законів 2020 року, ст. 2320) [134].

Щодо термінів здійснення повідомлення, то, згідно з ст. 124 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), «кінцевий термін дотримано, якщо до його закінчення процесуальний лист (повідомлення) був: 1) розміщений у відділенні організації, що займається доставкою кореспонденції в Європейському Союзі або в польському консульському відділенні; 2) поданий солдатом, за винятком солдата, який несе службу на

територіальній арені військової служби в штабі військової частини або затриманою особою в адміністрації відповідної установи, або членом екіпажу польського морського судна – капітаном судна; 3) надісланий на адресу для електронної доставки» [80].

Із п. 3 ст. 124 КПК Республіки Польща очевидно, що законодавець знову узаконює електронну доставку та ставить її на рівні з іншими.

Зазначимо, що КПК Республіки Польща окремо регулює і процедуру здійснення доставки процесуальних листів (повідомлень), чому присвячено окремий розділ – «Rozdział 15. Doręczenia» («Розділ 15. Доставка»).

Так, відповідно до § 1 статті 128 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), рішення та розпорядження подаються до засвідчених документів копії, якщо закон вимагає їх доставки. Проте тут внесені зміни, та з 01.10.2029 § 1 статті 128 КПК Республіки Польща буде чинним у такій редакції: «Рішення або наказ, який підлягає оскарженню, вручається у формі копії цього рішення або розпорядження, опублікованої в системі інформаційно-комунікаційної технології, зазначені в ст. 100а, якому буде присвоєно унікальний ідентифікаційний знак». Водночас у ст. 100а вказується: «Відразу після винесення рішення копія ухвали чи постанови, яка оскаржується проти постанови, розміщується в системі інформаційно-комунікаційної технології (далі – ІКТ) та має унікальне позначення – ідентифікатор» [80].

Як бачимо, польський законодавець знову приводить норми КПК до сучасних викликів суспільства шляхом застосування в конкретному випадку ІКТ.

Гідним уваги, на нашу думку, є § 2 ст. 128 КПК Республіки Польща, у якому вказано, що всі повідомлення, що надсилаються учасникам провадження, повинні бути доставлені конфіденційним способом. Таким чином, польський законодавець при здійсненні повідомлення у кримінальному процесі водночас дбає по дотримання таємниці листування.

Згідно з § 1 ст. 129 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), у повістці орган, що її направляє, повинен зазначити, в якому випадку, в якому статусі, в яке місце та час має з'явитися адресат і чи його явка є обов'язковою, а також має проінформувати про наслідки неявки [80]. Цікавим для нас є те, що § 2 ст. 129 КПК Республіки Польща зазначає, що положення § 1 вказаної статті застосовується відповідно до повідомлень. Отже, тут, як і в національному законодавстві, ми простежуємо відсильність норм «виклик-повідомлення» [134].

Стосовно підтвердження отримання процесуального листа (повідомлення), то польський законодавець у цьому випадку іде «класичним» шляхом. Так, згідно з ст. 130 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), листи повинні надходити під підтвердженням отримання, отримувач підтверджує отримання своїм розбірливим підписом, що містить прізвище та ім'я на зворотній квитанції, якою постачальник підтверджує спосіб доставки своїм підписом. Наразі чинна ст. 131 КПК Республіки Польща зазначає, що згідно з § 1 листи, виклики та повідомлення доставляють: 1) поштові оператори (відповідно до Закону від 23.11.2012 року «Про поштову доставку»); 2) працівники відправляючих органів; 3) під час діяльності процесуальних органів – ці органи; 4) поліція – тільки за необхідності. Проте, з 01.10.2029 ст. 131 КПК Республіки Польща планується у такій редакції: «§ 1. Повістки, повідомлення та інші листи доставляються: 1) на адресу для електронної доставки; обслуговування неpubлічного суб'єкта господарювання, як зазначено у ст. 2 п. 5 Закону від 18 листопада 2020 року про електронні поставки, здійснюється за його згодою, висловленою в цьому провадженні; 2) під час діяльності процесуальних органів – цими органами. § 1а. Якщо послуга не може бути здійснена способом, зазначеним у § 1, доставка здійснюється: 1) оператором, призначеним як частина публічної гібридної послуги, зазначеним у ст. 2 п. 7 Закону від 18 листопада 2020 року про електронні поставки; 2) оператором

поштового зв'язку в значенні Закону від 23 листопада 2012 року; 3) працівником органу, що відправляє; 4) поліцією – лише за необхідності» [80].

Цікавим фактом, який, до речі, є аналогічним нововведеним змінам (згідно із перекладом тексту Закону № 1422-IX від 27.04.2021 на сайті <https://isap.sejm.gov.pl>) до ч. 8 ст. 135 КПК України, є наявність такої норми, як норма «публічного повідомлення у кримінальному процесі». Так, § 2 ст. 130 КПК Республіки Польща вказує, що якщо у справі було стільки жертв, що особисте повідомлення про їх права було б серйозним перешкоджанням веденню провадження, вони повідомляються за допомогою оголошення у пресі, на радіо, телебаченні або на веб-сайті суду чи прокуратури. Проте, § 3 цієї статті не такий уже й категоричний та зазначає, що таке повідомлення завжди повинно бути доставлене жертві (потерпілому), яка попросить про це протягом 7-ми днів із дати такого оголошення. Крім того, з 01.10.2029 діятиме ст. 131а в такій редакції: «Якщо послуга здійснюється у порядку, визначеному ст. 131 § 1, пункт 1, за відсутності підтвердження отримання, у значенні Закону від 18 листопада 2020 року про електронну доставку, лист вважається таким, що доставлений через 14 днів із дати видачі підтвердження поштової оплати у значенні цього акта» [80].

Як бачимо, польський законодавець відмовляється від «традиційних» способів підтвердження вручення повідомлень таких, як «проставлення особистого підпису», та переходить на більш «осучаснений» – електронний та автоматизований, що є важливим кроком уперед на шляху вдосконалення кримінального процесуального законодавства відповідно до вимог науково-технічного прогресу.

Проте традиційні норми вручення повідомлень ще застосовуються.

Так, наприклад, у ст. 132 КПК Республіки Польща вказано: «Лист вручається адресату особисто. За бажанням адресата послугу можна здійснити за адресою, вказаною як адреса поштової скриньки. У цьому випадку до листа, надісланого через поштового оператора, додається

повідомлення адресату про розміщення у його поштової скриньці такого листа». Згідно з § 2 цієї статті, якщо адресат тимчасово відсутній, процесуальний лист вручається дорослому члену сім'ї, а у разі його відсутності – адміністрації чи доглядачу будинку, сільській адміністрації, якщо вони візьмуть на себе зобов'язання з передачі листа адресату. Крім того, згідно з § 3 ст. 133 КПК Республіки Польща, процесуальний лист (повідомлення) також може бути надісланий через факс, електронну пошту. Цікавим є те, що польський законодавець у цьому випадку визнає підтвердженням доставки підтвердження передачі даних, однак не деталізує, що саме в цьому випадку мається на увазі та як це підтвердження передачі даних долучити до матеріалів справи [80].

Проте слід зазначити, що ці положення не діють на процедуру вручення обвинуваченому повідомлення про першу дату головного слухання, дати засідань тощо.

Так, відповідно до §2 ст. 133 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), повідомлення про вручення надсилається після того, як відповідного листа залишено згідно із §1 у відповідній поштової скриньці, чи на дверях квартири адресата або в іншому видному місці, у цьому повідомленні про вручення має бути зазначено, де і коли лист залишено, а також роз'яснення, що його слід забрати протягом 7-ми днів; в протилежному випадку операцію сповіщення повторюють один раз, після чого лист вважається доставленим. Відповідно до § 3 цієї статті, процесуальний лист (повідомлення) можна залишити відповідній (уповноваженій) особі на його отримання, листування та за адресою постійного працевлаштування адресата [80].

Доволі практичним і водночас простим вважаємо підхід польського законодавця у разі відмови адресата в отриманні повідомлення (процесуального листа). Так, згідно з ст. 136 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), у разі відмови або відмови за неможливості прийняти процесуальний лист (повідомлення), відповідна

квитанція про повернення та відповідна записка про відмову адресата від отримання робиться доставкою відправнику; тоді послуга вважається здійсненою. Лист, не прийнятий адресатом, повертається до відправляючого органу. Щодо невідкладності здійснення повідомлення, то тут польський законодавець іде ще простішим шляхом. Так, ст. 137 КПК Республіки Польща дозволяє у невідкладному випадку повідомити чи викликати особу по телефону чи якимось іншим способом із вкладенням файлу – копії повідомлення, надісланого з підписом відправника [80].

Практичним і безальтернативним є підхід польського законодавця до введення норми, в якій сторона кримінального процесу зобов'язується вказати свою адресу для контакту з нею, а також зміни такої адреси. Згідно з ст. 139 КПК Республіки Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>), якщо сторона не вказала свою нову адресу у випадку її зміни, навіть у разі позбавлення волі в іншій справі, то процесуальний лист, надісланий на стару адресу, вважається таким, що доставлений. Те ж саме застосовується і адреси, раніше вказаної для контакту поштової скриньки [80].

Вважаємо такий підхід водночас жорстким, проте дієвим і вартим наслідування у сучасному національному законодавстві, оскільки він дасть змогу «відсікти» способи маніпулювання органом досудового розслідування сторонами шляхом зміни/приховування/неповідомлення своїх адрес, що актуально при роботі із юридичними особами приватної сфери. Мало того, слід зазначити, що на цьому кардинальність підходу не завершується, оскільки з 01.10.2029 ця норма почне діяти і на сторону, яка подала запит про надання послуги за вказаною адресою поштової скриньки або погодилася на доставку за адресою електронної доставки, проте не здійснила повідомлення органу про зміну цієї адреси або припинення її використання.

Також цікавим у регулюванні норм здійснення повідомлення у кримінальному процесі Республіки Польща є те, що у ньому безпосередньо бере участь Міністерство юстиції, а також планується долучити до цієї участі міністра, компетентного у сфері комунікації, – ст. 141 КПК Республіки

Польща (переклад сайту <https://isap.sejm.gov.pl>) з 01.10.2029 діятиме в такій редакції: міністр юстиції, за погодженням із міністром, компетентним у сфері комунікацій, визначатимуть, відповідно до регламенту, детально правила і порядок доставки листів від процесуальних органів, за винятком правил доставки, зазначених у ст. 131 п. 1, маючи на увазі необхідність забезпечення ефективного ходу провадження, а також належного виконання гарантій учасників судового розгляду [80].

Проте не можна сказати, що таким уже кардинальним є польський законодавець, якщо отримання повідомлення не оспорується стороною. Так, згідно з ст. 142 КПК Республіки Польща, вручення, що було проведено без дотримання відповідних положень, вважається здійсненим, якщо особа, якій було призначено процесуальний лист, заявила, що отримала його.

На завершення дослідження КПК Республіки Польща додамо, що хоч законодавець і виступає досить радикально стосовно обов'язку зазначення та надання інформації сторонами про адресу/електронну адресу, тобто спосіб зв'язку з ними, все ж таки він дбає про захист їх приватності, тому передбачив норму, якою убезпечує можливість розповсюдження такої інформації. Тут слід розглянути ст. 148а КПК Республіки Польща, де вказано, що протокол не містить даних, які стосуються адреси, робочого місця, а також номера телефону, номера факсу та поштової адреси, електронної пошти свідків і потерпілих, що брали участь у процесуальних діях. Такі дані не включаються до протоколу, натомість повинні бути включені в додаток до нього (адресний додаток до матеріалів справи для інформації органу, що веде кримінальне провадження) [80].

Продовжуючи досліджувати КПК іноземних держав, розглянемо сусідню Республіці Польща країну – Республіку Австрія.

Згідно з даними сайту <https://www.numbeo.com>, Республіка Австрія станом на початок 2021 року посідає 35 сходинку із 41 в рейтингу злочинності серед країн Європи із індексом злочинності 25,23, який вважається низьким (нижче 20 – дуже низьким), водночас для порівняння

Україна посідає 3 сходинку із індексом злочинності 48,28, що вважається помірним (вище 60 вважається високим) [64].

Указані статистичні дані свідчать і про високий рівень кримінального процесуального законодавства вказаної країни, тому вважаємо за доцільне дослідити його в нашій роботі.

Повідомленню у кримінальному процесі австрійським КПК виділено 4-й розділ під назвою «Повідомлення, доставка та терміни».

Згідно з §81 КПК Республіки Австрія (переклад сайту <https://www.ris.bka.gv.at>), повідомлення суду та прокуратури повинно бути здійснене за допомогою усного повідомлення, вручення копії, факсом або в електронному юридичному зв'язку відповідно до § 89 цього ж кодексу. Усні повідомлення мають бути записані. Будь-яка особа, якій повідомлення було оголошено усно, повинна отримувати його зміст за запитом у письмовій або електронній формі. Доставка повідомлень у кримінальному процесі КПК Республіки Австрія регулюється §82, у якому зазначено: якщо іншим чином не передбачено цим Законом, до повідомлень на правах взаємозаміни застосовуються норми Закону про службу, Федеральний вісник закону № 200/1982 та розділи 87, 89, 91 і 100 Цивільного процесуального кодексу. Доставка повинна здійснюватися шляхом безпосередньої передачі або служб доставки (розділ 2 Закону про доставку). В кримінальну поліцію слід звертатися за допомогою лише, якщо це вкрай необхідно в інтересах здійснення кримінального судочинства [79].

Тут спостерігається схожість цієї норми із нормою КПК Республіки Польща – поліцію для доставки можна використовувати у крайніх випадках.

Стосовно видів доставки, то, згідно з даними перекладу сайту <https://www.ris.bka.gv.at>, вони передбачені §83 КПК Республіки Австрія, де зазначено, що якщо інше не вказано детально, доставка повинна здійснюватися без підтвердження доставки. Передача факсом, в електронних юридичних операціях, згідно з §89а цього кодексу, або електронними службами доставки, відповідно до положень розділу 3 Закону про доставку,

еквівалентна доставці з підтвердженням доставки. Документи, надіслані факсом, вважаються доставленими, як тільки їх дані потрапили до зони електронного управління одержувача. В разі сумнівів факт і час отримання повинні бути офіційно з'ясовані. Доставка не вважатиметься здійсненою, якщо виявиться, що одержувач або його представник у значенні розділу 13 (3) Закону про доставку не змогли своєчасно дізнатися про процес доставки через відсутність доставки у відповідний пункт, але доставка вважатиметься здійсненою на наступний день після доставки до відповідного пункту доставки [79].

Слід наголосити, що до КПК Республіки Австрія (переклад сайту <https://www.ris.bka.gv.at>) внесено низку змін, зокрема, які регулюють порядок вручення повідомлення. Кримінально-процесуальний кодекс 1975 року, Федеральний закон № 631 з останніми змінами, внесеними Федеральним законом BGV № 529/1979, змінено так: «Розділ 80 повинен бути в редакції: «Розділ 80. (1) Порядок отримання повідомлень регулюється Законом про доставку, а також згідно з §§ 87, 89, 91 та 100 Цивільного процесуального кодексу».

Тобто, як бачимо, австрійський законодавець виділяє на законодавчому рівні окремий нормативно-правовий акт, що спеціалізується суто на здійсненні доставок, таким чином, на нашу думку, ухиляється від перенавантаження кодексу й уберігає його від численних змін, які необхідно буде внести в майбутньому.

Отже, доцільно буде розглянути й 200-й Федеральний закон від 1 квітня 1982 року, в якому детально розписано особливості надання послуг із доставки офіційних документів. Так, у Розділі 1 вказаного закону йдеться про те, що цей федеральний закон регулює доставку документів судами й адміністративними органами, вручення документів від іноземних органів [1]. Виконання поставок згідно з § 2 цього закону відбувається, якщо норми, що застосовуються до процедури, не вимагають іншої форми обслуговування, надані документи надходять через органи пошти, через органи влади або

заради зручності, простоти й оперативності доставка здійснюється органами муніципалітетів. Стосовно доказів доставки, то ці норми регулюються § 22 вказаного закону, де зазначено, що доставка здійснюється постачальником, підтверджується накладною, зворотним чеком і відповідно завіряється. Одержувач вантажу приймає акцепт, підписуючи документ про доставку, включаючи дату. Якщо отримувач відмовляється від підтвердження, постачальник має зафіксувати факт відмови, дату і зазначити це на підтвердженні доставки. Доказ доставки повинен бути негайно надісланий на адресу. Крім того, вказаний закон передбачає і таку функцію, як негайна доставка органам влади, про яку йдеться у §24, де зазначено, що документ, який готовий до відправлення, може бути одержувачу безпосередньо вручено органом влади з письмовим підтвердженням його прийняття [79].

Також цей закон має дещо схожу норму з КПК Республіки Польща, яка стосується так званого «публічного» обслуговування, що називається «обслуговування шляхом публічного оголошення» та регулюється §25 вказаного закону: «Доставки особам, пункт доставки яких невідомий, або особам, які не відомі владі, якщо не йдеться про кримінальне провадження і неможливо визначити уповноваженого одержувача, то повідомлення розміщується на офіційному табло про те, що його потрібно забрати і відповідний документ є в певного органу влади. Орган може доповнити публічне оголошення іншим відповідним чином» (переклад сайту <https://www.ris.bka.gv.at>) [79].

Також законом, який ми розглядаємо, передбачено окремий Розділ 26 «Доставка без підтвердження доставки», положення якого застосовуються відповідно для доставок без підтвердження доставок, здійснених органом влади або муніципалітету. Документ, який повинен бути вручений, вважається доставленим, якщо він розміщений у поштової скриньці, призначеній для пункту доставки (слот для листів, власний поштової ящик), або залишився у пункті доставки. Повідомлення, відповідно до пункту 1

цього розділу, вважаються доставленими на третій робочий день після їх передачі [1].

Досліджуючи КПК Республіки Австрія (його текст ми переклали на сайті <https://www.ris.bka.gv.at>), слід зауважити на низку правил, що застосовуються до процедури допиту. Так, згідно з §153 КПК Республіки Австрія, особа, яку слід допитати, зазвичай повинна бути викликана письмово. Повістка має містити предмет розгляду справи і допиту, а також місце, день та годину їх початку. Обвинуваченому та потерпілому слід повідомити про їх основні права в процесі (розділи 50 та 70), якщо це вже не було зроблено. Кожен зобов'язаний взяти таку повістку і може бути примусово доставлений у разі невиправданого невиконання цього, якщо це прямо вказувалося у повістці. Прокуратура або у справах, передбачених розділами 104, 105 та 107, суд може постановити доставити обвинуваченого чи підозрюваного для негайного допиту, якщо на підставі певних фактів можна припустити, що останній в іншому випадку ухилятиметься від провадження тощо. Згідно з §161 КПК Республіки Австрія, перед початком слухання свідка слід попередити про правильне та повне свідчення. Потім у нього слід запитати ім'я та прізвище, місце і дату народження, вид занять та місце проживання або іншу адресу, придатну для виклику, а також про його стосунки з обвинуваченим [79].

Як бачимо, спостерігається аналогія із польським КПК, де на особу також покладено обов'язок вказати адресу, придатну для підтримання зв'язку із нею.

Далі у дослідженні особливостей повідомлення в кримінальному процесі іноземних держав розглянемо законодавство Естонської Республіки.

Спершу, на нашу думку, слід наголосити, що КПК Естонської Республіки (перекладу сайту <https://www.riigiteataja>) виділяє окремий параграф для повідомлення у кримінальному процесі, а саме §508 «Повідомлення», відповідно до якого повідомлення надсилається поштою, електронною поштою або в іншому форматі, який можна відтворити

в письмовій формі. Зауважимо, що така норма набула чинності з 01.01.2015, тобто порівняно давно, що свідчить про те, що естонський законодавець іде «в ногу з часом».

Так, відповідно до §163 КПК Естонської Республіки (переклад сайту <https://www.riigiteataja>), чітко регулюється процедура виклику, відтак повістка повинна містити: 1) ім'я особи, яку викликають; 2) офіційне найменування, ім'я та реквізити особи, яка видає повістку; 3) причину виклику особи та статус, в якому особа викликається; 4) якщо викликається юридична особа, незалежно від того, адресована повістка законному представнику або представнику; 5) чи обов'язкова явка; 6) місце та час появи; 7) номер кримінальної справи; 8) обов'язок повідомити про неявку та про причини такої неявки; 9) наслідки неявки. Заключна частина повістки повинна містити повідомлення, яке заповнюється, якщо повістка вручається особі під підпис. У повідомленні зазначаються ім'я особи, яка отримала повістку, її підпис, що підтверджує отримання повістки, дата отримання повістки й обов'язок особи, яка отримує повістку, в разі відсутності можливості виконати виклик чи якнайшвидше доставити повістку викликаному, слід негайно повідомити особу, яка видала повістку, якщо вручення повістки неможливе [78].

На нашу думку, доволі практичним є рішення закріпити нормативно таку позицію, якщо особа відмовляється прийняти повістку, то особа, яка вручає повістку, робить позначку на повідомленні в заключній частині повістки та підтверджує нотацію своїм підписом.

Згідно з §64 КПК Естонської Республіки (переклад сайту <https://www.riigiteataja>), особу викликають до слідчого органу, прокуратури чи суду за допомогою повістки, переданої по телефону або іншими засобами зв'язку. Якщо є підстави вважати, що особа ухиляється від явки в орган, який веде провадження, або особа виявила бажання отримати письмову повістку, то особа викликається до слідчого органу, прокуратури або суду письмовою

повідкою. Повістка повинна бути передана особі або вручена особі, враховуючи достатній час для появи. Тобто, КПК Естонської Республіки не конкретизує час, за який повістка має бути вручена, тоді як, наприклад, в українському КПК ідеться про 3 дні, а тут вказується тільки про достатній час для появи, тобто воно є оціночним поняттям і враховується у кожному конкретному випадку із конкретних обставин [78].

Слід наголосити, що, згідно з ч. 5 §164 КПК Естонської Республіки, повістки можуть бути вручені в будь-який день і в будь-який час, що також є нетиповим для національного законодавства, в якому час проведення процесуальних дій врегульовано.

Вважаємо доволі цікавою та безпрецедентною норму, передбачену ч. 3 §164 КПК Естонської Республіки, в якій ідеться про те, що повідомлення, зачитані службовою особою слідчого органу, прокурора чи суду присутнім особам, вважаються рівними повісткам, врученим під підпис у значенні підпункту 2 §165 цього Кодексу. Також §165 КПК Естонської Республіки чітко окреслює правила вручення письмових повісток, вказуючи, що письмова повістка може бути вручена під підписаною квитанцію в повідомленні як поштове відправлення, доставлене за підписаною квитанцією або електронними засобами; письмова повістка вручається повнолітній особі або неповнолітньому віком щонайменше чотирнадцяти років за підписаною квитанцією про повідомлення; письмова повістка, адресована особі, яка не досягла чотирнадцяти років або страждає психічним розладом, вручається її батькові або будь-якому іншому законному представнику чи опікуну під підпискою про отримання повідомлення. Якщо повістка не може бути вручена викликаній особі, повістка вручається за підписаною квитанцією на повідомлення про дорослого члена сім'ї, що проживає разом із викликаним, або надсилається до місця роботи чи навчального закладу викликаного для пересилання до неї. Повістка, надіслана поштою, вважається отриманою особою в день, зазначений у повідомленні про доставку постачальника послуг поштового зв'язку.

Повістка може бути вручена учасникам провадження електронною поштою за електронними адресами, розкритими учасниками провадження органу, що веде провадження, або роботодавцем учасника провадження або опублікованим на особистому веб-сайті. Повістка, що вручається електронною поштою, включає запис із зазначенням обов'язку підтвердити отримання виклику в електронному вигляді. Якщо підтвердження отримання виклику не надійшло протягом трьох робочих днів з моменту вручення виклику на електронну адресу, встановлену органом, що веде провадження, повістка вручається як поштове відправлення, вручене проти підпису, або вручається на особу, яку викликають проти підпису [78].

На нашу думку, обов'язково слід детальніше розглянути п. 4.1 та п. 5 §164 КПК Естонської Республіки (переклад сайту <https://www.riigiteataja>), який набрав чинності 01.04.2013 та є яскравим вираженням осучаснення естонського законодавства та приведення його у відповідність до науково-технічного прогресу сьогодення, позаяк виклик стає доступним через систему E-File [електронний ресурс: <https://www.rik.ee/en/e-file>]. Так, викликана особа повідомляється про наявність виклику на її електронну адресу, вказану в процесуальному документі або опубліковану в інтернеті. Повідомлення містить посилання на цифровий виклик у системі E-File і термін доступу до нього, який становить три дні з моменту надсилання виклику. Виклик не повинен супроводжуватися цифровим підписом, якщо відправника та час його відправлення можна встановити за допомогою системи E-File. Повістка, доступна через систему E-File, вважається врученою, якщо одержувач відкриває її в інформаційній системі або підтверджує її отримання в інформаційній системі, не відкриваючи документ. Якщо повістка не доступна через систему E-File протягом трьох днів із дати її відправлення, то вона надсилається як поштове відправлення, вручене проти підпису, або вручається особі, яку викликають проти підпису. Повідомлення щодо вручення повістки проти підпису, повідомлення про доставку, видані постачальниками послуг поштового зв'язку, роздруківки

електронних листів щодо видачі викликів та роздруківки електронних листів, що підтверджують отримання виклику, включаються до кримінальної справи. Факт отримання повістки через систему E-File реєструється в системі E-File, а роздруківки не включаються до кримінальної справи.

Тут варто детальніше описати естонську систему E-File.

Так, згідно з даними перекладу інтернет-сайту <https://www.rik>, E-File (Електронний файл) – це електронна інформаційна система, яка дозволяє процесуальним сторонам та їх представникам подавати процесуальні документи в суди в електронній формі та спостерігати за ходом провадження, пов'язаного з ними. Наприклад, самотній батько може подати заяву на аліменти, не вирушаючи до суду. Тільки ID-картка або Mobile ID можна використовувати для входу в систему E-File. Система E-File надає процесуальним сторонам доступ лише до тих справ, які безпосередньо пов'язані з особою [45].

На цьому сайті також доступна функція «Офіційні оголошення» – це електронний журнал, де публікуються всі сповіщення, запрошення та оголошення, передбачені законодавством. Офіційними оголошеннями керує Естонський центр реєстрів та інформаційних систем (RIK). Веб-сайт Офіційних оголошень є у вільному доступі для всіх, і нові оголошення публікують там кожного робочого дня, коли вони видаються. З 1 липня 2003 року офіційні повідомлення публікуються лише в електронному вигляді.

Центр реєстрів та інформаційних систем (RIK) – це відомство, що знаходиться в юрисдикції Міністерства юстиції, з метою створення інноваційного середовища, що забезпечує хороші інтегровані електронні послуги для більш ефективного впровадження державної адміністрації, правової та кримінальної політики.

RIK розробляє та адмініструє реєстри й інформаційні системи, що мають дуже важливе значення для держави та її громадян, наприклад, електронний реєстр підприємств, електронну нотаріальну систему, електронну земельну

книгу, інформаційну систему судів, Реєстр наглядового нагляду, Реєстр в'язнів, Базу даних судимості, електронний файл, електронний Державний вісник тощо.

Центр реєстрів та інформаційних систем RIK є державним органом, що знаходиться під юрисдикцією Міністерства юстиції Естонії, з метою створення інноваційного середовища, що забезпечує інтегровані електронні послуги для більш ефективного впровадження державного управління, юридичних сфер та кримінального процесу. RIK розробив і управляє понад 70 різними системами та різними реєстрами, важливими і для держави, і для громадян [2].

Як бачимо, естонці максимально увідповіднюють своє законодавство до вимог сучасності та синхронізують його із результатами науково-технічного прогресу.

Незважаючи на науково-технічний прогрес, естонський законодавець все ж таки залишає і більш традиційні способи здійснення повідомлення у кримінальному процесі, такі як, приміром, здійснення повідомлення шляхом повідомлення в газеті, що передбачено §168 КПК Естонської Республіки, де зазначено, що, якщо є кілька жертв, або цивільних обвинувачених, або якщо їх особу встановити не вдається, слідчий орган, прокуратура або суд можуть викликати таких осіб шляхом повідомлення в газеті. Повістка, опублікована таким чином, вважається врученою на момент публікації повідомлення. Повідомлення публікується в газеті, призначеній для публікації судових повідомлень, принаймні двічі з інтервалом не менше одного тижня. Текст повідомлення, опублікованого в газеті, включається до кримінальної справи [78].

Незвичним та, на нашу думку, дуже спрощеним є підхід естонського законодавця до здійснення повідомлення особам, місцеперебування яких невідоме. Так, згідно з ст. §169 КПК Естонської Республіки (переклад сайту <https://www.riigiteataja>), якщо повістка не може бути вручена особі у порядку, передбаченому §§164–167 КПК Естонської Республіки, то вона або

оголошується втікачем за розпорядженням слідчого органу чи прокуратури, або за рішенням суду, відповідно до положень §140 КПК Естонської Республіки. Згідно з §170 КПК Естонської Республіки, якщо викликана особа не може з'явитись у вказану дату, вона повинна негайно повідомити про це. Відповідно до цієї ж статті, поважними (вагомими) причинами неявки за викликом є: відсутність, яка не пов'язана з ухиленням від кримінального провадження; неотримання повістки або запізніле отримання виклику; серйозна хвороба викликанної особи або раптова серйозна хвороба її близької особи, яка перешкоджає появі особи в органі, що веде провадження; участь у призначеному раніше судовому засіданні; інші обставини, які слідчий орган, прокуратура чи суд вважають вагомою причиною. Крім того, особа повинна подати довідку про виникнення однієї із вищеописаних перешкод, органу, що веде провадження. Доволі цікавою є норма ч. 3 цієї статті, в якій зазначається, що, якщо очевидець кримінального правопорушення, який не встановлений, відмовляється брати участь у кримінальному провадженні як свідок, посадова особа слідчого органу може затримати особу для впізнання на строк до 12-ти годин, і про це готується протокол [78].

Достатньо деталізує естонський законодавець порядок здійснення примусового приводу, так званої «примусової явки», про яку ідеться у §139 КПК Естонської Республіки (дані перекладу сайту <https://www.riigiteataja>). Так, примусова явка означає передачу підозрюваного, обвинуваченого, засудженого правопорушника, потерпілого, цивільного обвинуваченого або свідка до слідчого органу, судово-медичної установи, прокуратури чи суду для вчинення процесуального діяння та транспортування засудженого до в'язниці або будинку тримання під вартою за відбування покарання. Примусова участь може бути застосована, якщо: 1) особа, яка отримала повістку, не з'являється без поважних причин, зазначених у § 170 цього ж Кодексу; 1.1) є підстави вважати, що особа ухиляється від кримінального провадження; 2) попередній виклик особи може перешкоджати кримінальному провадженню або якщо особа відмовляється добровільно

прибути за наказом слідчого органу або прокуратури; 3) особа ухиляється від виконання рішення суду. Особа, яка підлягає примусовій явці, може бути затримана на стільки, скільки це необхідно для виконання процесуального діяння, яке є підставою для застосування примусової явки, але не довше сорока восьми годин [78].

Як бачимо з норм цієї статті, естонський законодавець доволі непоблажливо ставиться до неявки учасників на виклик і на законодавчому рівні закріплює можливість вжиття до таких доволі радикальних заходів.

Якщо продовжувати тему радикальних заходів, що вживаються до учасників, які не являються за викликом, то, відповідно до § 140 КПК Естонської Республіки, орган (переклад сайту <https://www.riigiteataja>), який веде провадження, може оголосити підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, цивільного обвинуваченого або свідка втікачем за розпорядженням, якщо він або вона без поважних причин, зазначених у § 170 цього ж Кодексу, не з'явилися в судовому засіданні у разі його виклику та якщо його місцезнаходження невідоме, і орган, який веде провадження, може оголосити засудженого правопорушника втікачем, якщо він ухиляється від виконання судового рішення [78].

Проаналізувавши вищеописані норми естонського КПК, що стосуються здійснення повідомлення у кримінальному процесі, можна зробити висновок, що насамперед вони відзначаються прогресивністю, трендовістю (особливої уваги заслуговує система E-File та функція «Офіційні повідомлення»), відповідністю вимогам сучасного світу, новизною, зручністю та мобільністю, а також радикальністю щодо порушення чи недотримання правил їх виконання.

Далі у нашому дослідженні міжнародної практики здійснення повідомлення у кримінальному процесі ми розглянемо законодавство Словацької Республіки.

Так, (переклад сайту <https://www.zakonypreludi.sk>) ще у правах та обов'язках обвинуваченого зазначено (§34 КПК Словацької Республіки),

що на початку першого допиту обвинувачений зобов'язаний вказати адресу, на яку мають бути доставлені документи, включаючи документи, призначені для нього особисто, а також спосіб вручення за умови, що, якщо він змінить цю адресу або спосіб обслуговування, то він повинен повідомити про це компетентний орган; негативні наслідки при нездійсненні цього прокуратура або суд роз'яснюють обвинуваченому. Аналогічний обов'язок передбачено §46 КПК Словацької Республіки і щодо потерпілого, де зазначено, що потерпіла сторона зобов'язана вказати адресу, на яку повинні бути доставлені їй документи, включаючи документи, призначені для неї особисто, а також спосіб доставки не пізніше як на початку першого допиту, а якщо вона змінить цю адресу або спосіб доставки, то зобов'язана негайно проінформувати компетентний орган, негативні наслідки при нездійсненні чого їй роз'яснюються. Вказані норми дублюються і в загальних правилах складання протоколу. Так, згідно з §58 КПК Словацької Республіки, протокол повинен містити ім'я та прізвище службових осіб та їх функції, ім'я і прізвище, дату народження та місце проживання або зареєстрований офіс осіб-учасників, а у випадку обвинуваченого, потерпілого або свідка – адресу, яку він указує з метою його обслуговування [81].

Згідно з даними перекладу сайту <https://www.zakonypreludi.sk>, відповідно до § 62 КПК Словацької Республіки, повідомлення (заява, подання) може бути зроблено в письмовій формі, усно в протоколі, телеграфом, факсом, електронними засобами, підписаними кваліфікованим електронним підписом відповідно до спеціального закону або без кваліфікованого електронного підпису. Повідомлення (заява, подання), зроблені телеграфом, факсом або електронними засобами без кваліфікованого електронного підпису, повинні бути підтверджені письмово або усно в протоколі протягом трьох робочих днів, інакше воно вважається недійсним. Щодо здійснення доставки, яка регулюється §65 КПК Словацької Республіки, то якщо документ не був доставлений під час кримінального провадження, він, як правило, доставляється поштою. Якщо адресат

засуджений або хворий, його слід доставити за адресою, яку він вказав для цього. Якщо необхідно повторити акт або відкласти основне слухання чи публічне слухання, достатньо оголосити нову дату присутнім, щоб знову взяти в них участь. Зміст повідомлення, а також той факт, що ці особи взяли до відома новий термін, зазначаються у протоколі. Якщо адресат відправлення не був знайдений за адресою, вказаною для цих цілей, він повинен бути доставлений іншій дорослій особі, яка проживає в тій же квартирі чи будинку, або працевлаштована на тому самому робочому місці, якщо вона бажає взяти на себе документ і забезпечити його доставку. Якщо такої особи немає, документ здається на зберігання органу, який доставляє вантаж, а адресата повідомляють у відповідний спосіб, де і коли він може його забрати. Документ вважається врученим у день здачі на зберігання, навіть якщо адресат не дізнався про здачу на зберігання. Документ вважається доставленим адресату, навіть якщо партія повернута з вказаної для цих цілей адреси, за умови, що адресат невідомий, у день повернення партії до правоохоронного органу або суду, навіть якщо адресат так і не дізнався про неї. Якщо адресат залишає за собою право отримувати посилки на поштовому відділенні, поштове відділення повідомляє адресата про прибуття посилки, можливість прийняття та термін прийому за встановленою формою, яку він повинен вставити в папку поштового відділення. Якщо адресат отримує відправлення на пошті на підставі договору і не має призначеної поштової папки, пошта не повідомляє його про надходження. В обох випадках датою прибуття вантажу вважається дата здачі на зберігання. Якщо вантажоодержувач не забирає вантаж протягом трьох робочих днів після здачі на зберігання, останній день цього періоду вважається днем доставки, навіть якщо адресат не дізнався про посилку. Документи, призначені для осіб, які користуються привілеями та імунітетами за міжнародним правом, або осіб, які проживають за їх адресами, подаються до Міністерства закордонних справ Словацької Республіки, яке організовує їх доставку [81].

Окремо словацький законодавець передбачає випадки, коли доставка повідомлень повинна здійснюватися особисто. Ці випадки перелічені у §66 КПК Словацької Республіки (переклад сайту <https://www.zakonypreludi.sk>), де зазначено, що наручно здійснюється доставка, коли: а) обвинуваченому пред'являють звинувачення та викликають; б) особи мають право оскаржити рішення з копією такого рішення; в) суддя, прокурор, працівник поліції, працівник з питань пробації та посередництва, старший судовий працівник, секретар суду або помічник прокурора зазначають важливі причини такого вручення. Такі повідомлення доставляють особисто у руки лише адресату або видають їх особі, яка доводить своє право на їх отримання довіреним дозволом, виданим не пізніше як за шість місяців, або дозволом, виданим поштою, на прийняття таких партій адресата. Якщо адресат відправлення, яке потрібно доставити особисто, не знайдений за адресою, яку він вказав для цих цілей, відправлення здається на зберігання органу, що доставляє посылку, і адресат повинен бути належним чином повідомлений про день і годину, коли відправлення прийде знову. Якщо нова спроба доставки залишається безуспішною, документ буде зданий на зберігання на пошту або в муніципальний орган, і адресат буде повідомлений належним чином, де і коли він може його забрати. Якщо одержувач не забере відправлення протягом трьох робочих днів після здачі на зберігання, останній день цього періоду вважається днем доставки, навіть якщо адресат не дізнався про відправлення; проте це не стосується вручення обвинувального висновку, постанови про умовне зупинення кримінального переслідування та кримінального наказу. Документ вважається доставленим адресату, навіть якщо відправлення повернуто з вказаної для цих цілей адреси, за умови, що адресат невідомий, у день повернення партії до правоохоронного органу або суду, якщо адресату про це не стало відомо; це не стосується вручення обвинувального висновку, постанови про умовне зупинення кримінального переслідування та кримінального наказу [81].

Окрім традиційних способів здійснення доставки, словацький законодавець застосовує і більш новітній спосіб, тому й передбачив у §66а КПК Словацької Республіки (переклад сайту <https://www.zakonypreludi.sk>) здійснення доставки електронними засобами, водночас зазначивши, що доставка електронними засобами відповідно до цього Закону не підпадає під спеціальне положення про електронну форму здійснення повноважень державними органами. Також словацький законодавець передбачає порядок дій у разі відмови від прийому повідомлення, що описано у §67 КПК Словацької Республіки, де вказано, що, якщо адресат відмовляється прийняти документ, відмітка про це вноситься на накладну разом із датою та причиною відмови і документ повертається. Якщо суддя, прокурор, працівник поліції, працівник пробації та посередництва, старший секретар суду, секретар суду або помічник прокурора, який направив документ, визнає, що у прийнятті було відмовлено безпідставно, документ вважатиметься врученим у день відмови, водночас кур'єр повинен повідомити адресата про цей наслідок. Слід зазначити, що, згідно з даними перекладу сайту <https://www.zakonypreludi.sk>, КПК Словацької Республіки виділяє окремий порядок здійснення доставки юридичним особам, що прописано у §68 КПК Словацької Республіки, де зазначено, що документи, призначені для органів або юридичних осіб, повинні передаватися працівникам, уповноваженим від імені органів або юридичних осіб приймати документи. Якщо це не так, документ, призначений для вручення вручно, повинен бути переданий особі, уповноваженій діяти від імені органу влади чи юридичної особи, інші документи – будь-якому з їх працівників, які отримують документи. Якщо документ не може бути доставлений юридичній особі за адресою її зареєстрованого офісу, зазначеною в комерційному реєстрі, або в іншому реєстрі, в який він внесений, а інша його адреса невідома суду, документ вважається доставленим через три дні після повернення як недоставлений вантаж до суду, навіть якщо особі,

уповноваженій діяти від імені юридичної особи, цього не стане відомо. Положення розділу 66 КПК Словацької Республіки застосовуються аналогічно до надання послуг органам або юридичним особам [81].

Цікавим є і той факт, що КПК Словацької Республіки передбачає серйозні штрафні санкції за неявку за викликом. Так, §70 КПК Словацької Республіки зазначає, що той, хто, незважаючи на попереднє зауваження, скасовує провадження або хто поводить образливо стосовно суду, прокурора чи співробітника поліції, або хто не виконує наказ без достатнього обґрунтування, або не виконує виклик чи виклик згідно з законом судді, прокурора чи працівника поліції сплачує штраф до 1650 євро; у випадку юридичної особи – до 16 590 євро. Зацікавлених осіб слід заздалегідь повідомити про можливість накладення дисциплінарного штрафу [81].

Проте не одними штрафними санкціями здійснено радикальний підхід законодавцем до тих, хто не являється за викликом.

Так, наприклад, згідно з даними перекладу сайту <https://www.zakonypreludi.sk>, у §88 КПК Словацької Республіки ідеться про забезпечення свідків, вказано, що свідок, який, незважаючи на те, що його належним чином викликали до суду, не з'явився без приводу, та інакше його наявність не може бути забезпечена, може бути обмежений у особистій свободі за рішенням суду і доставлений до поліцейського відділу або військової поліції; наказ суду вноситься повністю в протокол акта і повідомляється свідку під час його слухання. Обмеження особистої свободи свідка, згідно з пунктом 1, може тривати лише у чітко визначений час для вчинення діяння, максимум 72 години, з яких 24 години – для його виступу та 48 годин для його допиту. Після допиту свідка йому вручається повістка про судовий розгляд або вимагається його адреса, на яку має бути надіслана повістка. Якщо свідок, особиста свобода якого обмежена, не може бути представлений перед головою палати згідно з пунктом 3, він повинен бути представлений перед іншим суддею того ж суду, який діятиме відповідно до пунктів 1, 3 та 4. Крім того, треба зазначити, що

КПК Словацької Республіки передбачає загальну норму (§ 127 КПК Словацької Республіки), в якій прописано, що кожен зобов'язаний з'являтися за викликом органів, які діють у кримінальному провадженні, та суду, і давати свідчення в якості свідка про те, що він знає про злочин та винного, або про обставини, важливі для кримінального провадження. Кожен зобов'язаний сприяти виконанню цього зобов'язання [81].

Продовжуючи тему обов'язку з'являтися на виклики, слід зазначити, що особливу увагу словацький законодавець у цьому плані приділив такому учаснику, як свідок.

Так, відповідно до §128 КПК Словацької Республіки (переклад сайту <https://www.zakonypreludi.sk>), може бути підданий доставці свідок, який був належним чином викликаний і не з'явився для вчинення дії без достатнього обґрунтування. Під час провадження у суді на підставі ухвали суду свідок може бути затриманий у порядку, зазначеному в розділі 88 (про що нами зазначалося), якщо умови для такого провадження дотримані. Про наслідки неявки необхідно повідомляти у повістці. У разі виправданої неявки свідка до органу, який бере участь у кримінальному провадженні, або до суду, за станом здоров'я, свідок зобов'язаний подати заяву лікаря про те, що його медичний стан не дозволяє йому брати участь у провадженні, за яким його викликали, за умови або через ризик поширення небезпечної заразної хвороби людини. Якщо представник збройних сил або збройного корпусу не з'являється, то орган, який бере участь у кримінальному провадженні, або суд, вимагає від його/її начальника вказати причину, через яку викликана особа не з'явилася. Проте свідок, який через свій вік, хворобу, фізичний чи психічний розлад або з інших серйозних причин не може з'явитися на допит, або свідок, який перебуває під вартою або відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, якщо це обґрунтовано і потрібно з огляду на обставини справи, може бути заслуханий за допомогою пристрою відеоконференції [81].

Досліджуючи норми, що регулюють здійснення повідомлення у кримінальному процесі, розглянемо також законодавство Чеської Республіки.

Чеський законодавець іде традиційним для європейських країн шляхом та узагальнює норму, якою передбачає обов'язок учасників процесу вказувати можливість і спосіб підтримання контакту з стороною, що здійснює провадження.

Ця позиція реалізована у п. в) §55 КПК Чеської Республіки (переклад сайту <https://www.zakonyprolidi.cz>), де у загальних положеннях щодо складання протоколу зазначено, що кожен протокол повинен містити адресу законних представників, опікунів, адвокатів та довірених осіб, або ім'я та прізвище інших осіб, які брали участь у провадженні, адресу обвинуваченого та потерпілої сторони з метою надання послуг з доставки повідомлень та іншої інформації, необхідної для встановлення або підтвердження особи, включаючи дату народження; якщо під час вчинення дії знайдені дані про місце проживання та адресу доставки, місце роботи чи заняття потерпілої сторони, свідка, законного представника, опікуна, агента або довірену особу, то на прохання цих осіб вони не фіксуються в звіті, якщо це не потрібно для досягнення мети кримінального провадження, але, щоб лише правоохоронні органи та працівники пробації та посередництва, які беруть участь у справі, могли ознайомитися з ними; це також стосується даних про особисті, сімейні та майнові обставини потерпілої сторони та свідка; якщо це необхідно для належного здійснення прав на захист особи, проти якої ведеться кримінальне провадження, необхідна інформація повинна бути передана цій особі; в журнал робиться запис про передачу даних і причини цього [82].

§62 КПК Чеської Республіки (переклад сайту <https://www.zakonyprolidi.cz>) регламентує загальні положення здійснення доставки в межах кримінального провадження. Так, якщо документ не був переданий під час акту кримінального провадження, орган, який бере участь у кримінальному провадженні, повинен доставити його до отримувача. Якщо

неможливо доставити документ таким чином, орган, який діє в кримінальному провадженні, повинен доставити його самостійно або через оператора поштового зв'язку (далі – «поштове відділення»), і якщо така послуга не буде успішною, також через муніципальну владу. Якщо документ вручається судом або прокуратурою, це роблять його постачальники або органи судової охорони. Якщо документ неможливо вручити таким чином, він буде вручений через відповідний поліцейський орган. У випадках, передбачених спеціальними нормативними актами, він доставляється органом, який здійснює кримінальне провадження, через Міністерство юстиції або інший призначений орган. Якщо в обвинуваченого адвоката та потерпілої сторони або заінтересованої особи є довіритель, документ передається лише адвокату або такому довірителю, якщо законом не передбачено інше. Однак, якщо обвинувачений, потерпіла сторона або заінтересована особа повинна щось зробити особисто, документ також їм доставляється. Якщо орган, який бере участь у кримінальному провадженні, доставляє документ поштою, такий документ може бути підготовлений за їх співпраці; деталі такої процедури визначаються наказом Міністерства юстиції [82].

Окрім того, чеський законодавець передбачає і способи особистої доставки.

Так, відповідно до § 64 КПК Чеської Республіки (переклад сайту <https://www.zakonyprolidi.cz>), доставляється особисто: а) обвинуваченому пропозиція про затвердження угоди про вину та покарання, пропозиція про покарання та виклик; б) копії рішення особам, які мають право їх оскаржити; с) інший документ, якщо голова палати, прокурор чи поліцейський орган укаже на важливі причини такої доставки. Якщо ж адресата документа, який повинен бути вручений особисто, не знайдено, документ здається на зберігання, а адресата повідомляють відповідним чином, де він може його взяти. Якщо адресат не забирає документ протягом десяти днів після здачі на зберігання, останнім днем цього періоду вважається день доставки, навіть

якщо адресат не знав про вкладення, навіть якщо він перебуває в місці доставки, або вказана адреса для доставки. Після безрезультатного закінчення цього терміну орган, що доставляє, викидає документ у будинкову або іншу поштову скриньку, що використовується адресатом, якщо відправник не виключає внесення документа в скриньку. Якщо таких скриньок немає, документ буде повернуто відправнику, а повідомлення буде розміщено на офіційній дошці оголошень [82].

Передбачає чеський законодавець і порядок дій при відмові в прийнятті повідомлення. Так, відповідно до § 64а КПК Чеської Республіки, якщо адресат або особа, уповноважена прийняти документ від його імені, відмовляється прийняти документ, це зазначається на накладній разом із датою та причиною відмови, і документ повертається. Якщо голова сенату, прокурор або поліцейський орган, який направив документ, визнає, що в прийнятті було необґрунтовано відмовлено, документ вважатиметься врученим у день, коли в прийнятті було відмовлено; про цей наслідок адресат повинен бути повідомлений кур'єром [82].

Чеський законодавець встановлює доволі жорсткі штрафні санкції за неявку за викликом відповідного органу в межах провадження. Так, відповідно до §66 КПК Чеської Республіки (переклад сайту <https://www.zakonyprolidi.cz>), той, хто, незважаючи на попереднє зауваження, зриває провадження або хто поводить образливо в суді, державній прокуратурі чи поліції, або хто не виконує наказ або не виконує повістку, видану йому згідно з цим Законом, без достатніх підстав, може бути покараним дисциплінарним штрафом до 50 000 крон.

Продовжуючи цю тему, слід зазначити, що §97 КПК Чеської Республіки зазначає, що кожен зобов'язаний з'явитися за викликом і засвідчити як свідок те, що він знає про злочин та винного, або про обставини, важливі для кримінального провадження. Згідно з §98 КПК Чеської Республіки, якщо свідок, хоча і був належним чином викликаний, не з'явився без достатніх підстав, він може бути доставлений. Свідок повинен бути повідомлений про це та інші

наслідки неявки у повістці. Якщо учасник збройних сил або збройного корпусу не з'являється на службі, його командира або начальника слід попросити вказати причину, через яку викликана особа не з'явилася, тощо [82].

Щодо міжнародної практики здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, то для вивчення її загальних засад слід звернутися до Глави 43 КПК України «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій».

Так, у ст. 564 КПК України передбачено процедуру вручення документів за запитом компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу, згідно з яким для цього викликається особа, якщо ж вона не з'явиться без поважних причин, до неї може бути застосовано привід. Сторона, що здійснила вручення, складає про це відповідний протокол, де вказується місце та дата такого вручення, він підписується особою, якій вручено документи, а також така особа має право викласти в ньому свої заяви або зауваження чи відмовитися його підписувати, в такому випадку про це робиться відповідний запис в цьому ж таки протоколі, а документи, що підлягали врученню, вважаються врученими, про що також зазначається у протоколі, однак за винятком, якщо такі документи складені мовою, що є незрозумілою особі, вона має право відмовитися їх отримати, в такому випадку вони вважаються такими, вручення яких не відбулося [84].

Окрім того, варто розглянути ст. 566 КПК України, де передбачено процесуальний порядок виклику особи, яка перебуває за межами України, згідно з яким така особа для провадження слідчих чи інших процесуальних дій на території України викликається повісткою на підставі запиту (або ж доручення направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше шістдесяти діб до дати явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України) про міжнародну правову допомогу. Такій особі (крім підозрюваного й обвинуваченого) повідомляється про розмір і порядок відшкодування витрат, пов'язаних із викликом [84].

Щодо більш детальної процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні в міжнародній практиці, то тут варто звернутися до відповідних договорів про міжнародну правову допомогу між Україною та конкретними країнами, наприклад, до Договору між Україною та Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах (ратифіковано 14.08.1994, № 3941-12), Договору між Україною та Сполученими Штатами Америки про взаємну правову допомогу в кримінальних справах (ратифіковано 10.02.2000, № 1438-14), Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою (ратифіковано 24.02.1994, № 4022-12), Договору між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (ратифіковано 17.12.1993, № 3737-12), Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (ратифіковано 16.01.1998 № 44/98-ВР), Міжамериканської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах (приєднано 05.11.2020, № 996-ІХ) тощо.

Продовжуючи тему міжнародної практики здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, на нашу думку, неможливо упустити надзвичайно яскравий та досі безпрецедентний приклад того, як на міжнародному рівні визнано повідомлення учасникам кримінального процесу такими, що ними отримані.

Тут ідеться про розгляд справи Нідерландським судом (Окружний суд Гааги, початок судового процесу – 09.03.2020) про збиття 17.07.2014 літака Boeing-777 рейсу МН17 сполученням Амстердам – Куала-Лумпур над територією Донбасу неподалік від м. Сніжне Донецької області, на борту якого перебувало 298 осіб.

16.06.2019 об'єднана слідча група назвала імена перших чотирьох осіб, причетних до його збиття – Олег Пулатов, Сергій Дубинський, Леонід Харченко та Ігор Гіркін. Окрім того, в колі підозрюваних опинився колишній

бойовик «ДНР» Володимир Цемах, який був затриманий СБУ в ОРДЛО та переданий у Російську Федерацію під час процедури обміну полоненими [161].

«Європейська правда», посилаючись на заяву головуючого судді Хендріка Стейнгейса, зроблену під час судового засідання в Окрузному судді Гааги, повідомляє, що вказаним чотирьом підозрюваним було відомо, що в Нідерландах має відбутися судове засідання, оскільки вони отримали повістки про виклик у судове засідання, хоч і прокуратура Російської Федерації підтвердила тільки одне таке повідомлення. Так, Олегу Пулатову повістку про виклик було вручено офіційними каналами, а саме він з'явився до суду м. Ульяновськ, де йому було її вручено. Щодо Сергія Дубинського та Ігоря Гіркаіна, то їх викликалося до суду за місцем їх реєстрації, проте вони на засідання не з'явилися. Що ж стосується Леоніда Харченка, то він проживає у непідконтрольній Україні території – м. Донецьку, проте це не завадило міжнародній слідчій групі довести, що вони всі були повідомлені про здійснення викликів. У цьому їм допоміг аналіз їх соцмереж і месенджерів. Наприклад, Сергій Дубинський переховувався від міжнародної слідчої групи, однак у інтернеті залишив «сліди» того, що йому відомо про судове засідання, а також, окрім офіційної повістки, йому було надіслано відповідні повідомлення через додатки «WhatsApp» та «Skype», а також через соцмережу «Facebook». Як повідомляє суддя Стейнгейс, е-мейл із повісткою був відкритий, а у «WhatsApp» повідомлення було переглянуто. Крім того, з ним зв'язувалися по телефону, чоловічий голос на іншому кінці розмови відповів, що він не Дубинський і після цього на зв'язок більше не виходив, проте відповідним експертам, на основі інших записів його розмов, вдалося встановити, що це був голос саме Сергія Дубинського [161].

Щодо Ігоря Гіркаіна, то спроби доставити йому повістку за адресою реєстрації в м. Москва були невдалими, оскільки виявилось, що він там не проживає, а повідомлення, надіслані на «Skype» та e-mail, ніхто не відкривав. Проте згодом Ігор Гіркаінов виконав роботу замість слідчих, мабуть, сам того не усвідомлюючи, а саме у заяві для російської агенції «Інтерфакс»

підтвердив, що знає про дату і місце суду, запевнив, що не причетний до збиття літака та що не визнає юрисдикцію суду. Леоніда Харченка вдалося «дістати» через мережу «Вконтакті», куди слідчі міжнародної групи надсилали повідомлення про місце та дату судового засідання, та, оскільки «лінк» на це повідомлення був відкритий із IP-адреси в Донецьку 19 липня, а 20 липня профіль було видалено з соцмережі, на думку прокуратури, цього достатньо для того, щоб вважати, що всі підозрювані були належним чином повідомлені про час і місце судового засідання, проте не з'явилися на нього, що дало суду можливість проводити слухання без їхньої участі [161].

3.2 Напрями підвищення ефективності здійснення повідомлення під час досудового розслідування

Досліджуючи інститут повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, бачимо, що сторони такого провадження на різних рівнях часто стикаються із широким спектром проблемних питань, що виникають і під час практичного здійснення повідомлення, і під час теоретичних дискусій.

Ці проблеми, на нашу думку, виникають через низку причин, які умовно виокремимо в такі категорії:

1) *нормотворчі* – недосконалість регулювання інституту здійснення повідомлення у кримінальному провадженні на законодавчому рівні. Сюди ми відносимо так звані «пробіли» у законодавстві, його неточності тощо, що або взагалі не врегульовують певні питання здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, або ж дають можливість сторонам двояко трактувати їх суть;

2) *правозастосовчі* – відсутність єдиної, стабільної, теоретично обґрунтованої практики застосування норм КПК України при виникненні

проблемних ситуацій у ході здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. Тут ми маємо на увазі відсутність єдиної, нормативно закріпленої методики, яка б описувала порядок і правильність дій сторін кримінального провадження при виникненні проблемних, нестандартних ситуацій при здійсненні повідомлення у кримінальному провадженні, водночас врегульовувала б їх;

3) значна «законсервованість» законодавства в тій його частині, що стосується інституту повідомлення у кримінальному провадженні, незмога його іти в «ногу з часом» та змінюватися відповідно до темпів розвитку суспільства. Цю проблему ми пов'язуємо насамперед із складною, багаторівневою та довготривалою процедурою внесення змін до законів в Україні. Сюди відносимо, наприклад, відсутність законодавчо закріпленої можливості здійснювати повідомлення у кримінальному процесі через соціальні мережі, наприклад «Facebook», та різні інтернет-додатки, такі як «WhatsApp», «Viber», «Skype» чи «Telegram», «Дія» тощо.

Звісно ж тут слід врахувати фактор безпеки, тобто інформаційної захищеності таких мереж із метою убезпечення від розголошення таємниці досудового розслідування, а також таємниці листування.

Проблему ідентифікації особи-користувача такої соцмережі чи інтернет-додатку та питання їх інформаційної захищеності залишаємо відкритими, вони будуть предметом дослідження в інших наукових роботах;

4) *організаційні* – відсутність сучасної, якісно наповненої технічної бази для фактичного здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. Сюди ми відносимо відсутність належного забезпечення на державному рівні органів досудового розслідування, прокуратури, суду технічними засобами фіксації (пристроями із функціями аудіо-, відеофіксації, факсимілярного зв'язку тощо), відсутність якісного програмного забезпечення, прийнятного та закріпленого на національному рівні, що б відповідало державним стандартам, для уможливлення функцій передачі даних через інтернет-мережу тощо.

Стосовно проблемних питань, які виникають при здійсненні повідомлення у кримінальному процесі, їх для зручності ми умовно поділимо на такі групи:

- такі, що мають місце під час безпосереднього здійснення повідомлення;
- такі, що мають місце при отриманні від сторони провадження підтвердження отримання нею повідомлення.

Для зручності пропонуємо розглядати шляхи вдосконалення здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, керуючись вказаним нами поділом за категоріями.

У першій групі зрозуміло основним шляхом вирішення вказаних проблем буде внесення змін і доповнень до КПК України, а також решти законів та підзаконних нормативно-правових актів, що дотичні до кримінального процесу [136].

Тому доречно внести низку змін найперше до КПК України.

Почнемо ми з «витоків» проблеми, тобто із терміна повідомлення у кримінальному провадженні, доцільність чого нами детально описано у п. 2.1 цієї праці, у зв'язку із чим пропонуємо ч. 1 ст. 111 КПК України викласти у такій редакції:

«Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, дізнавач чи за їх дорученням оперативний працівник, а також прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію, окрім повідомлення особі про підозру.

Повідомлення особі про підозру є процесуальним рішенням слідчого, дізнавача, прокурора та приймається у формі постанови».

На нашу думку, це дасть змогу розширити коло учасників, які можуть здійснювати повідомлення у кримінальному провадженні, що дещо розвантажить на стадії досудового розслідування слідчого, прокурора,

дізнавача, а також поставить крапку в дискусії щодо співвідношення повідомлення та повідомлення про підозру.

Указана пропозиція підкріплюється і результатами опитування, відповідно до якого з тим, що повідомлення про підозру фактично є саме процесуальним рішенням згодні 70 респондентів зі 170 опитаних (41%), 40 респондентів (23%) вважають повідомлення про підозру процесуальною дією, а 30 респондентів (17,6%) вважають, що повідомлення про підозру водночас є і процесуальною дією, і процесуальним рішенням, і стільки ж дотримуються кардинально протилежної думки, а саме, що повідомлення про підозру не може бути водночас і тим, і іншим.

Уважаємо за доцільне викласти у такій редакції ч. 3 ст. 111 КПК України:

«Повідомлення у кримінальному провадженні з приводу прийнятого рішення чи вчинення процесуальних дій здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, а також у випадках, коли здійснення такого повідомлення прямо не передбачене цим Кодексом, проте слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд вважають за необхідне здійснити таке повідомлення, за винятком положень щодо наслідків неприбуття особи та за винятком здійснення повідомлення про підозру».

Це дасть змогу розширити можливості сторони обвинувачення щодо випадків здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.

Статтю 111 КПК України пропонуємо доповнити ч. 4 такого змісту:

«4. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому ст. 111-1 КПК України. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється у випадках та в порядку, передбаченому главою 22 цього Кодексу» [136].

Отож ми пропонуємо відмовитися від «традиції відсильності» між повідомленням і викликом, відтак позбутися двоякості й нерозбірливості

застосування цих норм, натомість пропонуємо чітко прописати процедуру здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, для чого й слід вивести окрему норму, доповнивши КПК України ст. 111-1 в такій редакції:

«Стаття 111-1. Порядок здійснення повідомлення у кримінальному провадженні.

1. Повідомлення складається та підписується слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом та вручається відповідній стороні особисто, а за неможливості такого вручення надсилається їй поштою, електронною поштою, телеграмою, факсимільним зв'язком, або ж можливими засобами мобільного чи інтернет-зв'язку, що прирівнюються до особистого вручення, або в інший спосіб, передбачений ч. 3 ст. 112-1 КПК України.

2. При відсутності в особи фізичної можливості безпосереднього отримання повідомлення, чи у слідчого, дізнавача, прокурора – можливості особистого вручення повідомлення, допускається оголошення змісту такого повідомлення особі по телефону в ході телефонної розмови, чи в ході розмови через відповідне програмне забезпечення та із подальшим, на вимогу особи, при першій можливості, врученням такого повідомлення зазначеними у ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу способами. Таке повідомлення вважається врученим з моменту оголошення особі його змісту. Примірник повідомлення, що зачитувалося, обов'язково долучається до матеріалів провадження та на ньому робиться помітка про точний час та дату оголошення його змісту, номер телефону, за яким його було оголошено. До вказаного повідомлення додаються як додатки аудіо- та/чи відеофайли, що підтверджують факт його оголошення.

3. У разі тривалої відсутності особи за місцем проживання, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, повідомлення для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, представнику органу місцевого самоврядування чи житлово-експлуатаційної організації за місцем

проживання особи, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, або ж представнику адміністрації за місцем її роботи, несення служби тощо, про що робиться відповідний запис, а особі, якій фактично його вручено, роз'яснюється обов'язок передачі такого повідомлення адресату чи інформування про його наявність, а також підпис роз'яснюється відповідальність за умисне нездійснення такої передачі.

4. Особі, що перебуває під вартою, повідомлення вручається через адміністрацію місця ув'язнення з дотриманням права такої особи на таємницю листування.

5. Повідомлення, отримувачем якого є неповнолітня особа, як правило, вручається її батьку, матері, опікуну, піклувальнику, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повідомлення допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

6. Повідомлення обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

7. Повідомлення вручається особі слідчим, дізнавачем, прокурором, іншим працівником правоохоронного органу, працівником органу зв'язку чи служби доставки, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в ході судового розгляду справи.

8. Повідомлення особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

9. Повідомлення сторін повинне бути здійснене із дотриманням розумних строків досудового розслідування. Якщо повідомлення стосується проведення певних процесуальних дій у майбутньому, участь сторони у яких не є обов'язковою, таке повідомлення здійснюється в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття на такі дії, виходячи з кожного випадку індивідуально. Нез'явлення особи в такому

випадку не є перешкодою для проведення вказаних у повідомленні процесуальних дій.

10. Повідомлення особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості повідомлення згідно з загальними правилами здійснення повідомлень, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора».

Тут ми також уперше пропонуємо ввести відповідальність особи за невчинення так званого «переповідомлення», тобто коли особа, якій вручили повідомлення для передачі іншій особі, не перевручила його їй. Цю пропозицію неможливо буде реалізувати, якщо не ввести відповідальність за нездійснення такого «переповідомлення» [136], водночас достатньо буде впровадити саме адміністративну відповідальність за вказане порушення, тому й пропонуємо доповнити Главу 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» статтею 185-15 з такою редакцією:

«Стаття 185-15. Недоставлення, невручення, нездійснення передачі будь-яким способом або нездійснення інформування будь-яким способом особи про повідомлення їй у кримінальному провадженні, в тому числі повістки про виклик, особою, якій таке повідомлення було вручено та роз'яснено обов'язок здійснення переповідомлення, – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб, фізичних осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Уважаємо пропозицію застосування такого виду відповідальності доцільною, оскільки це сприятиме реалізації принципу дотримання розумності строків кримінального провадження, а також підняттю рівня правосвідомості у громадян.

Логічним з нашого боку буде продовження пропозицій щодо внесення змін, тобто створення спеціальної норми, що вказуватиме на законні способи підтвердження отримання стороною повідомлення.

Ми пропонуємо КПК України доповнити ст. 111-2, яку викласти у такій редакції:

«Стаття 111-2. Підтвердження отримання стороною повідомлення або ознайомлення з його змістом іншим шляхом.

1. Належним підтвердженням отримання особою повідомлення або ознайомлення з його змістом іншим шляхом є:

– визнання стороною факту отримання такого повідомлення (усна чи письмова заява про отримання, лист-відповідь на підтвердження про отримання тощо);

– розпис сторони про отримання повідомлення, в тому числі на поштовому повідомленні, повідомленні кур'єрської служби чи відповідної служби доставки;

– звіт поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про вручення особі повідомлення;

– відеозапис про вручення повідомлення стороні чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;

– відеозапис, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу, про зачитання змісту повідомлення стороні чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;

– аудіозапис оголошення змісту повідомлення стороні, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу, чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;

– звіт автоматизованої системи здійснення передачі даних, відповідного програмного забезпечення про здійснення доставки та відкриття користувачем електронного файлу;

– будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повідомлення або ознайомлення з його змістом.

2. Якщо особа, сторона провадження, попередньо в рамках кримінального провадження офіційно звернулася до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду із клопотанням про здійснення її інформування чи підтримання контакту із нею за певною поштовою адресою, через відповідну поштову скриньку, електронну пошту, соціальну мережу, інтернет-додаток, чи інший спосіб обміну інформацією, передбачений ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу, тоді надіслане на таку адресу повідомлення вважається отриманим:

– на наступний робочий день з моменту звіту поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про здійснення доставки повідомлення на вказану поштову адресу чи поштову скриньку;

– з моменту звіту про доставку та відкриття електронного файлу (повідомлення в електронному вигляді) автоматизованої системи здійснення передачі даних, відповідного програмного забезпечення, за допомогою якого здійснювалося обслуговування електронної пошти, соціальної мережі, інтернет-додатку, тощо, через які здійснювалося відправлення повідомлення».

Для обґрунтування цієї пропозиції зазначимо, що 82 респонденти зі 170 опитаних (48,2%) вважають, що особистий розпис особи про отримання нею повідомлення є найліпшим способом підтвердження, 65 респондентів (38,2%) таким вважають відеозапис вручення, а 23 респонденти (13,5%) серед найкращих способів підтвердження отримання повідомлення вважають підтвердження отримання поштового відправлення, електронний звіт про доставку.

Щодо питання, чи слід повідомляти особу про те, що під час здійснення повідомлення буде провадитися аудіо-, відеозапис, то це питання залишаємо відкритим, оскільки воно більше стосується процедури правильності його здійснення з криміналістичного погляду.

Тому виникає необхідність законодавчо закріпити право особи, сторони кримінального процесу на подачу заяви чи клопотання про підтримання контактів із нею певним способом [136].

Ми пропонуємо чинний КПК України доповнити статтею 112-1, яку викласти у такій редакції: «Стаття 112-1. Право на вибір способу інформування, підтримання контактів із учасниками провадження.

1. Учасники кримінального провадження чи третя сторона, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, мають право самостійно вибрати зручний для них спосіб, передбачений ч. 3 цієї статті, підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження, сюди входить надсилання їм повідомлень, відповідей, здійснення їх виклику, ознайомлення із прийнятими рішеннями тощо.

2. Учасники кримінального провадження чи третя сторона, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням для вибору зручного для них способу підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження, повинні звернутися до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді чи суду із відповідним клопотанням, в якому зазначають їх процесуальний статус та обраний ними спосіб підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження, передбачений ч. 3 даної статті.

3. Учасники кримінального провадження чи третя сторона, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, у виконання принципу розумності строків досудового розслідування, можуть обирати найбільш зручний

спосіб підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження із нижче перелічених способів:

- через адресу місця реєстрації особи/юридичної особи;
- через адресу місця фактичного проживання особи/місця фактичного знаходження юридичної особи, її адміністрації, офісу, юридичного відділу, місць виробничих потужностей тощо;
- через особисту поштову скриньку;
- через електронну пошту, факсимілярним чи мобільним зв'язком, в тому числі СМС, ММС-повідомлень;
- через відповідні інтернет-додатки, що уможливають передачу електронних повідомлень, відповідних файлових вкладень та інших даних;
- через соціальні мережі, діяльність яких не заборонена на території України.
- іншим способом передачі даних, що не заборонений на території України.

4. Вибір учасником кримінального провадження чи третьою стороною, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, певного способу здійснення інформування не є перешкодою для здійснення її інформування тим способом, який як більш доцільний вибере слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд. Якщо сторонами провадження способи вибрані різні, вони можуть дублюватися.

5. Учасники кримінального провадження не можуть вибрати такий спосіб для підтримання контактів з ними для їх інформування, що є заздалегідь недіючим для певної сторони».

Доцільність цих пропозицій підкріплюється і результатами проведеного анкетування. Так, 130 респондентів зі 170 опитаних (76,5%) відзначають як позитивну можливість у майбутньому внесення змін до законодавства щодо вибору особою способів підтримання контактів з нею, а 92 респонденти

(54%) вважають здійснення повідомлення через електронну пошту найбільш комфортним, ще 30 (17,6%) – телефоном.

На нашу думку, такі зміни дадуть змогу пришвидшити процес інформування учасників кримінального процесу та вдосконалять законодавство у тому плані, що тепер сторони зможуть вибрати швидкий і зручний для них спосіб підтримання зв'язку, що, своєю чергою, є одним із способів реалізації принципу розумності строків [136], окрім того, ми переконані, що пропоновані нами зміни у законодавстві сприятимуть вирішенню низки проблем, пов'язаних із інформуванням учасників кримінального процесу, а також убезпечать від двоякості трактувань понять і зловживання сторонами з приводу доказування фактів отримання ними повідомлень у кримінальному провадженні.

Також 111 респондентів зі 170 опитаних (65,3%) відзначають неправильним те, що норма ч. 3 ст. 111 КПК України є відсильною: «Повідомлення ... здійснюється ... у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу...», та вважають, що Глава 6 «Повідомлення» потребує конкретизованого, окремо виділеного порядку та випадків здійснення повідомлення у кримінальному провадженні.

Тому вказані процесуальні зміни ми пропонуємо перенести і на норми, що регулюють порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні, та пропонуємо статті 135 й 136 КПК України викласти в такій редакції:

«Стаття 135. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні.

1. Особа викликається до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду шляхом особистого вручення їй повістки про виклик або ж у спосіб, передбачений ч. 3 ст. 112-1 КПК України для вручення повідомлень.

2. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, повістка про виклик для передачі їй вручається під розписку

дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, представнику органу місцевого самоврядування чи житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, або ж представнику адміністрації за місцем її роботи, несення служби тощо, про що робиться відповідний запис, а особі, якій фактично її вручено, роз'яснюється обов'язок передачі такого повідомлення адресату чи інформування про його наявність, а також під підпис роз'яснюється відповідальність за умисне нездійснення такої передачі.

3. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.

4. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається її батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику, а у випадку їх відсутності особам, передбаченим ч. 1 даної статті. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

5. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в ході розгляду справи у суді.

7. Повістка про виклик особи, яка проживає за кордоном, вручається згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

8. Повістка про виклик особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України

державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості вручення їй такої повістки згідно з частинами першою, другою, четвертою – сьомою цієї статті, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.

У випадку наявності в особи, зазначеної в абзаці першому цієї частини, захисника (захисників) копія повістки про її виклик надсилається захиснику (захисникам).

9. Особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом, крім випадків, передбачених частинами 7 та 8 цієї статті.

10. У випадку встановлення цим Кодексом строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений частиною 9 цієї статті строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом, передбаченим ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу, якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом».

«Стаття 136. Належне підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом.

1. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є:

– визнання стороною факту отримання повістки про виклик (усна чи письмова заява про отримання, лист-відповідь на підтвердження про отримання тощо);

– розпис сторони про отримання повістки про виклик, в тому числі на поштовому повідомленні, повідомленні кур'єрської служби чи відповідної служби доставки;

– звіт поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про вручення особі відправлення із повісткою про виклик;

– відеозапис про вручення особі повістки про виклик, чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;

– відеозапис, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу, про зачитання змісту особі повістки про виклик, чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;

– аудіозапис оголошення змісту особі повістки про виклик, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;

– звіт автоматизованої системи здійснення передачі даних, відповідного програмного забезпечення про здійснення доставки та відкриття користувачем електронного файлу, що містить повістку про виклик;

– будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

2. Якщо особа, попередньо в рамках кримінального провадження офіційно звернулася до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду із клопотанням про здійснення її інформування чи підтримання контакту із нею за певною поштовою адресою, через відповідну поштову скриньку, електронну пошту, соціальну мережу, інтернет-додаток, чи інший спосіб обміну інформацією, передбачений ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу, вказані правила поширюються і на можливість надсилання їй таким способом повістки про виклик, тому надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою:

– на наступний робочий день з моменту звіту поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про здійснення доставки відправлення на вказану поштову адресу чи поштову скриньку;

– з моменту звіту про доставку відповідного вмісту (файлу із повісткою про виклик) відповідного програмного забезпечення, за допомогою якого здійснювалося обслуговування електронної пошти, соціальної мережі, інтернет-додатку, тощо, через які здійснювалося відправлення файлу».

Також, на нашу думку, потрібно звернути увагу та взяти як приклад діджиталізацію, яка відбувається в судовій системі України, наприклад, тепер для отримання процесуальних документів із суду в електронному вигляді потрібно:

– зареєструватися в системі обміну електронними документами між судом і учасниками судового процесу (завести поштову скриньку електронного суду);

– подати до суду заявку про отримання процесуальних документів в електронному вигляді.

Процесуальні документи у відповідній справі, що видані після дати подання вказаної заявки до суду, будуть надходити в електронному вигляді на зареєстровану електронну адресу учасника судового процесу в домені mail.gov.ua, зазначену в заявці [120].

Безумовно, такий спосіб підтримання контактів із учасниками судового процесу є промовистим вираженням осучаснення та діджиталізації судової влади в Україні та зумовлює діджиталізацію також й інших гілок влади, наприклад, виконавчої, зокрема і органів досудового розслідування, прокуратури тощо.

Згадуючи про діджиталізацію та науково-технічний прогрес, варто розглянути й законопроект про електронне кримінальне провадження – проєкт № 5246 від 15.03.2021 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування», яким пропонується впровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування, тобто системи, яка забезпечує створення, збирання,

зберігання, пошук, оброблення і передачу матеріалів та інформації (відомостей) у кримінальному провадженні [140].

У результаті аналізу вказаного законопроекту не виявлено окремих позицій, які б стосувалися вдосконалення саме інституту повідомлення у кримінальному процесі, однак ті загальні зміни, що пропонуються до кримінального процесу загалом, не можуть не торкнутися і вказаного інституту, тому сподіваємося, що з прийняттям вказаного закону значно удосконаляться способи здійснення повідомлення у кримінальному процесі.

Описуючи шляхи вдосконалення здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, ми не можемо оминати «найболісніше», як нами описувалося та обґрунтовувалося у попередньому розділі роботи, місце здійснення повідомлення, а саме проблемні питання здійснення повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення.

Указаному проблемному питанню присвячено чимало уваги, а також запропоновано внесення відповідних змін до законодавства. Щодо вирішення проблем здійснення повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення, то тут думки практиків і науковців дещо різняться.

Суттєвим є те, що саме повідомлення про підозру є певним комплексом процесуальних дій, які має вчинити сторона обвинувачення, внаслідок якого особа, стосовно якої він учинений, набуває особливого статусу – статусу підозрюваного [32].

Так, шляхів вирішення цієї проблеми запропоновано декілька.

Почнемо із тих, які викладено у законопроектах.

Наприклад, у проєкті Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо підвищення ефективності досудового розслідування) (№ 2244 від 08.10.2019) народним депутатом України А. В. Яценком пропонується слова «повідомлення особі про підозру» замінити словами «вручення особі підозри», слова «повідомлення особі про підозру» замінити на слова «складання підозри»; слова «їй повідомлено

про підозру у вчиненні іншого злочину» замінити на слова «щодо неї складено підозру у вчиненні іншого злочину»; слова «їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину» замінити на слова «щодо неї складено підозру у вчиненні іншого злочину». Також А. В. Яценком пропонується дати дещо уточнене визначення підозрюваного: «Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276–279 цього Кодексу, складено підозру у вчиненні кримінального правопорушення, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено підозру у вчиненні кримінального правопорушення, однак її не вручено внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, відмови особи від отримання підозри, чи у зв'язку з смертю особи» [139].

Окрім того, А. В. Яценко пропонує внести зміни до ст. 278 КПК України стосовно механізму вручення підозри: «Підозра вручається в день її складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень, про що складається протокол. Підозру також може бути вручено за дорученням слідчого або прокурора іншими уповноваженими особами. Належним підтвердженням вручення особі підозри є розпис особи про її отримання, відеозапис вручення особі (відмови від отримання) підозри. У випадку не вручення особі підозри в день її складання прокурор, слідчий вживають заходів для її вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень» [139].

У цьому законопроекті частково має підтвердження запропонована нами позиція, проте, на нашу думку, доцільніше ч. 1 ст. 42 КПК України викласти в такій редакції:

«1. Підозрюваним є особа, щодо якої в установленому цим Кодексом порядку винесено постанову про підозру її у вчиненні кримінального правопорушення з моменту вручення їй такої постанови або ж з моменту ознайомлення із її змістом в порядку глави 6 цього Кодексу, або особа, яку

безпосередньо затримано за підозрою в учиненні кримінального правопорушення».

Саме так ми пропонуємо позбутися незрозумілості між термінами та закріпити підозру як процесуальне рішення, тобто виразити її у формі постанови, а сам процес вручення та ознайомлення із змістом підозри подати як процес повідомлення про підозру та здійснювати його за правилами повідомлення.

Є звісно й інші бачення вдосконалення інституту повідомлення про підозру, які запропоновано у наукових джерелах чи пропозиціях змін до законів, наприклад, проєкт закону № 2035-IX від 15.02.2022 [63, с. 92].

Більшість із них солідарні із вищевказаною нами думкою та характеризуються необхідністю винесення попереднього процесуального рішення, в якому формулюється зміст підозри [63, с. 92].

Наприклад, В. О. Гринюк висловлює свою позицію так, що законодавець повинен констатувати, що повідомлення про підозру є процесуальним рішенням слідчого, а статусу підозрюваного особа набуває не з моменту вручення такого рішення, а з моменту його прийняття слідчим чи прокурором [38, с. 666].

Продовжуючи цю тематику, зазначимо, що А. В. Андрейчук пропонує на слідчого за погодженням із прокурором покласти обов'язок оформити до повідомлення особи про підозру у випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України, процесуальне рішення про притягнення особи як підозрюваного постановою, яка буде юридичною підставою визнання особи підозрюваним. Постанова про притягнення як підозрюваного повинна підлягати винесенню у всіх випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України. Зокрема, КПК України, на його думку, потрібно доповнити статтею 276-1 у такій редакції:

«Стаття 276-1. Постанова про притягнення як підозрюваного.

1. У випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 цього Кодексу, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором виносить постанову про притягнення особи як підозрюваного.

2. У постанові зазначається зміст підозри, фактичні обставини і правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність і наводяться мотиви прийнятого рішення.

3. Копія постанови вручається підозрюваному одночасно з врученням письмового повідомлення про підозру» [11, с. 204–205].

Розвиваючи тематику, зазначимо, що Г. М. Гапотченко вважає за доцільне доповнити КПК статтею «Постанова слідчого, прокурора про визнання особи підозрюваною» такого змісту: «Коли у кримінальному провадженні отримані докази, які вказують на вчинення кримінального правопорушення певною особою, слідчий, прокурор з додержанням вимог ст. 110 цього Кодексу вносить мотивовану постанову про визнання такої особи підозрюваною. Коли у кримінальному провадженні отримані докази, які вказують на вчинення особою декількох кримінальних правопорушень певною особою, слідчий, прокурор з додержанням вимог ст. 110 цього Кодексу вносить єдину мотивовану постанову про визнання такої особи підозрюваною із зазначенням обставин вчинення усіх доведених доказами кримінальних правопорушень.

Окрім загальних відомостей, визначених статтею 110 цього Кодексу, у резолютивній частині постанови про визнання особи підозрюваною зазначається стаття (статті) кримінального закону, що передбачає відповідальність за скоєння кримінального правопорушення, у вчиненні якої (яких) підозрюється особа. Про визнання особи підозрюваною має бути повідомлено письмово у спосіб та терміни, передбачені цим КПК. Підозрюваний, що затриманий, повідомляється письмово через адміністрацію ізолятора тимчасового тримання.

Копія постанови має бути вручена підозрюваному не пізніше двох днів з моменту її винесення слідчим, прокурором. У разі переховування від органів досудового розслідування чи неявки підозрюваного без поважних обставин для отримання копії постанови, копія постанови вручається підозрюваному не пізніше дня явки підозрюваного до слідчого, прокурора

або його приводу. Відомості про визнання особи підозрюваним вносяться слідчим, прокурором до ЄРДР у порядку, передбаченому цим КПК [29, с. 163–164].

Умовно є ще один шлях запропонований Є. О. Наливайком. На його думку, більш правильно буде змінити ч. 1 ст. 278 КПК України та викласти її у такій редакції: «Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у разі неможливості такого вручення після виконання слідчим усіх можливих дій для виклику особи, після чого, вважаючи, що особа належним чином повідомлена про підозру та має статус підозрюваної, слідчий за згодою із прокурором має право зупинити досудове розслідування та оголосити особу в розшук. Після знайдення особи, слідчий повинен вручити останній повідомлення про підозру протягом 24 годин» [111, с. 377].

Проте, ми погоджуємося із Ю. П. Аленіним та І. В. Гловюк і вважаємо, що цей шлях не є досконалим, оскільки, на нашу думку, він не гарантує ні «виконання слідчим усіх можливих дій для виклику особи», оскільки, як вказувалося, викликати її взагалі неможливо, ні забезпечення прав особи, яка фактично і не знає, що стосовно неї складено повідомлення про підозру, то стверджувати про належне повідомлення тут неможливо [9].

На противагу вказаному шляху Ю. П. Аленін та І. В. Гловюк відповідно пропонують:

«Із метою уніфікації рішення про надання особі статусу підозрюваного із ч. 3 ст. 110 КПК України, відповідно до якої рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови, передбачити у главі 22 КПК України не складення слідчим за погодженням із прокурором або прокурором повідомлення про підозру, а винесення постанови про залучення як підозрюваного. Відповідно, глава 22 повинна іменуватися «Залучення як підозрюваного», у зв'язку з чим необхідно внести зміни до інших статей цієї глави та решти пов'язаних статей КПК України. У разі винесення постанови про залучення як підозрюваного втрачає сенс існування

такого акта, як повідомлення про підозру, оскільки особі слід вручати саме її копію. Тому відповідні текстуальні зміни повинні бути внесені до інших статей глави 22 та інших пов'язаних статей КПК України.

Враховуючи необхідність формалізації спрямування кримінальної процесуальної діяльності у разі встановлення достатніх даних для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення на остаточне викриття та доведення винуватості саме цієї особи, особа повинна визнаватися підозрюваною з моменту складення постанови про залучення її як підозрюваного. Для забезпечення прав підозрюваного слід передбачити обов'язок слідчого, прокурора вручити копію постанови та пам'ятку, роз'яснити права у строк 24 години з моменту складення постанови, а у разі, якщо особа ухиляється від розслідування, її місцезнаходження невідоме – негайно після її явки до слідчого, прокурора або у цей же строк з моменту встановлення її місцезнаходження. У разі невиконання цієї вимоги у підозрюваного буде можливість оскаржити бездіяльність слідчого, прокурора до слідчого судді на підставі п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України» [9].

Якщо ж мовити про нашу чітку кінцеву правову позицію, то ми відстоюємо необхідність переходу інституту «повідомлення про підозру» із розряду процесуальних дій у розряд процесуальних рішень, й вбачаємо необхідним внесення низки змін до КПК України, таких як:

Доповнити ст. 110 КПК України ч. 3-1 та викласти її в наступній редакції:

«3-1. Підозра особи у вчиненні нею кримінального правопорушення є процесуальним рішенням, яким слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором, прокурор висуває твердження того, що вказана особа є причетною до вчинення нею кримінального правопорушення, яке ґрунтується на підставах, передбачених ч. 1 ст. 276 цього Кодексу».

Доповнити ч. 5 ст. 110 КПК України п. 4 та викласти його в такій редакції:

«4. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення виноситься із дотриманням вимог, передбачених цією статтею та, крім того, повинна відповідати вимогам ст. 277 цього Кодексу».

Такі зміни зобов'язують нас внести зміни до низки інших, дотичних статей, тому пропонуємо викласти ст.ст. 276–278 КПК України у таких редакціях:

«Стаття 276. Випадки винесення постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.

1. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення обов'язково виноситься з дотриманням правил, передбачених ст. 110 цього Кодексу в порядку, передбаченому ст. 278 цього Кодексу, у випадках:

1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

2) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.

Особливості порядку здійснення повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.

2. У випадках, передбачених ч. 1 цієї статті, слідчий, дізнавач, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 цього Кодексу.

3. Після повідомлення про права слідчий, дізнавач, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав».

«Стаття 277. Зміст постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.

1. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення складається прокурором або слідчим, дізнавачем за погодженням з прокурором.

Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення, окрім відомостей, що передбачені ч. 3 ст. 110 КПК України, має містити такі відомості:

1) прізвище та посаду слідчого, дізнавача, прокурора, який здійснює повідомлення;

2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце реєстрації та фактичного проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;

3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення;

4) зміст підозри;

5) правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;

7) права підозрюваного;

8) підпис слідчого, дізнавача, прокурора, який виніс постанову та який здійснив повідомлення».

«Стаття 278. Вручення постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.

1. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення вручається в день її складення слідчим, дізнавачем або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.

2. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання.

3. У разі якщо затриманій особі не вручено постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення після двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню.

4. Дата і час вручення постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, дізнавачем, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань».

«Стаття 279. Зміна постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.

У випадку виникнення підстав для нової підозри або зміни раніше повідомленої підозри слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені статтею 278 цього Кодексу та як результат винести постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення із відповідними змінами. Якщо попередньо постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення виносив прокурор, винести нову постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення має право виключно прокурор».

Уважаємо, що така інтерпретація норм дозволить позбутися неоднозначності, двоякості трактувань поняття повідомлення про підозру та вирішить низку проблем, що виникають при їх практичному застосуванні.

Окрім того, таку позицію підтримують 142 респонденти зі 170 опитаних (83,5%).

Висновки до розділу 3

Провівши дослідження правових норм, що регулюють здійснення повідомлення у кримінальному провадженні іноземних держав, можемо стверджувати, що в усіх є і більш традиційні способи (особисте вручення

повідомлення, поштове відправлення, служба доставки, факсимілярний зв'язок), і впроваджуються новітні (електронна пошта, телефонний зв'язок, E-file тощо). Як і наша держава, закордоном також стикаються із проблематикою здійснення повідомлення учасників кримінального провадження та із проблематикою підтвердження здійснення такого повідомлення, з чим, як показує дослідження, законодавці борються шляхом удосконалення їх законодавства – детально прописують процедуру здійснення повідомлення, його доставки, а також описують законні способи підтвердження їх отримання, і як видно по чисельності внесених змін до КПК іноземних держав постійно їх розширюють й удосконалюють відповідно до вимог сучасності.

Як бачимо, законодавці одних держав прописують вказані норми у кримінальному процесуальному кодексі, спеціально виділяючи для цього окремі статті, називаючи їх «Доставка», «Способи доставки і терміни», «Підтвердження доставки» тощо, інші ж «задовольняються» відсильними чи бланкетними нормами, посилаючись на спеціалізовані нормативно-правові акти (приміром, на закони, що регулюють правила поштових відправлень, служб доставки тощо), інші ж узагалі приймають для цього окремі нормативно-правові акти.

Тобто у кожній країні проблематиці цього питання приділену достатню увагу та їх законодавець постійно вдосконалюється з метою усунення «пробілів» та синхронізації законодавства із науково-технічним прогресом.

Як бачимо, наразі не простежується масова практика здійснення повідомлення у кримінальному провадженні через соцмережі та різні інтернет-додатки, такі як «WhatsApp», «Skype» чи «Telegram», навіть у провідних країнах світу, проте перші спроби, при чому на міжнародному рівні, такої практики зроблені, що свідчить про осучаснення кримінального процесу та залишає відкритим поле для діяльності щодо синхронізації кримінального процесуального законодавства із вимогами теперішнього суспільства та зростаючими темпами науково-технічного процесу.

Окрім того, на нашу думку, така практика промовисто свідчить про відсталість законодавства у площині здійснення повідомлення у кримінальному процесі від реальних можливостей осучаснених способів його здійснення та вказує на необхідність його доопрацювання у цій площині та приведення його у відповідність до вимог сучасного суспільства.

Здійсненим дослідженням у вказаному розділі показано, що проблеми інституту повідомлення у кримінальному провадженні є доволі гострими і практики стикаються із ними щодня, а це відповідно вимагає негайного їх викорінення, і способів це зробити є декілька:

1. Законодавчий. Полягає у внесенні змін і доповнень до чинного законодавства, що регулює процедуру здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. Розширення та деталізація відповідних законодавчих норм, введення певних видів відповідальності за порушення правил здійснення повідомлення.

2. Науково-доктринальний. Полягає у науковому переосмисленні понять «повідомлення», «повідомлення про підозру», «здійснення повідомлення», «підтвердження повідомлення» тощо, виведенню відповідних доктринально, а надалі на їх основі й законодавчо обґрунтованих визначень цих понять. А також полягає у присвяченні в науці кримінального процесу більшої уваги питанню дослідження та вирішення проблем інституту повідомлення у кримінальному провадженні.

3. Техніко-криміналістичний. Сюди відносимо розроблення криміналістикою криміналістичної тактики і методики здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, створення єдиної методики здійснення повідомлення у кримінальному провадженні за несприятливої кримінальному провадженню поведінки особи/сторони провадження, при створенні особою перешкод у його здійсненні, отриманні тощо.

4. Технічно-оснащувальний. Сюди відносимо процедуру забезпечення органу досудового розслідування, прокуратури, суду відповідними технічними засобами, що уможливають здійснення повідомлення у

кримінальному провадженні, такими як пристрої мобільного, факсимілярного, інтернет-зв'язку, пристрої з функціями аудіо-, відеофіксації, програмного забезпечення тощо.

5. Новітньо-упроваджувальний. Тут маємо на увазі розроблення та впровадження новітніх способів і методик здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, розроблення сучасного, спеціалізованого програмного забезпечення (відповідних інтернет-додатків, видів електронних доставок документів тощо), залучення новинок науково-технічного прогресу, як приклад Естонії – створення єдиної державної інтернет-платформи (RIK) для обміну інформацією тощо.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації викладено науково обґрунтовані положення, що відображають результат проведеного дослідження, характеризуються науковою новизною, мають теоретичне і практичне значення для науки кримінального процесу та практичної діяльності стосовно здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, зокрема:

1. Обґрунтовано на основі застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме методу системного аналізу, а також діалектичного, логічного, історичного, історико-правового, порівняльно-правового, статистичного, соціологічного методів, що сучасний стан інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування (починаючи з КПК 1922 року й завершуючи КПК 2012 року), хоча й зробив і кількісний, і якісний прорив у своєму розвитку (змісті процесуальної форми та значенні), все-таки потребують подальшого розвитку перспективні напрями його дослідження, такі як розроблення положень теоретичного і практичного характеру та їх обґрунтування, формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій стосовно вдосконалення інституту повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, кримінального процесуального законодавства загалом і практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

2. Становлення інституту повідомлення у кримінальному процесі було довготривалим, у зв'язку із чим виокремлено п'ять його основних етапів: перший – період від дії Закону XII Таблиць (римське право) до дії «Польської правди» та Статуту Великого князівства Литовського (перша половина XVII ст.); другий – період від Указу «Об отмене в судных делах очных ставок, о бытии вместо оных расспросу и розыску, о свидетелях, об отводе оных, о присяге, о наказании и лжесвидетелей и о пошлинных деньгах»

1697 року до Зводу Правил 1743 року («Права, за якими судиться малоросійський народ»), прийнятих у Російській імперії, до складу якої тоді входила Лівобережна Україна; третій – починається з декрету Всеросійського ЦВК від 24.11.1917 та завершується в 1960 році, коли було прийнято КПК УРСР; четвертий – період від прийняття КПК УРСР у 1960 році до 2012 року, коли було прийнято КПК уже незалежної України; п'ятий – від 2012 року, тобто від часу дії КПК України, та який триває і досі.

3. Поняття «повідомлення» та «виклик» у судовому, а згодом і досудовому процесах на всіх етапах історії їх становлення «ішли» поруч, вони ніби тотожні у своїй юридичній площині, поєднуються єдиною правовою природою, механізмом реалізації, а також загалом мають єдину «підвалину» – інформативний характер.

4. Серед позитивних новацій чинного КПК України у розрізі задекларованої проблематики виділено наступні: уперше КПК України 2012 року повідомленню у кримінальному процесі присвячено окрему главу кримінального процесуального кодексу – главу 6; повідомлення у кримінальному провадженні визначено саме як процесуальну дію; окремо визначено випадки повідомлення у кримінальному провадженні; чітко та деталізовано описано зміст повідомлення у кримінальному провадженні; повідомленню надано ознак процесуального рішення у кримінальному процесі – мається на увазі повідомлення про підозру (глава 22 КПК).

5. Основними функціями здійснення повідомлення є забезпечення реалізації учасником своїх процесуальних прав, а також забезпечення правомірної поведінки учасників кримінального провадження, що водночас є також і гарантією здійснення ними своїх обов'язків, доведення до відома учасників кримінального провадження певної інформації в усній чи письмовій формі, тобто здійснення їх інформування.

6. Проблематика здійснення повідомлення в кримінальному провадженні вирізняється за такими категоріями: 1) недосконалість регулювання інституту здійснення повідомлення у кримінальному

провадженні на законодавчому рівні; 2) відсутність єдиної, стабільної, теоретично обґрунтованої практики застосування норм кримінального процесуального кодексу при виникненні проблемних ситуацій під час здійснення повідомлення у кримінальному провадженні; 3) значна «законсервованість» законодавства, що стосується здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, незмога його «іти в ногу з часом» та змінюватися відповідно до темпів розвитку суспільства; 4) відсутність сучасного, якісно наповненого технічного забезпечення для фактичного здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. Сюди ми відносимо відсутність належного забезпечення на державному рівні органів досудового розслідування, прокуратури, суду технічними засобами фіксації (пристроїв із функціями аудіо-, відеофіксації, факсимілярного зв'язку тощо), відсутність якісного програмного забезпечення, прийнятного та закріпленого на національному рівні, що б відповідало державним стандартам, для уможливлення функцій передачі даних через інтернет-мережу тощо, які водночас могли б забезпечити дотримання таємниці листування і таємниці досудового розслідування.

7. Проаналізовано, що закордоном, а саме в Республіці Польща, Республіці Австрія, Словацькій Республіці, Чеській Республіці спостерігаються як і більш традиційні способи здійснення повідомлення в кримінальному провадженні, так і впроваджуються новітні. Так, як і наша держава, зарубіжні країни також стикаються із проблематикою здійснення повідомлення учасників кримінального провадження та з проблематикою підтвердження здійснення такого повідомлення, що, як показує дослідження, законодавці усувають зазвичай шляхом удосконалення свого законодавства.

8. Обґрунтовано, що шляхами вдосконалення здійснення повідомлення у кримінальному провадженні є: законодавчий, науково-доктринальний, техніко-криміналістичний, технічно-оснащувальний, новітньо-упроваджувальний.

9. Аргументовано, що у зв'язку із необхідністю вдосконалення правового регулювання інституту повідомлення у кримінальному провадженні й усунення прогалин у кримінальному законодавстві потрібно викласти в нових редакціях статті 112, 135, 136–279 КПК України, частину 1 статті 42, доповнити частиною 3-1 статтю 110 КПК України, доповнити пунктом 4 частину 5 статті 110 КПК України, частину 1, 2, 3 статті 111 КПК України, доповнити частиною 4 статтю 111 КПК України, доповнити КПК України статтями 111-1, 111-2, 112-1, доповнити КУпАП статтею 185-15.

10. Необхідно позбутися «традиції відсильності» між нормами «повідомлення-виклик», відтак позбутися нерозбірливості та двоякості застосування таких норм і чітко окремо прописати порядок та правила здійснення повідомлення у кримінальному провадженні, для чого виділити окрему спеціальну норму та доповнити КПК України статтею 111-1 «Порядок здійснення повідомлення у кримінальному провадженні», де будуть чітко зазначені способи здійснення повідомлення, особи, яким воно може бути здійснене, та строки такого здійснення.

11. Доцільно встановити чіткий перелік способів і строків підтвердження отримання повідомлення чи ознайомлення із його змістом, для чого доповнити КПК України спеціалізованою нормою: «Стаття 111-2. Підтвердження отримання стороною повідомлення або ознайомлення з його змістом іншим шляхом». Також слід запровадити можливість учаснику провадження чи стороні обирати зручний для них спосіб здійснення її інформування чи підтримання контакту із нею, для реалізації чого запропоновано ввести до КПК України статтю 112-1 «Право на вибір способу інформування, підтримання контактів із учасниками провадження».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 200-й Федеральний закон Республіки Австрії від 01.04.1982. URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1982_200_0/1982_200_0.pdf (дата звернення: 25.05.2021).
2. Agency. Center of Registers and Information Systems (RIK). URL: <https://www.rik.ee/en/agency> (дата звернення: 28.04.2021).
3. Balzer O. *Historia porownawcza praw slowianskich*. Armoryka, Sandomierz. 2019. 68 с.
4. Balzer O. *Statutormianski w zatwierdzeniu Zygmunta I s 1519*. Lwów, 1910. 290 с.
5. Абрамов С. Н. *Советский гражданский процесс*. Москва : Госюриздат, 1952. 420 с.
6. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/povidomlennja> (дата звернення: 05.06.2021).
7. Актуальні проблеми кримінально-процесуальної теорії та проект КПК України / Ю. Groшевий, О. Капліна. *Право України*. 2009. № 12. С. 209–217.
8. Акты, изданные Виленской Археографической комиссией. Копные суды : у 39 т. / Вильна : Тип. А. Г. Сытина, 1891. Т. XVIII. 639 с.
9. Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та шляхи удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161–169.
10. Алієва О. М. Загальний аналіз інституту повідомлення про підозру. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 95-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Стрельцова Льва Михайловича (1918–1979). Четверті юрид. читання* (м. Одеса, 25 жовтня 2013 р.). Одеса : Астропринт, 2013. С. 7–12.

11. Андрейчук А. В. Повідомлення про підозру як підстава визнання особи підозрюваним: сучасний стан і напрямки удосконалення. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції* (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.) / відпов. за випуск Ю. П. Аленін. Одеса : Юридична література, 2013. С. 200–205.
12. Андрейчук А. В. Правова природа повідомлення про підозру. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2013. № 1(3). С. 259–271.
13. Баганець О. В. Реалії правосуддя: безпідставне повідомлення про підозру та затримання громадян без санкції суду. URL: <http://baganets.com/blogs-baganets/real-pravosuddja-bezp-dstavne-povdomlen.html> (дата звернення: 08.05.2021).
14. Банчук О. Розумний строк розгляду справи у суді: європейські стандарти та українські реалії. *Адвокат*. 2005. № 11 (62). С. 7–10.
15. Бардаш А. До питання щодо диференціації процесуальної форми. *Юридичний вісник*. 2012. № 3. С. 131–136.
16. Басиста І. В. Окремі проблеми слідчої практики та шляхи їх усунення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2. С. 111–121.
17. Басиста І. В. До питання встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2015. Вип. 61. С. 417–422.
18. Басиста І. В., Максимів Л. В. Окремі проблеми набуття особою статусу підозрюваного у кримінальному процесі: вимоги чинного КПК та практика Європейського суду з прав людини. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2017. № 4. С. 190–196.
19. Батюк О. В. Правовий статус обвинуваченого на досудовому слідстві : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата

юридичних наук : спец. 12.00.09. Київський національний ун-т внутрішніх справ. Київ, 2007. 195 с.

20. Бержель Ж.-Л. Общая теория права. Москва : NOTA-BENE, 2000. 576 с.

21. Білоус О. Д. Здійснення виклику слідчим, прокурором, судового виклику у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 283 с.

22. Бойко І. Й. Джерела та характерні риси права в Галичині в складі Польського Королівства (1387–1569) : монографія. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 344 с.

23. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX–XX ст.). Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 904 с.

24. Боруш А. О. Інститут підозри в кримінальному провадженні: поняття, ознаки та значення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6. Т. 4. С. 29–33.

25. Василенко М. П. Матеріали до історії українського права: в 2 т. *Збірник соціально-економічного відділу №11*. Київ, 1929. Т. 1. 336 с.

26. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 19. *Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура* / редкол. В. Т. Нор (голова) та ін. Нац. акад. прав. наук України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 618 с.

27. Владимирский-Буданов М. Ф. Население Юго-Западной России от половины XV до Люблинской унии: у 2 т. Киев : Тип Г. Т. Корчак-Новицкого, 1891. Т.1. 210 с.

28. Воротинцев Є. Інформативність письмового повідомлення про підозру в системі змагального кримінального судочинства України. *Вісник прокуратури*. 2014. № 1. С. 90–96.

29. Гапотченко Г. М. Набуття особою статусу підозрюваного за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року) / ред. кол.: О. О. Волобуєва, В. П. Горбачов, Д. С. Паламар. Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. С. 160–165.

30. Гладун О. З., Зелінський О. В. Повідомлення про підозру: кримінальна процесуальна дихотомія. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2. С. 58–72.

31. Глинська Н. В., Клепка Д. І. Оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 17–32.

32. Глинська Н., Лобойко Л., Шило О. Належні суб'єкти повідомлення про підозру судді. *Юридичний вісник України*. 2017. № 43–44. С. 14–19.

33. Гловюк І. В., Степаненко А. С. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Правова позиція*. 2018. №1(20). С. 13–20.

34. Гончаренко В. Д. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: у 2 т. Київ, 1998. Т. 1. 504 с.

35. Григорьев В. Н., Победкин А. В., Яшин В. Н. Уголовный процесс : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Эксмо, 2008. 816 с.

36. Гринюк В. О. Окремі питання вдосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру. *Сучасні проблеми криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, проф. В. П. Колмакова* (м. Одеса, 27–28 вересня 2013 р.). Одеса : Юрид. л-ра, 2013. С. 93–96.

37. Гринюк В. Окремі питання повідомлення особи про підозру як початок реалізації функції обвинувачення. *Право України*. 2013. № 11. С. 120–126.

38. Гринюк В. О. Правова регламентація процесуального порядку повідомлення особі про підозру. *Правове життя сучасної України*:

матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.): у 2 т. / відп. ред. В. М. Дрьомін. Одеса : Юридична література, 2014. Т. 1. С. 663–666.

39. Гринюк В. О. Спростування стороною захисту підозри (первинного обвинувачення) під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 45–55.

40. Грозовський І. М. Право Нової Січі (1734–1775 рр.) : навч. посібник. Харків : Вид-во ун-ту внутр. Справ, 2000. 108 с.

41. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. Х.: Вища шк., 1979. 144 с.

42. Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів, 2017. С. 249–254.

43. Гуртієва Л. М. Поняття та правова природа повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. *Митна справа*. 2014. № 6 (96). Ч. 2. С. 185–190.

44. Документы на половецком языке XVI в. / Т. И. Грунин. Москва : Наука, 1967. 430 с.

45. Електронний файл. *RIK: веб-сайт*. URL: <https://www.rik.ee/et/e-toimik> (дата звернення: 28.04.2021).

46. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72425211> (дата звернення: 17.05.2020).

47. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43535227> (дата звернення: 17.05.2020).

48. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68194346> (дата звернення: 17.05.2020).

49. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73301384> (дата звернення: 17.05.2020).

50. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73758233> (дата звернення: 17.05.2020).

51. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73895380> (дата звернення: 17.05.2020)

52. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86365236> (дата звернення: 17.05.2020).

53. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за грудень 2020 року. *Офіційний сайт Генеральної прокуратури України: веб-сайт*. URL: https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3DL5z9B9SXtJcq4_LgwHlkKHZ9MzSyZSRdsWqWG185aS7Mt2vciy1GVLP30LXlpE5DRpoIeuuKSht6G7SDLH5c8V4mMXYMvKglhp1E8w%253ATvADPThKnnbpN3qW%26r%3D1624811020621&default_mode=view&lang=uk#start=0 (дата звернення: 25.10.2021).

54. Звіт Національної поліції України за 2020 рік. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf> (дата звернення: 01.06.2021).

55. Здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого / Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний. *Юридичний журнал «Право України»* (україномовна версія). 2015. № 7. С. 51–57. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1691/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%2820%29.pdf> (дата звернення: 20.05.2021).

56. Зеленецький В. С. Державне обвинувачення в системі кримінально-процесуальних стадій. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. № 4. С. 98–106.

57. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії: автореферат

дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец.12.00.01. Львів, 2002. 190 с.

58. Зіньковський І. П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... д-ра. ф-ї : 081. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. 281 с.

59. Іванова А. Ю. Порівняльно-правовий метод як методологічний інструментарій прихильників наукового напрямку «політики права». *Альманах права*. 2012. № 3. С. 175–178.

60. Івасюк І. Г. Інститут «Повідомлення про підозру» нового кримінального процесуального законодавства України. *Митна справа*. 2013. № 4 (88). Ч. 2. Кн. 2. С. 74–79.

61. Іващенко О. В. Інформування учасників кримінального провадження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса, 2013. 20 с.

62. Іващенко О. В. Підстави і процесуальний порядок зміни повідомлення про підозру за новим КПК України. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В. М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2012. С. 339–340.

63. Іващенко О. В. Правова природа повідомлення про підозру за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Наше право*. 2012. № 4. Ч. 2. С. 89–94.

64. Індекс злочинності за країнами 2021. *NUMBEO: веб-сайт*. URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2021&%20region=150 (дата звернення: 12.04.2021).

65. Історія держави і права України / А. С. Чайковський, В. І. Батрищенко, Л. О. Зайцев та ін. ; за ред. А. С. Чайковського. Київ, 2003. 512 с.

66. Калиновський К. Б. Основные виды уголовного судопроизводства. СПб, 2002. 63 с.
67. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1(5). С. 238–242.
68. Капліна О. Повідомлення про підозру: протистояння правових позицій сторін обвинувачення та захисту. *Право України*. 2017. № 12. С. 74–81.
69. Карпенко М. І., Чередник В. М. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів. *Юридична наука*. 2011. № 4–5.
70. Карпов Н. С. Наслідки незаконного повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2014. Вип. 5. Т. 3. С. 132–136.
71. Карпов Н. С. Дьомін Ю. М. Повідомлення у кримінальному провадженні. Наукова спільнота: веб-сайт. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1361/> (дата звернення: 05.04.2021).
72. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15?ed=201708038#Text> (дата звернення: 02.05.2021).
73. Коломієць М. Повідомлення про підозру: дискусійні питання. *Наука онлайн: міжнародний електронний науковий журнал*. 2020. № 9. 13 с. URL: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2020/09/Kolomiyets.pdf> (дата звернення: 25.04.2021).
74. Коломійчук В. О. Позбавлення статусу підозрюваного: лайфхак стороні захисту. *Офіційний сайт Ліга. Блоги*. URL: <https://blog.liga.net/user/vkolomiychuk/article/31278> (дата звернення: 20.07.2021).

75. Косарева Т. Законодавча регламентація викликів і повідомлень (історія розвитку – 1-й та 2-й етапи). *Підприємництво, господарство і право*. 2011 (10). С. 64–67.

76. Костенко С. Проблемні питання існуючого підходу до визначення дотримання конституційних прав і свобод громадянина при повідомленні про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації слідчих суддів України*. 2016. № 1. С. 34–36.

77. Костів Н. Р. Повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу* : матеріали наукового семінару (м. Івано-Франківськ, 6 грудня 2012 року) / ред. кол.: О. В. Острогляд (голов. ред.) та ін. Івано-Франківськ : Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького, 2012. С. 125–128.

78. КПК Естонської республіки. Riigi Teataja: веб-сайт. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/105122017009> (дата звернення: 05.03.2021).

79. КПК Республіки Австрія. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326> (дата звернення: 12.03.2021).

80. КПК Республіки Польща. ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych: веб-сайт. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890.555/U/D19970555Lj.pdf> (дата звернення: 01.03.2021).

81. КПК Словацької Республіки. Закони для людей: веб-сайт. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301> (дата звернення: 25.02.2021).

82. КПК Чеської Республіки. Закони для людей: веб-сайт. URL: <https://www.zakonprolidi.cz/cs/1961-141> (дата звернення: 25.02.2021).

83. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

84. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12,

№ 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.05.2022).

85. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.

86. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація та ін. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

87. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Навчальні матеріали онлайн: веб-сайт. URL: <https://pidru4niki.com/1685051749264/pravo/povidomlennya> (дата звернення: 05.02.2021).

88. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одіссей, 2013. 1104 с.

89. Кримчук С. Г. Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні : дис. ... д-ра ф-ії : 0081. Київ, 2020. 223 с.

90. Крушинський Р. Історія становлення інституту подання доказів у кримінальному судочинстві України до судової реформи 1864 року. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 53. С. 375–382.

91. Кувалдина Ю. В. Ретроспектива розвитку упрощених форм производства в уголовном процессе России. *Юридический аналитический журнал*. 2003. № 4 (8). С. 97–113.

92. Кульчицкий В. С. Осуществление правосудия в армянских поселениях в Прикарпатье. *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов*. Вып. III. Ереван : Изд-во АН Армянской ССР, 1971. 272 с.

93. Леонтович Ф. Очерки истории литовско-русского права. СПб. : Типография В. С. Балашева и К°, 1894. 159 с.
94. Лепей О. В., Лепей М. В. Оскарження повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 380–382.
95. Лисюк Ю. В. Окремі аспекти набуття процесуального статусу підозрюваного у досудовому розслідуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Т. 11. № 2 (30). С. 56–62.
96. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.
97. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Ч. 1. Загальні положення досудового розслідування. Київ : Істина, 2012. 288 с.
98. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій. Київ : Істина, 2007. 456 с.
99. Лукашкина Т. В. Доказывание как этап правоприменительного процесса. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листопада 2013 р.)*. Одеса : Юрид. л-ра, 2013. С. 30–36.
100. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. Москва : Юристь, 2006. 168 с.
101. Луцкая гродская записовая и поточная книга 1577 г. *Описи актовых книг Киевского центрального архива: официальное издание архива / уклад. Е. П. Дякоковский*. К.: Тип. Т. Г. Мейнандера, 1907. 143 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=00003883 (дата звернення: 05.09.2020).
102. Мазур О. С. Інститут «підозри» у кримінальному процесі України: історія виникнення та сучасний стан. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 207–211.

103. Максименко Н. Поняття та правова природа підозри. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 164–168.
104. Маляренко В. Т., Шаповалова О. А. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: переваги та недоліки. *Судова практика*. 2012. № 11/12. С. 7–18.
105. Маляренко В. Т. Становлення і розвиток кримінально-процесуального права на різних етапах історії України. *Право України*. 2004. № 8. С. 3–7.
106. Марченко К. Уведомление лица о подозрении при неустановлении его местонахождения: проблемы регламентации. *Legel çı vita*. 2013. № 4. С. 54–57.
107. Маслюк О. В. Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення) : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.09. Львів, 2017. 217 с.
108. Мироненко О. М. Суд і судочинство в УНР (березень 1917 – квітень 1918). *Вісник Академії правових наук України*. 1994. № 2. С. 60–68.
109. Михайловская И. Б. Социальное назначение уголовной юстиции и цель уголовного процесса. *Государство и право*. 2005. № 5. С. 111–118.
110. Мурадян Э. М. Судебное право. СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юрид. Центр Пресс», 2007. 575 с.
111. Наливайко Є. О. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування. *Публічне право*. 2013. № 9. С. 375–380.
112. Науково-практичний коментар КПК України. *Мего-інфо. Юридичний портал № 1: веб-сайт*. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0-6-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>
(дата звернення: 05.10.2020).

113. Нефедьев Е. А. Учебник русского гражданского судопроизводства. Москва, 1909. 403 с.
114. Никоненко М. Я. Кримінально-процесуальні гарантії прав і законних інтересів особи, яка підозрюється у вчиненні злочину : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2007. 181 с.
115. Новак Р. В. Інститут угод як прояв диференціації кримінально-процесуальної форми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 3 (15). С. 74–86.
116. Нор В. Т., Шевчук М. І. Обґрунтована підозра як підстава для обрання запобіжного заходу та продовження його строків: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Право і суспільство*. 2019. С. 173–187.
117. О порядке рассмотрения судами дел о расторжении брака: Инструкция НКЮ СССР от 27.11.1944 г. № 1622. *Сборник нормативных материалов по советскому семейному праву*. Москва : Б.и, 1965. С. 25–28.
118. О строжайшем соблюдении процессуальных норм в гражданском процессе: Постановление 52-го Пленума Верховного Суда СССР от 28.10.1935. *Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР (1924–1963)*. Москва, 1964. 479 с.
119. Огляд практики Вищого антикорупційного суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05.09.2019 до 27.04.2020. LIGA 360: веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VAA00004> (дата звернення: 05.09.2021).
120. Оголошення про виклик до суду будуть оприлюднюватися автоматично. *Ліга-Закон: веб-сайт*. URL: https://buh.ligazakon.net/news/195169_ogoloshennya-pro-viklik-do-sudu-budut-oprilyudnyuvatsya-avtomatichno (дата звернення: 10.07.2021).
121. Ожегов С. И. Словарь русского языка: около 57.000 слов. / под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва : Рус. яз., 1984. 497 с.

122. Основы гражданского судопроизводства Союза ССР и союзных республик: Основы законодательства Союза ССР и союзных республик. Москва, 1987. URL: <https://docs.cntd.ru/document/9007340> (дата звернення: 10.11.2020).

123. Основы римского частного права / под ред. С. А. Слипченко, О. И. Смотрова. Харьков : Єспада, 2007. 192 с.

124. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні при повідомленні про підозру під час досудового розслідування: дис. ... канд. юр. наук.: 12.00.09. Львів, 2016. 206 с.

125. Повідомлення про підозру: правозастосовні аспекти. В. Н. Кубальський. *Судова апеляція*. 2017. №1. С. 60–66.

126. Повідомлення. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. *Навчальні матеріали онлайн: веб-сайт*. URL: <https://pidru4niki.com/1685051749264/pravo/povidomlennya> (дата звернення: 28.04.2021).

127. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Засуджені без підозри. *Закон і бізнес*. 2018. № 44 (1394) 03.11–09.11.2018. URL: https://zib.com.ua/ua/print/135115-nadmirna_zavantazhenist_prokuroriv_ne_vipravdovue_porushen_z.html (дата звернення: 02.12.2020).

128. Погорецький М. А., Гринюк В. О. Повідомлення судді про підозру: проблемні питання правового регулювання, теорії та практики. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 58–71.

129. Понамаренко Д. Деякі питання повідомлення про підозру. *ЛІГА. Блоги: веб-сайт*. URL: <https://blog.liga.net/user/ponomarenko/article/28193> (дата звернення: 20.05.2021).

130. Порушення прав адвокатів: опубліковані звіти. *Закон і бізнес: веб-сайт*. URL: <https://zib.com.ua/ua/133022.html> (дата звернення: 20.04.2021).

131. Посвистак О. Здійснення повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 280–285.

132. Постановление ВЦИК от 25.05.1922 об уголовно-процессуальном кодексе (вместе с уголовно-процессуальным кодексом Р.С.Ф.С.Р.). В. С. Левоневский. URL: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss7287.htm> (дата звернення: 15.02.2020).

133. Приймак І. В. Неоднозначность терминов как основа проблематики осуществления уведомления о подозрении в уголовном производстве в Украине – уловка языка либо пробелы в законе? *Dövlətidarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə: jurnalı*. 2021. № 2 (74). С. 253–260.

134. Приймак І. В. Польський підхід до удосконалення процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берлін, 25–27 вересня 2021 р.). Берлін, 2021. С. 291–297.

135. Приймак І. В. Проблематика здійснення виклику на досудовому розслідуванні крізь призму невизначеності статусу учасника такого виклику. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: збірник тез науково-практичного семінару (м. Львів, 30 листопада 2018 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 73–75.

136. Приймак І. В. Деякі пропозиції внесення змін до кримінального процесуального кодексу України з метою удосконалення процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 264–267.

137. Приймак І. В. Загальні особливості здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*: електронне наукове видання. 2020. № 1. С. 568–571.

138. Про виконання судами Української РСР Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 25 лютого 1967 року № 1 «Про поліпшення організації судових процесів, підвищення культури їх проведення і посилення виховного впливу судової діяльності» : Постанова Пленуму

Верховного Суду Української РСР від 17.04.1969 р. № 3. *Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР*. Київ, 1973. С. 137–142.

139. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо підвищення ефективності досудового розслідування) : проект Закону України від 08.10.2019 № 2244. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/641> (дата звернення: 07.05.2021).

140. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування : проект Закону України від 15.03.2021 р. № 5246. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71407 (дата звернення: 08.05.2021).

141. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 07.10.2014. № 1689-VII. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text> (дата звернення: 09.5.2021).

142. Про хід виконання Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 16 вересня 1949 р. № 12 (8) «Про судову практику в справах про розірвання шлюбу» : Постанова Пленуму Верховного Суду УРСР від 27.10.1961 р. № 4. *Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР (1961–1965 рр.)*. Київ, 1966. С. 49–57.

143. Про хід виконання судами Української РСР Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 18 грудня 1963 р. № 18 «Про заходи по дальшому поліпшенню розгляду скарг і заяв громадян по судових справах» : Постанова Пленуму Верховного Суду Української РСР від 02.12.1967 р. № 4. *Збірник Постанов Пленуму Верховного Суду Української РСР (1962–1972 рр.)*. Київ, 1973. С. 69–76.

144. Процько Г. І. Правовий статус учасників досудового слідства: проблеми реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2012. 21 с.
145. Развитие русского права во второй половине XIX – начале XX века. В. М. Клеандрова, Л. Е. Лаптева, Е. А. Скрипилев ; отв. ред.: Е. А. Скрипилев. Москва : Наука, 1997. 368 с.
146. Расторгуев О. В. Повідомлення про підозру: проблеми прийняття процесуального рішення. *Юридичний вісник. Кримінальне право і кримінологія*. 2019. № 2 (51). С.180–187.
147. Рахунов Р. Д. Проблема единства и дифференциации форм уголовного судопроизводства. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва : Юридическая литература, 1978. № 29. С. 83–92.
148. Римское право. Пухан И., Поленак – Акимовская М.; перевод с македон. В. А. Томсинова, Ю. В. Филиппова ; под ред. В. А. Томсинова. Москва : ЗЕРЦАЛО, 2003. 448 с.
149. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України : монографія. Київ : Атіка, 2007. 160 с.
150. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 115–124.
151. Рогатюк І. В. Виконання ухвали про здійснення приводу як передумова оперативного розгляду кримінальних проваджень. *Вісник прокуратури*. 2013. № 2 (140). URL: https://chk.gov.ua/ua/publicacii_u_zmi_chk.html?_m=publications&_t=rec&id=118150 (дата звернення: 08.10.2021).
152. Розин Н. Н. Уголовное судопроизводство. Пособие к лекціям. 2-е изд., изм. и доп. СПб. : Изд. юрид. кн. склада «Право», 1914. 548 с.
153. Салманов О. В. Проблемні питання щодо повідомлення особі про підозру. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня

народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 319–321. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187223402.pdf> (дата звернення: 15.10.2021).

154. Самольотов І., Хохлов С. Повідомлення про підозру: відсутність передбачуваності. *Юридична газета онлайн*. 2018. № 23 (625). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/povidomlennya-pro-pidozru-vidsutnist-peredbachuvanosti.html> (дата звернення: 21.10.2021).

155. Слюсарчук Х. Р. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2017. Вип. 42. С. 238–241.

156. Смикалин А. Судебная реформа 1864 года. *Российская юстиция*. 2002. № 5. С. 40.

157. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса. СПб., 2000. 320 с.

158. Смирнов А. В., Калиновский К. Б. Уголовный процесс: учеб. для вузов. СПб. : Питер, 2004. 697 с.

159. Соловей Д. Ю. Еволюція законодавства про кримінальну відповідальність УСРР (УРСР) (1919–1959 роки) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 237 с.

160. Статут Великого князівства Литовського 1566 року: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 560 с.

161. Суддя у справі МН17 у Нідерландах розповів, як вдалося вручити повістки підозрюваним. *Новинарня: веб-сайт*. URL: https://novynarnia.com/2020/03/09/povistky/?fbclid=IwAR2upt%20UI58DHxK5KjcnMIH5prdx90w3Ho5kQtCSM5H_VQhZio_JHtQy6mqI&fbclid=%20IwAR3eo39ADsrijPkR5jc4VурJPhDuGk114G5aQLMe0YUoXCSFHCVY-te2e8k (дата звернення: 08.11.2021).

162. Сухов Ю. Повідомлення про підозру особі: аналіз окремих аспектів позиції Великої Палати Верховного Суду щодо спеціальних

суб'єктів. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області: веб-сайт. URL: <http://kdkako.com.ua/povidomlennya-pro-pidozru-osobi-analiz-okremykh-aspektiv-pozytsiyi-velykoji-palaty-verkhovnoho-sudu-shchodospetsial %CA%B9nykh-sub%CA%BAektiv/> (дата звернення: 18.11.2021).

163. Татаров О. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 179–186.

164. Татаров О. Ю. Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акта: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 124–134.

165. Татаров О., Мірковець Д. Повідомлення про підозру: проблеми кримінальної процесуальної регламентації. *Митна справа*. 2015. № 1 (97). Ч. II (2). С. 270.

166. Терещук С. С. Повідомлення про підозру та процесуальні аспекти його оскарження. *Вісник ХНУВС*. 2017. № 3 (78). С. 97–104.

167. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. Київ : А.С.К., 2003. 1080 с.

168. Тетерятник Г. К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Верховенство права: міжнародний науковий журнал*. 2017. № 1. С. 136–142.

169. Титов Ю. П. История государства и права СССР. Москва, 1988. Ч. 1. 312 с.

170. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ, 1968. 170 с.

171. Трофименко В. М. Процесуальна форма: сутність і значення у кримінальному судочинстві. *Проблеми законності*. 2012. №120. С. 202–209.

172. Туманянц А. Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та його значення за новим КПК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 19 жовтня 2012 р.). Харків, 2012. С. 168–172.

173. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / отв. ред. П. А. Лупинская. Москва : Норма, 2009. 1072 с.
174. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учебник. Изд. 3-е / отв. ред. И. Л. Петрухин, И. Б. Михайловская. Москва : Проспект, 2010. 688 с.
175. Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР 1922 г. Консорциум Кодекс: электронный фонд актуальных правовых и нормативно-технических документов: веб-сайт. URL: <http://docs.cntd.ru/document/901757376> (дата звернення: 02.09.2020).
176. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях. Київ, 2012. 275 с.
177. Усенко І., Чехович В. Литовські статuti. Українське державотворення: не витребуваний потенціал : словник-довідник / за ред. О. М. Мироненка. Київ, 1997. 271 с.
178. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 248 с.
179. Фараон О. В. Процесуальна форма письмового повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Харківського національного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 8. С. 204–207.
180. Фараон О. В. Співвідношення процесуальних рішень «повідомлення особі про підозру» та «притягнення як обвинуваченого» у процесуальному законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія право. 2013. Вип. 23. Ч. 2. Т. 32. С. 118–121.
181. Фараон О. В. Вручення повідомлення про підозру. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. С. 114–118.
182. Филипов А. Н. Учебник истории русского права. Часть I. Юрьев, 1914.

183. Фойницький І. Я. Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1996. 607 с.
184. Хитра А. Я. Визначення поняття повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Теорія та практика правоохоронної діяльності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Львів, 11 листопада 2016 р.) / упор. Ю. С. Назар. Львів : ЛьвДУВС, 2016. С. 348–351.
185. Холондович І. І. Оскарження повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб: практичний аспект. *Становлення та розвиток наукових досліджень*: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню науки України (м. Київ, 20–21 травня 2016 р.). Київ : Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2016. С. 102–104.
186. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). Ф. 22. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 35, 36.
187. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 20.10.2020).
188. Цивільний процесуальний кодекс УРСР. *Збірник законів УРСР*. 1929. № 25 (Ст. 200). С. 979–1044.
189. Чайковський А. С., Копиленко О. Л. Хрестоматія з історії держави і права України. Київ, 2003. 656 с.
190. Черниловский З. М., Садиков В. Н. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права / под ред. З. М. Черниловского. Москва, 1996. 413 с.
191. Шевчишен А. В. Проблемні питання повідомлення про підозру у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2017. С. 190–193.

192. Юдельсон К. С. Советское гражданское процессуальное право. Москва, 1965. 471 с.
193. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 6. 768 с.
194. Юрченко Л. В. Повідомлення про підозру: новела кримінального процесуального законодавства України. *Актуальні проблеми публічного та приватного права* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3 жовтня 2012 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. С. 355–357.
195. Яковлів А. Впливи Старочеського права на право українське Литовської доби XVXVI століття. *Український університет*. Прага : Держдрук, 1929. 82 с.
196. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. Москва : Юрид. лит., 1981. 144 с.
197. Ясинок М. М., Кройтор В. А. Принципи усності, безпосередності та безперервності у цивільному судочинстві. Харків : Еспада, 2007. 145 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Анкетування практичних працівників слідчих підрозділів,
прокурорів та адвокатів України з питань повідомлення
у кримінальному провадженні під час досудового розслідування**

Обраний Вами варіант чи декілька варіантів відповіді потрібно обвести чи відмітити будь-ким способом. Якщо у Вас є свій варіант відповіді, просимо вписати його власноруч у довільній формі.

Заздалегідь висловлюємо Вам вдячність за сприяння та підтримку!

Запитання 1. Наразі ви працюєте:

- а) слідчим;
- б) прокурором;
- в) адвокатом;
- г) Ваш варіант.

Запитання 2. Назва регіону: _____ область, _____ район.

Запитання 3. Ваш вік _____.

Запитання 4. Ваша освіта:

- а) вища (не юридична), а саме _____;
- б) вища юридична;
- в) середня юридична.

Запитання 5. Ваш стаж практичної роботи на посаді:

- а) до 3-х років;
- б) до 5-ти років;
- в) до 10-ти років;
- г) до 20-ти років;
- г) понад 20-ть років.

Запитання 6. Яку роль, на Вашу думку, відіграє повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?

- а) інформування учасників кримінального провадження;

- б) є виявом демократизації кримінального процесуального законодавства;
- в) є прямим індикатором реалізації конституційного права особи на доступ до інформації;
- г) є лишнім і тільки завантажує процес;
- г) безкорисний, вагомого значення не має;
- д) суто допоміжна роль.

Запитання 7. Чи вважаєте Ви теперішній стан інституту повідомлення у кримінальному провадженні (глава 6 КПК України) ідеально сформованим і таким, що відповідає вимогам теоретичної та практичної діяльності?

- а) так, повністю ідеальний;
- б) задовільний;
- в) частково задовільний, потребує деяких уточнень, таких як

_____;

_____;

г) недоопрацьований, потребує кардинальної перебудови, насамперед щодо _____.

_____.

Запитання 8. Чи вважаєте Ви правильним виділення повідомлення у кримінальному провадженні в окремий інститут кримінального процесу, чи, на Вашу думку, він відіграє суто допоміжну роль у ході здійснення досудового розслідування?

- а) вважаю правильним, зважаючи на важливість указанного інституту;
- б) вважаю це лишнім, оскільки з його введенням тільки збільшилося завантаження процесу.

Запитання 9. Чи вважаєте ви, що законодавцем у ч. 1 ст. 111 КПК України правильно та достатньо сформульовано саме визначення повідомлення: «Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію»?

- а) так, визначення сформульовано чітко та правильно;
 - б) ні, у визначенні необхідно розширити коло суб'єктів, які можуть здійснювати повідомлення (наприклад, включити сюди оперативних працівників тощо);
 - в) ні, у визначенні необхідно розширити коло суб'єктів, яким може бути здійснене повідомлення;
 - г) Ваш варіант.
- _____
- _____

Запитання 10. Який вид повідомлення здійснюється/зустрічається Вам найчастіше в ході Вашої професійної діяльності?

а) повідомлення про процесуальні дії (які саме? _____);

б) повідомлення про процесуальні рішення (які саме? _____).

Запитання 11. Чи вважаєте Ви правильною дефініцію, зазначену в ч. 2 ст. 111 КПК України: «Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою»?

а) так, указана дефініція не потребує додаткових пояснень;

б) узагалі незрозуміла мені дефініція;

в) ні, заплутана і нечітка дефініція, що створює певні невизначеності у практичній діяльності, наприклад :

_____.

Запитання 12. Чи вважаєте Ви правильним те, що норма ч. 3 ст. 111 є відсильною: «Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу...»?

а) так, указана відсильність жодних труднощів при здійсненні повідомлення не створює;

б) ні, такий підхід є категорично неправильним, глава 6 «Повідомлення» потребує конкретизованого, окремо виділеного порядку та випадків здійснення повідомлення у кримінальному провадженні;

в) Ваш варіант

_____.

Запитання 13. Чи повно та достатньо, на Вашу думку, в ст.112 КПК України сформовано елементи змісту повідомлення у кримінальному провадженні?

а) так, повно та конкретизовано;

б) достатньо для належного здійснення повідомлення;

в) ні, на мою думку, потрібно додати такі елементи:

_____.

Запитання 14. Чи траплялися у Вашій практиці випадки зобов'язання зі сторони суду/прокурора здійснити/не здійснювати повідомлення у кримінальному провадженні?

а) так, _____ (ким, коли та яке саме повідомлення);

- б) ні, але мені такі випадки відомі;
- в) ніколи не траплялися.

Запитання 15. Найпопулярнішим (найчастіше Вами здійснюваним/отримуваним) способом повідомлення у кримінальному провадженні є:

- а) повідомлення в усній формі телефонним дзвінком;
 - б) повідомлення в усній формі телефонним дзвінком із дублюванням відправки паперового варіанту повідомлення поштою;
 - в) надсилання повідомлення поштою;
 - г) надсилання повідомлення електронною поштою;
 - г) надсилання повідомлення факсимільним зв'язком;
 - д) надсилання повідомлення або телеграмою;
 - е) Ваш варіант
-
-

Запитання 16. Найефективнішим, на Вашу думку, способом повідомлення у кримінальному провадженні є:

- а) повідомлення в усній формі телефонним дзвінком;
 - б) повідомлення в усній формі телефонним дзвінком із дублюванням відправки паперового варіанту повідомлення поштою;
 - в) надсилання повідомлення поштою;
 - г) надсилання повідомлення електронною поштою;
 - г) надсилання повідомлення факсимільним зв'язком;
 - д) надсилання повідомлення телеграмою;
 - е) Ваш варіант
-
-

Запитання 17. Якщо Ви здійснюєте повідомлення по телефону, то яким саме способом?

- а) в ході усної розмови без письмового підтвердження здійснення повідомлення;
 - б) в ході усної розмови телефонним дзвінком із дублюванням відправки паперового варіанту повідомлення поштою;
 - в) відправка через різні месенджери;
 - г) в усній формі телефонним дзвінком з записуванням розмови та долученням аудіозапису до матеріалів провадження;
 - д) відправка через різні соціальні мережі;
 - е) Ваш варіант
-
-

Запитання 18. Чи траплялися у Вашій практиці випадки здійснення/отримання повідомлення через соціальні мережі? Яке Ваше ставлення до такого способу здійснення повідомлення? Чи відома Вам практика визнання судом таких повідомлень як належних?

а) ні, і моє ставлення негативне, тому що

б) ні, але моє ставлення позитивне, тому що

в) так, мною здійснювалися повідомлення через соцмережі наступним чином

в) Ваш варіант

Запитання 19. На Вашу думку, повідомлення про підозру – це:

а) процесуальна дія (тобто сама процедура);

б) процесуальне рішення слідчого/прокурора;

в) і те, і інше водночас;

г) не може одночасно бути і тим, і іншим, а тому є законодавчо неправильне формулювання вказаної дефініції, що потребує негайного переосмислення та корегування;

г) Ваш варіант

Запитання 20. Чи підтримуєте Ви внесення змін до законодавства в частині переходу інституту «повідомлення про підозру» із розряду процесуальних дій у розряд процесуальних рішень і прийняття рішення про повідомлення про підозру в формі постанови?

а) так;

б) ні;

в) Ваш варіант

Запитання 21. Яким способом найчастіше Вами здійснюється повідомлення про підозру при відмові особи отримати вказане повідомлення?

Ваш варіант

Запитання 22. Яким способом найчастіше Вами здійснюється повідомлення про підозру коли місцезнаходження особи невідоме чи особа ухиляється від явки до органу досудового розслідування?

Ваш варіант

Запитання 23. Який, на Вашу думку, є найефективніший спосіб підтвердження отримання особою повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?

Ваш варіант

Запитання 24. Які, на Вашу думку, найпоширеніші проблеми здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?

Ваш варіант

Запитання 25. На Вашу думку, чи є позитивною можливість внесення змін до законодавства щодо уможливлення вибору особою способів підтримання контактів із нею та закріплення цієї можливості в її правах? (наприклад, коли особа клопоче, щоб всі повідомлення, виклики здійснювати через її електронну пошту)?

Ваш варіант

Запитання 26. Які, на Вашу думку, в майбутньому стануть можливими способи здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?

Ваш варіант

Додаток Б

**Узагальнені результати опитування (170 респондентів)
практичних працівників слідчих підрозділів,
прокурорів та адвокатів України з питань повідомлення
у кримінальному провадженні під час досудового розслідування**

№ з/п	Запитання	К-сть осіб	%
1.	Ваша посада:		
	Слідчий	115	67,65
	Прокурор	40	23,52
	Адвокат	15	8,82
	Інший варіант	0	0
2.	Назва регіону:		
	Львівська область	111	65,23
	Івано-Франківська область	44	25,9
	Чернівецька область	9	5,29
	Хмельницька область	3	1,76
	Рівненська область	3	1,76
	Інший варіант	0	0
3.	Ваш вік:		
	20–30	85	50
	30–40	70	41,18
	40≥	15	8,82
4.	Ваша освіта:		
	Вища юридична	170	100
	Середня юридична	0	0
	Вища (не юридична)	0	0
	Інший варіант	0	0
5.	Ваш стаж практичної роботи на посаді:		
	До 3-х років	50	29,41
	До 5-ти років	96	56,47
	До 10-ти років	21	12,35
	До 20-ти років	3	1,77
	Понад 20-ть років	0	0
6.	Яку роль, на Вашу думку, відіграє повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?		
	Інформування учасників кримінального провадження	24	14,11
	Є проявом демократизації кримінального процесуального законодавства	145	85,3

№ з/п	Запитання	К-сть осіб	%
	Є прямим індикатором реалізації конституційного права особи на доступ до інформації	1	0,59
	Є лишнім та тільки завантажує процес	0	0
	Є безкорисним, вагомого значення не має	0	0
	Суто допоміжна роль	0	0
7.	Чи вважаєте Ви теперішній стан інституту повідомлення у кримінальному провадженні (глава 6 КПК України) ідеально сформованим і таким, що відповідає вимогам теоретичної та практичної діяльності?		
	Так, повністю ідеальний	45	26,47
	Задовільний	15	8,83
	Частково задовільний, потребує деяких уточнень, таких як ____ (свій варіант)	110	64,7
8.	Чи вважаєте Ви правильним виділення повідомлення у кримінальному провадженні в окремий інститут кримінального процесу, чи, на Вашу думку, він відіграє суто допоміжну роль в ході здійснення досудового розслідування?		
	Вважаю правильним, зважаючи на важливість указанного інституту	166	97,65
	Вважаю це лишнім, оскільки з його введенням тільки збільшилося завантаження процесу	4	2,35
9.	Чи вважаєте Ви, що законодавцем у ч. 1 ст. 111 КПК України правильно та достатньо сформульовано саме визначення повідомлення: «Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію»?		
	Ні, у визначенні необхідно розширити коло суб'єктів, які можуть здійснювати повідомлення (наприклад, включити сюди оперативних працівників тощо)	66	38,82
	Ні, у визначенні необхідно розширити коло суб'єктів, яким може бути здійснене повідомлення	55	32,35
	Так, визначення сформульовано чітко та правильно	49	28,82
	Свій варіант	0	0

№ з/п	Запитання	К-сть осіб	%
10.	Який вид повідомлення здійснюється/зустрічається Вами найчастіше під час Вашої професійної діяльності?		
	Повідомлення про процесуальні дії	45	26,47
	Повідомлення про процесуальні рішення	125	73,53
11.	Чи вважаєте Ви правильною дефініцію, зазначену у ч. 2 ст. 111 КПК України: «Повідомлення учасників кримінального провадження з приводу вчинення процесуальних дій здійснюється у випадку, якщо участь цих осіб у таких діях не є обов'язковою»?		
	Так, указана дефініція не потребує додаткових пояснень	163	95,89
	Узагалі незрозуміла мені дефініція	0	0
	Ні, заплутана та нечітка дефініція, що створює певні невизначеності у практичній діяльності	7	4,11
12.	Чи вважаєте Ви правильним те, що норма ч. 3 ст. 111 є відсильною: «Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому главою 11 цього Кодексу...»?		
	Так, вказана відсильність жодних труднощів при здійсненні повідомлення не створює	59	34,7
	Ні, такий підхід є категорично неправильним, глава 6 «Повідомлення» потребує конкретизованого, окремо виділеного порядку та випадків здійснення повідомлення у кримінальному провадженні	111	65,3
	Свій варіант	0	0
13.	Чи повно та достатньо, на Вашу думку, у ст.112 КПК України сформовано елементи змісту повідомлення у кримінальному провадженні?		
	Так, повно та конкретизовано	64	37,65
	Достатньо для належного здійснення повідомлення	101	59,41
	Ні, на мою думку, слід додати такі елементи __ (свій варіант)	5	2,94
14.	Чи траплялися у Вашій практиці випадки зобов'язання зі сторони суду/прокурора здійснити/не здійснювати повідомлення у кримінальному провадженні?		
	Так, _____ (свій варіант)	5	2,94
	Ні, але мені такі випадки відомі	26	15,3
	Ніколи не траплялися	139	81,76

№ з/п	Запитання	К-сть осіб	%
15.	Найпопулярнішим (найчастіше Вами здійснюваним/отримуваним) способом повідомлення у кримінальному провадженні є:		
	Повідомлення в усній формі телефонним дзвінком	35	20,59
	Повідомлення в усній формі телефонним дзвінком із дублюванням відправки паперового варіанту повідомлення поштою	97	57,06
	Надсилання повідомлення поштою	19	11,18
	Надсилання повідомлення факсимільним зв'язком	3	1,77
	Надсилання повідомлення електронною поштою	16	9,4
16.	Найефективнішим, на Вашу думку, способом повідомлення у кримінальному провадженні є:		
	Повідомлення в усній формі телефонним дзвінком	11	6,47
	Повідомлення в усній формі телефонним дзвінком з дублюванням відправки паперового варіанту повідомлення поштою	96	56,47
	Надсилання повідомлення поштою	15	8,83
	Надсилання повідомлення електронною поштою	45	26,47
	Надсилання повідомлення факсимільним зв'язком	3	1,76
	Надсилання повідомлення телеграмою	0	0
17.	Якщо Ви здійснюєте повідомлення по телефону, то яким саме способом?		
	В ході усної розмови без письмового підтвердження здійснення повідомлення	15	8,83
	В ході усної розмови телефонним дзвінком з дублюванням відправки паперового варіанту повідомлення поштою	96	56,47
	Відправка через різні месенджери	50	29,41
	В усній формі телефонним дзвінком з записуванням розмови та долученням аудіозапису до матеріалів провадження	5	2,94
	Відправка через різні соціальні мережі	3	1,76
	Свій варіант	1	0,59
18.	Чи траплялися у Вашій практиці випадки здійснення/отримання повідомлення через соціальні мережі? Яке Ваше ставлення до такого способу здійснення повідомлення? Чи відома Вам практика визнання судом таких повідомлень як належних?		
	Ні, і моє ставлення негативне, тому що _____(свій варіант)	44	25,88

№ з/п	Запитання	К-сть осіб	%
	Ні, але моє ставлення позитивне, тому що _____(свій варіант)	123	72,35
	Так, мною здійснювалися повідомлення через соцмережі наступним чином _____(свій варіант)	3	1,77
19.	На Вашу думку, повідомлення про підозру – це:		
	Процесуальна дія (тобто сама процедура)	40	23,54
	Процесуальне рішення слідчого/прокурора	70	41,18
	І те, і інше водночас	30	17,64
	Не може одночасно бути і тим, і іншим, а тому є законодавчо неправильне формулювання вказаної дефініції, що потребує негайного переосмислення та корегування	30	17,64
	Свій варіант	0	0
20.	Чи підтримуєте Ви внесення змін до законодавства в частині переходу інституту «повідомлення про підозру» із розряду процесуальних дій у розряд процесуальних рішень та прийняття рішення про повідомлення про підозру в формі постанови?		
	Так	142	83,53
	Ні	25	14,7
	Ваш варіант	3	1,76
21.	Яким способом найчастіше Вами здійснюється повідомлення про підозру при відмові особи отримати вказане повідомлення?		
	Залучення понятих (свідків)	26	15,29
	Вручення на відеозапис	75	44,12
	Поштовим зв'язком	64	37,65
	Свій варіант	5	2,94
22.	Яким способом найчастіше Вами здійснюється повідомлення про підозру коли місцезнаходження особи невідоме чи особа ухиляється від явки до органу досудового розслідування?		
	Поштовим зв'язком	55	32,35
	Дорослому члену сім'ї	96	56,47
	Телефоном	10	5,88
	Електронною поштою	6	3,53
	Через соціальні мережі	2	1,18
	Свій варіант	1	0,59

№ з/п	Запитання	К-сть осіб	%
23.	Який, на Вашу думку, є найефективніший спосіб підтвердження отримання особою повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?		
	Особистий розпис особи про отримання	82	48,23
	Фіксування на відеозапис	65	38,24
	Звіт про поштове доставлення	14	8,24
	Ваш варіант	9	5,29
24.	Які, на Вашу думку, найпоширеніші проблеми здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?		
	Невідоме місцезнаходження особи	58	34,12
	Проблема в отриманні підтвердження отримання особою такого повідомлення	54	31,76
	Затяжна процедура при здійсненні повідомлення поштою	44	25,88
	Відсутність належного фінансового та технічного забезпечення для здійснення повідомлення	9	5,29
	Свій варіант	5	2,94
25.	На Вашу думку, чи є позитивною можливість внесення змін до законодавства щодо уможливлення вибору особою способів підтримання контактів з нею та закріплення цієї можливості в її правах? (наприклад, коли особа клопоче, щоб усі повідомлення, виклики здійснювати через її електронну пошту)?		
	Так	130	76,47
	Ні	35	20,59
	Свій варіант	5	2,94
26.	Які, на Вашу думку, в майбутньому стануть можливими способи здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування?		
	Електронною поштою, телефоном	92	54,12
	Як електронний документ із цифровим підписом	48	28,24
	Через соціальні мережі, месенджери, «Дію», тощо	21	12,35
	Свій варіант	9	5,29

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Приймак І. В. Загальні особливості здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. *Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2020. № 1. С. 568–571. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1-1.pdf> (дата звернення: 17.02.2022).

2. Приймак І. В. Особливості виклику особи, яка перебуває за межами України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 397–399. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-3/96> (дата звернення: 17.02.2022).

3. Приймак І. В. Деякі пропозиції внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою удосконалення процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 264–267. URL: http://lsej.org.ua/9_2021/67.pdf (дата звернення: 17.02.2022).

4. Приймак І. В. Генеза становлення інституту повідомлення у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 53. С. 142–146. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/28.pdf> (дата звернення: 17.02.2022).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Приймак І. В. Повідомлення у кримінальному провадженні. *Polish journal of science*. 2020. № 28. С. 38–41. URL: <https://www.poljs.com/wp-content/uploads/2020/06/POLISH-JOURNAL-OF-SCIENCE-%E2%84%9628-2020-VOL.-4.pdf> (дата звернення: 17.02.2022).

2. Приймак И. В. Неоднозначность терминов как основа проблематики осуществления уведомления о подозрении в уголовном производстве в Украине – уловка языка либо пробелы в законе? *Dövlətidarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə: jurnalı*. 2021. № 2 (74). С. 253–260.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Приймак І. В. Проблематика здійснення виклику на досудовому розслідуванні крізь призму невизначеності статусу учасника такого виклику. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (м. Львів, 30 листопада 2018 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2018. С. 73–76.

2. Приймак І. В., Татарин І. І. Особливості повідомлення про підозру у кримінальному провадженні. *Кримінальне процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 87–92.

3. Приймак І. В. Деякі проблеми здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування. *Topical issues of modern science, society and education* : збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5–7 вересня 2021 р.). Scientific Publishing Center «Sci-conf.com.ua». Харків, 2021. С. 612–618.

4. Приймак І. В. Польський підхід до удосконалення процедури здійснення повідомлення у кримінальному провадженні. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects* : збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берлін, 25–27 вересня 2021 р.). Scientific Publishing Center «Sci-conf.com.ua», MDPC Publishing. Берлін, 2021. С. 291–297.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Г.я.о. заступника начальника
Головного управління
Національної поліції в Івано-Франківській
області / начальника слідчого управління
підполковника поліції

Ігор ЯЦІК

2021

АКТ

21.08 2021

м. Івано-Франківськ

№ 8900

Про виразження результатів дисертаційного дослідження
ад'юнкта кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ
капітана поліції Приймак Іванни Володимирівни
за темою: «Повідомлення у кримінальному провадженні»
у практичну діяльність.

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та запровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

– заступника начальника слідчого управління Головного управління
Національної поліції України в Івано-Франківській області майора поліції
Мікіша А.С.

– заступника начальника слідчого відділу слідчого управління Головного
управління Національної поліції України в Івано-Франківській області
підполковника поліції Приймак В.В.

Комісія розглянула й узагальнила подане дисертаційне дослідження
ад'юнкта кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського
державного університету внутрішніх справ капітана поліції Приймак Іванни
Володимирівни за темою: «Повідомлення у кримінальному провадженні».

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подане
дисертаційне дослідження заслуговує на запровадження для використання під час
здійснення повідомлення у кримінальному провадженні і може мати значення для
досудового розслідування згідно діючого законодавства.

Члени комісії

А.С. Мікіш
В.В. Приймак

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного університету
внутрішніх справкандидат юридичних наук, професор
полковник поліції

Тарас СОЗАНСЬКИЙ

2022

АКТ

21.04. 2022

Львів

№ 25

Про впровадження результатів дисертації
Приймак Іванни Володимирівни
«Новітні тенденції у кримінальному провадженні
під час досудового розслідування» в освітній
процес ЛьвДУВС

Усіма експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу забезпечення якості освіти та методичної роботи
кандидата юридичних наук, доцента Руслана СТРОЦЬКОГО;
- заступника начальника відділу організації наукової роботи
кандидата юридичних наук Галини САВЧИПІ;
- декана факультету № 1 ПФФІНІІ кандидата юридичних наук, доцента
полковника поліції Руслана ШЕХАВЦОВА;
- завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ПФФІНІІ кандидата юридичних наук, доцента підполковника
поліції Андрія ХИТРИ;
- директора загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до наказу по університету від 24 березня 2021 року
№ 100 розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття
ступеня доктора філософії та наукові праці ад'юнкта кафедри кримінального

Пропозиції внесення змін до законодавства на основі результатів дослідження

Діюча норма	Пропозиції	Обґрунтування
<p>Ч. 1 ст. 111 КПК України:</p> <p>Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію.</p>	<p>Ч. 1 ст. 111 КПК України:</p> <p>Повідомлення у кримінальному провадженні є процесуальною дією, за допомогою якої слідчий, дознавач чи за їх дорученням оперативний працівник, а також прокурор, слідчий суддя чи суд повідомляє певного учасника кримінального провадження про дату, час та місце проведення відповідної процесуальної дії або про прийняте процесуальне рішення чи здійснену процесуальну дію, крім повідомлення особі про підозру.</p> <p>Повідомлення особі про підозру є процесуальним рішенням слідчого, дознавача, прокурора та приймається у формі постанови.</p>	<p>Дасть змогу розширити коло учасників, які можуть здійснювати повідомлення у кримінальному провадженні, що дещо розвантажить на стадії досудового розслідування слідчого, прокурора, дознавача, а також поставить крапку в дискусії щодо співвідношення повідомлення та повідомлення про підозру.</p>

<p>Ч. 3 ст. 111 КПК України:</p> <p>Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, у порядку, передбаченому <u>главою 11</u> цього Кодексу, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи.</p>	<p>Ч. 3 ст. 111 КПК України:</p> <p>Повідомлення у кримінальному провадженні з приводу прийнятого рішення чи вчинення процесуальних дій здійснюється у випадках, передбачених цим Кодексом, а також у випадках, коли здійснення такого повідомлення прямо не передбачене цим Кодексом, проте слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд вважають за необхідне здійснити таке повідомлення, за винятком положень щодо наслідків неприбуття особи та за винятком здійснення повідомлення про підозру.</p>	<p>Дозволить розширити можливості сторони обвинувачення щодо випадків здійснення повідомлення у кримінальному провадженні під час досудового розслідування.</p>
--	--	---

Немає норми	<p>Доповнити ч. 4 ст. 111 КПК України:</p> <p>4. Повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється у порядку, передбаченому ст. 111-1 КПК України. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється у випадках і в порядку, передбаченому главою 22 цього Кодексу.</p>	<p>Дозволить відмовитися від «традиції відсильності» між повідомленням і викликом, водночас позбувшись двоякості й нерозбірливості у застосуванні цих норм.</p>
Немає норми	<p>Доповнити статтю 111-1 КПК України. Порядок здійснення повідомлення у кримінальному провадженні.</p> <p>1. Повідомлення складається та підписується слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею, судом та вручається відповідній стороні</p>	<p>Дасть змогу встановити чітку процедуру здійснення повідомлення у кримінальному провадженні</p>

особисто, а за неможливості такого вручення надсилається їй поштою, електронною поштою, телеграмою, факсимільним зв'язком, або ж можливими засобами мобільного чи інтернет-зв'язку, що прирівнюються до особистого вручення, або в інший спосіб, передбачений ч. 3 ст. 112-1 КПК України.

2. При відсутності у особи фізичної можливості безпосереднього отримання повідомлення, чи у слідчого, дізнавача, прокурора – можливості особистого вручення повідомлення, допускається оголошення змісту такого повідомлення особі по телефону в ході телефонної розмови, чи в ході

розмови через відповідне програмне забезпечення та із подальшим, на вимогу особи, при першій можливості, врученням такого повідомлення зазначеними у ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу способами. Таке повідомлення вважається врученим з моменту оголошення особі його змісту. Примірник повідомлення, що зачитувалося, обов'язково долучається до матеріалів провадження та на ньому робиться помітка про точний час та дату оголошення його змісту, номер телефону, за яким його було оголошено. До вказаного повідомлення додаються як додатки аудіо- та/чи відеофайли, що

	<p>підтверджують факт його оголошення.</p> <p>3. У разі тривалої відсутності особи за місцем проживання, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, повідомлення для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, представнику органу місцевого самоврядування чи житлово-експлуатаційної організації за місцем проживання особи, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, або ж представнику адміністрації за місцем її роботи, несення служби, тощо, про що</p>	
--	--	--

робиться відповідний запис, а особі, якій фактично його вручено, роз'яснюється обов'язок передачі такого повідомлення адресату чи інформування про його наявність, а також під підпис роз'яснюється відповідальність за умисне нездійснення такої передачі.

4. Особі, що перебуває під вартою, повідомлення вручається через адміністрацію місця ув'язнення з дотриманням права такої особи на таємницю листування.

5. Повідомлення, отримувачем якого є неповнолітня особа, як правило, вручається її батьку, матері, опікуну, піклувальнику, усиновлювачу або законному

представнику. Інший порядок вручення повідомлення допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.

6. Повідомлення обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.

7. Повідомлення вручається особі слідчим, дізнавачем, прокурором, іншим працівником правоохоронного органу, працівником органу зв'язку чи служби доставки, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в ході судового розгляду справи.

8. Повідомлення особи, яка проживає за кордоном, вручається

згідно з міжнародним договором про правову допомогу, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а за відсутності такого – за допомогою дипломатичного (консульського) представництва.

9. Повідомлення сторін повинне бути здійснене із дотриманням розумних строків досудового розслідування. Якщо повідомлення стосується проведення певних процесуальних дій у майбутньому, участь сторони у яких не є обов'язковою, таке повідомлення здійснюється в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття на такі дії,

виходячи з кожного випадку індивідуально. Нез'явлення особи в такому випадку не є перешкодою для проведення вказаних у повідомленні процесуальних дій.

10. Повідомлення особи, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у випадку обґрунтованої неможливості повідомлення згідно з загальними правилами здійснення повідомлень, публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери

	<p>розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.</p> <p>Особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, вважається такою, яка належним чином повідомлена про виклик, з моменту опублікування повістки про її виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному веб-сайті Офісу Генерального прокурора.</p>	
Немає норми	<p>Стаття 111-2 КПК України. Підтвердження отримання стороною повідомлення або ознайомлення з його змістом іншим шляхом.</p>	Створення спеціальної норми, що вказуватиме на законні способи підтвердження отримання стороною повідомлення.

	<p>1. Належним підтвердженням отримання особою повідомлення або ознайомлення з його змістом іншим шляхом є:</p> <ul style="list-style-type: none">– визнання стороною факту отримання такого повідомлення (усна чи письмова заява про отримання, лист-відповідь на підтвердження про отримання тощо);– розпис сторони про отримання повідомлення, в тому числі на поштовому повідомленні, повідомленні кур'єрської служби чи відповідної служби доставки;– звіт поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про вручення особі повідомлення;	
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none">– відеозапис про вручення повідомлення стороні чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;– відеозапис, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу, про зачитання змісту повідомлення стороні чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;– аудіозапис оголошення змісту повідомлення стороні, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;– звіт автоматизованої системи здійснення передачі даних, відповідного програмного забезпечення про здійснення доставки	
--	--	--

та відкриття користувачем електронного файлу;

– будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повідомлення або ознайомлення з його змістом.

2. Якщо особа, сторона провадження, попередньо в рамках кримінального провадження офіційно звернулася до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду із клопотанням про здійснення її інформування чи підтримання контакту із нею за певною поштовою адресою, через відповідну поштову скриньку, електронну пошту, соціальну мережу, інтернет-додаток, чи інший спосіб обміну інформацією,

передбачений ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу, тоді надіслане на таку адресу повідомлення вважається отриманим:

- на наступний робочий день з моменту звіту поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про здійснення доставки повідомлення на вказану поштову адресу чи поштову скриньку;
- з моменту звіту про доставку та відкриття електронного файлу (повідомлення в електронному вигляді) автоматизованої системи здійснення передачі даних, відповідного програмного забезпечення, за допомогою якого здійснювалося обслуговування

	<p>електронної пошти, соціальної мережі, інтернет-додатку тощо, через які здійснювалося відправлення повідомлення».</p>	
<p>Немає норми</p>	<p>Стаття 112-1 КПК України. Право на вибір способу інформування, підтримання контактів із учасниками провадження. 1. Учасники кримінального провадження чи третя сторона, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, мають право самостійно вибирати зручний для них спосіб, передбачений ч. 3 цієї статті,</p>	<p>Дозволить законодавчо закріпити право особи, сторони кримінального провадження на подачу заяви чи клопотання про підтримання контактів із нею певним способом, пришвидшити процес інформування учасників кримінального процесу та вдосконалить законодавство у тому плані, що тепер сторони зможуть вибирати швидкий та зручний для них спосіб підтримання зв'язку, сприятиме вирішенню низки</p>

	<p>підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження, сюди входить надсилання їм повідомлень, відповідей, здійснення їх виклику, ознайомлення із прийнятими рішеннями тощо.</p> <p>2. Учасники кримінального провадження чи третя сторона, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням для вибору зручного для них способу підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження, повинні звернутися до слідчого, дізнавача,</p>	<p>проблем, пов'язаних із інформуванням учасників кримінального процесу, а також убезпечать від двоякості трактувань понять та зловживання сторонами з приводу доказування фактів отримання ними повідомлень у кримінальному провадженні.</p>
--	--	---

прокурора, слідчого судді чи суду із відповідним клопотанням, в якому зазначають їх процесуальний статус та обраний ними спосіб підтримання контакту з ними, а саме для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження, передбачений ч. 3 даної статті.

3. Учасники кримінального провадження чи третя сторона, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, у виконання принципу розумності строків досудового розслідування, можуть обирати найбільш зручний спосіб підтримання контакту з ними, а саме

для здійснення їх інформування в рамках кримінального провадження із нижче перелічених способів:

– через адресу місця реєстрації особи/юридичної особи;

– через адресу місця фактичного проживання особи/місця фактичного знаходження юридичної особи, її адміністрації, офісу, юридичного відділу, місць виробничих потужностей тощо;

– через особисту поштову скриньку;

– через електронну пошту, факсимілярним чи мобільним зв'язком, в тому числі смс, ммс-повідомлень;

– через відповідні інтернет-додатки, що уможливають передачу електронних повідомлень, відповідних файлових вкладень та інших даних;

– через соціальні мережі, діяльність яких не заборонена на території України;

– іншим способом передачі даних, що не заборонений на території України.

4. Вибір учасником кримінального провадження чи третьою стороною, що не є учасником кримінального провадження, проте права та інтереси якої зачіпаються таким провадженням, певного способу здійснення інформування не є

	<p>перешкодою для здійснення її інформування тим способом, який як більш доцільний вибере слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя чи суд. Якщо сторонами провадження способи вибрані різні, вони можуть дублюватися.</p> <p>5. Учасники кримінального провадження не можуть вибрати такий спосіб для підтримання контактів з ними для їх інформування, що є заздалегідь недіючим для певної сторони.</p>	
<p>Стаття 135 КПК України. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні.</p> <p>1. Особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду</p>	<p>Стаття 135 КПК України. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні.</p> <p>1. Особа викликається до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді,</p>	

<p>шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.</p> <p>2. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи.</p> <p>3. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.</p> <p>4. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило,</p>	<p>суду шляхом особистого вручення їй повістки про виклик або ж у спосіб, передбачений ч. 3 ст. 112-1 КПК України для вручення повідомлень.</p> <p>2. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, повістка про виклик для передачі їй вручається під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, представнику органу місцевого самоврядування чи житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи, реєстрації, чи за адресою, вказаною особою для підтримання контактів із нею, або ж представнику адміністрації за місцем</p>	
--	---	--

<p>вручається їй батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.</p> <p>5. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається їй піклувальнику.</p> <p>6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в приміщенні суду.</p>	<p>її роботи, несення служби тощо, про що робиться відповідний запис, а особі, якій фактично її вручено, роз'яснюється обов'язок передачі такого повідомлення адресату чи інформування про його наявність, а також під підпис роз'яснюється відповідальність за умисне нездійснення такої передачі.</p> <p>3. Особа, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця ув'язнення.</p> <p>4. Повістка про виклик неповнолітньої особи, як правило, вручається їй батьку, матері, усиновлювачу або законному представнику, а у випадку їх відсутності особам, передбаченим ч. 1</p>	
--	--	--

	<p>даної статті. Інший порядок вручення повістки допускається лише у випадку, якщо це обумовлюється обставинами кримінального провадження.</p> <p>5. Повістка про виклик обмежено дієздатної особи вручається її піклувальнику.</p> <p>6. Повістка про виклик вручається особі працівником органу зв'язку, працівником правоохоронного органу, слідчим, дізнавачем, прокурором, а також секретарем судового засідання, якщо таке вручення здійснюється в ході розгляду справи у суді.</p>	
<p>Стаття 136 КПК України. Підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом.</p>	<p>Стаття 136 КПК України. Належне підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом.</p>	

<p>1. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.</p> <p>2. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти.</p>	<p>1. Належним підтвердженням отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом є:</p> <ul style="list-style-type: none"> – визнання стороною факту отримання повістки про виклик (усна чи письмова заява про отримання, лист-відповідь на підтвердження про отримання тощо); – розпис особи про отримання повістки про виклик, в тому числі на поштовому повідомленні, повідомленні кур'єрської служби чи відповідної служби доставки; – звіт поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про вручення особі відправлення із повісткою про виклик; 	
---	--	--

	<ul style="list-style-type: none">– відеозапис про вручення особі повістки про виклик чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;– відеозапис, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу, про зачитання змісту особі повістки про виклик чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;– аудіозапис оголошення змісту особі повістки про виклик, зроблений в порядку ч. 2 ст. 111-1 цього Кодексу чи особам, зазначеним у ч. 3 ст. 111-1 цього Кодексу;– звіт автоматизованої системи здійснення передачі даних, відповідного програмного забезпечення про здійснення доставки	
--	---	--

та відкриття користувачем електронного файлу, що містить повістку про виклик;

– будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом.

2. Якщо особа, попередньо в рамках кримінального провадження офіційно звернулася до слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду із клопотанням про здійснення її інформування чи підтримання контакту із нею за певною поштовою адресою, через відповідну поштову скриньку, електронну пошту, соціальну мережу, інтернет-додаток, чи інший спосіб обміну інформацією,

передбачений ч. 3 ст. 112-1 цього Кодексу, вказані правила поширюються і на можливість надсилання їй таким способом повістки про виклик, тому надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою:

– на наступний робочий день з моменту звіту поштової, кур'єрської чи відповідної служби доставки про здійснення доставки відправлення на вказану поштову адресу чи поштову скриньку;

– з моменту звіту про доставку відповідного вмісту (файлу із повісткою про виклик) відповідного програмного забезпечення, за допомогою якого здійснювалося

	<p>обслуговування електронної пошти, соціальної мережі, інтернет-додатку тощо, через які здійснювалося відправлення файлу.</p>	
<p>Частина 1 ст. 42 КПК України: 1. Підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому <u>статтями 276–279</u> цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень».</p>	<p>Частина 1 ст. 42 КПК України: 1. Підозрюваним є особа, щодо якої в установленому цим Кодексом порядку винесено постанову про підозру її у вчиненні кримінального правопорушення з моменту вручення їй такої постанови або ж з моменту ознайомлення із її змістом в порядку глави 6 цього Кодексу, або особа, яку безпосередньо затримано за підозрою в учиненні кримінального правопорушення»</p>	<p>Дозволить чіткіше сформулювати визначення підозрюваного.</p>

<p>Стаття 276 КПК України. Випадки повідомлення про підозру.</p> <p>1. Повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому <u>статтею 278</u> цього Кодексу, у випадках:</p> <p>1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;</p> <p>2) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів;</p> <p>3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.</p> <p>Особливості повідомлення про підозру окремій категорії осіб</p>	<p>Стаття 276 КПК України. Випадки винесення постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.</p> <p>1. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення обов'язково вноситься з дотриманням правил, передбачених ст. 110 цього Кодексу, в порядку, передбаченому <u>ст. 278</u> цього Кодексу, у випадках:</p> <p>1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;</p> <p>2) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.</p>	<p>Дасть змогу позбутися неоднозначності, двоякості трактувань поняття повідомлення та повідомлення про підозру, підозру та вирішить низку проблем, що виникають під час їх практичного застосування, забезпечить перехід інституту «повідомлення про підозру» із розряду процесуальних дій у розряд процесуальних рішень.</p>
---	---	--

<p>визначаються главою <u>37</u> цього Кодексу.</p> <p>2. У випадках, передбачених частиною <u>першою</u> цієї статті, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені <u>статтею 42</u> цього Кодексу.</p> <p>3. Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.</p>	<p>Особливості порядку здійснення повідомлення про підозру окремій категорії осіб визначаються <u>главою 37</u> цього Кодексу.</p> <p>2. У випадках, передбачених <u>ч. 1</u> цієї статті, слідчий, дізнавач, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені <u>ст. 42</u> цього Кодексу.</p> <p>3. Після повідомлення про права слідчий, дізнавач, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.</p>	
---	---	--

<p>Стаття 277 КПК України. Зміст письмового повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором.</p> <p>Повідомлення має містити такі відомості:</p> <p>1) прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення;</p> <p>2) анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;</p> <p>3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення;</p>	<p>Стаття 277 КПК України. Зміст постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.</p> <p>1. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення складається прокурором або слідчим, дізнавачем за погодженням з прокурором.</p> <p>Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення, крім відомостей, що передбачені ч. 3 ст. 110 КПК України, має містити такі відомості:</p> <p>1) прізвище та посаду слідчого, дізнавача, прокурора, який здійснює повідомлення;</p> <p>2) анкетні відомості особи</p>	
--	--	--

<p>4) зміст підозри;</p> <p>5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;</p> <p>6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;</p> <p>7) права підозрюваного;</p> <p>8) підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення.</p>	<p>(прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце реєстрації та фактичного проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру;</p> <p>3) найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення;</p> <p>4) зміст підозри;</p> <p>5) правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;</p> <p>6) стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі</p>	
--	--	--

	<p>зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру;</p> <p>7) права підозрюваного;</p> <p>8) підпис слідчого, дізнавача, прокурора, який виніс постанову та який здійснив повідомлення.</p>	
<p>Стаття 278. Вручення письмового повідомлення про підозру.</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.</p> <p>2. Письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не</p>	<p>Стаття 278. Вручення постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.</p> <p>1. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення вручається в день її складення слідчим, дізнавачем або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.</p>	<p>Забезпечення реалізації переходу інституту «повідомлення про підозру» із розряду процесуальних дій у розряд процесуальних рішень.</p>

<p>пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання.</p> <p>3. У разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру після двадцяти чотирьох годин з моменту затримання, така особа підлягає негайному звільненню.</p> <p>4. Дата та час повідомлення про підозру, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.</p>	<p>2. Постанова про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення затриманій особі вручається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання.</p> <p>3. У разі якщо затриманій особі не вручено постанову про підозру її у вчиненні нею кримінального правопорушення після двадцяти чотирьох годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню.</p> <p>4. Дата та час вручення постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого</p>	
---	---	--

	<p>підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність невідкладно вносяться слідчим, дізнавачем, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.</p>	
<p>Стаття 279 КПК України. Зміна повідомлення про підозру.</p> <p>1. У випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені <u>статтею 278</u> цього Кодексу. Якщо повідомлення про підозру здійснив прокурор, повідомити про нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру має право виключно прокурор.</p>	<p>Стаття 279 КПК України. Зміна постанови про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення.</p> <p>У випадку виникнення підстав для нової підозри або зміни раніше повідомленої підозри слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний виконати дії, передбачені <u>статтею 278</u> цього Кодексу та як результат винести постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення із</p>	<p>Установить чіткий порядок внесення змін до постанови про підозру особи.</p>

	<p>відповідними змінами. Якщо попередньо постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення виносив прокурор, винести нову постанову про підозру особи у вчиненні нею кримінального правопорушення має право виключно прокурор.</p>	
Немає аналогічної норми	<p>Доповнити главу 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» статтею 185-15, наступною редакцією:</p> <p>«Стаття 185-15. Недоставлення, невручення, нездійснення передачі будь-яким способом або нездійснення інформування будь-яким способом особи про повідомлення їй у</p>	<p>Введення відповідальності особи за невчинення так званого «переповідомлення» сприятиме реалізації принципу дотримання розумності строків кримінального провадження, а також підняттю рівня правосвідомості у громадян.</p>

	<p>кримінальному провадженні, в тому числі повістки про виклик, особою, якій таке повідомлення було вручено та роз'яснено обов'язок здійснення переповідомлення – тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб, фізичних осіб від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».</p>	
--	---	--